

2024/5 • XXXI. évf. 5. szám

Ára: 800 Ft

FOLKMAĞAZIN

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY 1994

6. Időtálló örökség – Beszélgetés
Sikentáncz Szilveszterrel
Darabos Eszter
10. Baján mióta tamburáznak?
Barvich Iván
12. MOLDAVI CSÁNGÓ NÉPMESÉK
Véka búza, véka rozs
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
15. „Madarak voltunk, földre szálltunk...”
Kiss Ferenc emlékére
Szabó Zoltán
16. Néptáncstanulás online?!
Antal Dóra – Antal Roland
17. MAGTÁR – *Burgyán Attila*: Kirándulás
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
18. Az „Öreg Fülöp” nyomában
Taba Csaba „Benji”
20. Cselik Mária 80 éves
Felföldi László
21. PIXEL ÉS FOLKLÓR
Kiállítás a Hagyományok Házában
Szabó T. Anna, Korniss Péter
FOTÓK: *Kaiser Ottó, Korniss Péter, Bódey János, Horváth Katalin Fanni, Komka Péter, Pályi Zsófia*
28. Kőrösi Csoma-ösztöndíjasok...
Antal-Ferencz Ildikó
33. Vegyes Gyümölcs – CD-ajánló
Koncz Gergely
34. Kulturális kalandok – kiállításajánló
36. Söndörgés, Rackázás...
KÉP ÉS SZÖVEG: *Henics Tamás*
38. TALLÓZÓ – Lapaj, a híres dudás – II.
Írta: Mikszáth Kálmán
P. VAS JÁNOS ROVATA
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
„Volt egyszer egy kemence...”
KÉP ÉS SZÖVEG: *Báti Anikó*
JUHÁSZ KATALIN ROVATA
46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Székely hagyományok – 2.

Részletek Simó Ilona 2024-ben készült szakdolgozatából

(Apor Vilmos Katolikus Főiskola; konzulens: dr. Baksa Brigitta)

FONÓ

A fonó a lányok és asszonyok munkaszokása, ahol közösen fonták meg a kenderszőst. Mindig más házban gyűltek össze, a székely leányok ezt nevezték *guzsalyosnak* vagy *kórusnak*, mivel munka közben előszeretettel énekeltek. Fonót általában október közepétől február közepéig tartottak. Etéden a fonó mindig egy lányos háznál működött. A legények szívesen látogatták a fonókat, gyakran játszottak a leányokkal párválasztó társasjátékokat. Ilyen játék, mikor mindenkítől zálogot vesznek, általában az orsót, és csak csókkal lehetett kiváltani. Viccből néha ellopták a bab- vagy törökbúzanyálazót is [nyálazó – amivel az asszonyok a fonóban egymást kínálják: *pityóka, főtt törökbúza, alma stb.*], megették a tartalmát, majd nyers kukoricával, zabbal vagy hamuval töltötték meg a tálat, és visszalopták a helyére. Legtöbbször kínáláskor derült ki a csere, amikor a legények már nem voltak ott. A játék után a legények még maradtak beszélgetni, volt, hogy gardonon kísérték a lányok énekét. Általában tizenegy óra körül indultak haza a legények, a házigazda leány egyesével kísérté ki mindegyiket. Ha túl sok időt töltött kint beszélgetéssel, a többi leány bentről jelzett neki, például a vaskanalat a kőre vetették.

Lövétén a fonóban szívesen udvaroltak úgy, hogy leverték az orsót. Ebben az esetben az orsót felkapta a legény és csókkal lehetett kiváltani. Ha a leány nem adott csókot, a legény bosszút állhatott. Csíkszentelken a lányok és asszonyok külön fonóba jártak. A legények a lányos fonóba jártak ismerkedni, udvarolni és nem utolsósorban szórakozni.

Kézdiszárzatakon is külön fonóba jártak a lányok és asszonyok, Alszezen mindkét közösségnek megvolt a jól bevált ház, amelyet rendszeresen béreltek. Felsezen ezzel szemben alkalmasszerűen gyűltek össze a szomszédok, ismerősök fonná együküknél. Alszezen hétfőtől péntekig jártak fonóba este hat és tizenkét óra között. Előkészületként kukoricát, szilvát és körtét főztek estére, ezt a feladatot elsősorban az édesanyák vállalták. Mikor elkészültek az étellel, átvittek a fiataloknak. A lányok körben ültek le a fonóban, mindenki a saját guzsalyára. A guzsalyok szépen kifaragottak voltak, a leányok legtöbbször a szeretőjüktől kapták.

A legények általában este nyolc-kilenc óra körül érkeztek meg a fonóba, a szoba közepén lévő székeken foglaltak helyet. Az egész estét ott töltötték, tréfálkoztak a leányokkal. Úgy volt ildomos, hogy a legény kezdetben nem mutathatta ki, melyik leány tetszik neki a fonóban. Ám a szemfüles leányok hamar észrevették a jeleket, mert a legény ekkor még nem tréfálkozott azzal, akít kedvelt, az orsóját nem taszította le, nem ütötte ki a kezéből vagy nem lökte le a szőszét a földre, viszont este hazakísérte az adott leányt. Amikortól két fiatal egy párnak, egymás szeretőjének számított, a többi legény már nem tréfálkozhatott a leánnyal, a legény pedig a szoba közepéről a leány mellé ült.

Alszezen is szívesen játszottak párválasztó társasjátékokat a fonóban. Ha kilökték az orsót a leány kezéből, csak csókkal válthatta vissza a legénytől. Ha nem adott csókot, büntetésből a fonó feltekerték a kapura. Az alszezi fonókban kedvelt játék volt a *húzd meg – ereszd meg*. Ilyenkor választottak egy játékvezetőt, majd a leányok és legények kört alkottak úgy, hogy legény nem állhatott legény mellé. Mindannyian egy zsebkeendő szélét fogták. Amikor a játékvezető azt mondta, hogy „húzd meg!”, a zsebkeendőt ereszteni kellett és fordítva. Aki tévesztett, csókot kellett adjon a mellette lévőnek.

A fonóban megjelentek szerelmi jóslás jellegű játékok is, ilyen volt például a *babázás*. Az egyik legény szőszet lopott a guzsalyokról, melyből fiú- és lánybabákat formált. A fiúbaba mellé két lánybabát tett merőlegesen, nevet adott nekik. A lánybabákat a külső végről meggyújtották, és úgy mondták, amelyik hamarabb leég, az a leány lesz a legény felesége. Másik változatban egy lány és egy fiúbabát egymás mellé tettek, mindkettőt meggyújtották, és ha összeért a lángjuk, összeházasodtak. Farsang idején szívesen látott vendégek voltak a *maszkások*. Általában hárman vagy négyen öltöztek be, gyakran a leányok férfinek, a legények pedig asszonynak.

A fonóban táncoltak is, a legények gyakran citerán vagy szájmuzsikával zenéltek. A fonónak tizenkét órakor lett vége. Amelyik legénynek nem volt szeretője, éjfél előtt távozott. A legények előszeretettel ijesztgettek a lányokat, koszorút fontak, felmáztak a kerítésre, és amikor a leányok jöttek ki,

Címlap: Székely leány portréképe (Kecsetkisfalud, Székelyföld, 1937) – fotó: Gönyey Sándor (Néprajzi Múzeum, 76378)

Belső borító: Fiatal székely férfi és nő (Kecsetkisfalud, Székelyföld, 1937) – fotó: Gönyey Sándor (Néprajzi Múzeum, 76376)

a koszorút a nyakukba dobták. Máskor fehér lepedőt öltve tölklámpással rémisztgettek őket. Hétvégén nem tartottak fonót, helyette szombat este mulattak, táncoltak. A fonóház bérléséért a leányok tűzifával, kennerfejjel vagy gabonával fizettek.

Csikszentdomokoson is előszeretettel lopták el a leányok orsóját, és csókot vagy táncot kértek cserébe. A fonóban gyakran megjelenő párválasztó társasjáték volt a *kútbaesőzés* vagy az ahhoz hasonló *kiskérványozás*. Valaki leült a sarokba, a *fennjáró* (játékvezető) suttogva megkérdezte tőle, kit szeretne a kútba hívni. Mondott egy nevet, a fennjáró odaszólitotta, csókot adtak egymásnak és helyet cseréltek. Mindenki sora került, ebből adódóan olyannal is csókot kellett váltani, akivel az ember nem szeretett volna. Ha tetszettek egymásnak, a helycsere alkalmával pár szót is váltottak. A játékok közt megjelent a *kertészkedő játék* több változata is, melynek központi momentum, hogy a lányok virágnevet választottak maguknak, a legények pedig, amelyik virágnevet mondták, azzal a leánnyal kellett csókot váltani. *Zálogozás*kor a *bíró* (játékvezető) találós kérdéseket tett fel, melyre, ha nem tudtak válaszolni, zálogot kellett adni. Mikor elegendő zálog összegyűlt, jött az *árverezés*. Mindenki húzott egy zálogot, melyet a tulajdonosa csókkal tudott kiváltani, a csók darabszámát a zálogot húzó állapította meg. Minden játékra igaz volt, hogy ha egy leány nem adott csókot a legénynek, akkor bosszúból eltörték az orsóját. Olyan játék is volt, melyben a leányok elvették és elrejtet-

ték a legények sapkáját, amit csak csókkal tudtak kiváltani, ez volt a sapkázás.

*

TÉLI NÉPSZOKÁSOK

November 25. Katalin napja

Bár Katalin napja novemberi jeles nap, Barabás László a *Forog az esztendő kereke* című könyvében mégis a tél eleji jeles napokhoz sorolta. Döntését azzal indokolta, hogy a karácsonyi idő a néphagyományban már Katalin napjával megkezdődik, ugyanis ekkor teszik vízbe a Katalin-ágot, mely karácsonyig kell kizöldülni. Katalin nap nevezetes házasságiósló szokásairól. A leányok borostyán, orgona vagy szilvafaágot tettek vízbe annak reményében, hogy karácsonyra rügyezni vagy virágozni kezd. Ha kizöldült az ág, a leány közeli férjhezmenetelét jósolta meg. Atyhában, Korondon és Alsósófalván több ágot is vízbe tettek, mindnek legénynevet adtak. Amelyik kivirágzott karácsonyra, úgy tartották, így hívják majd a leány jövődeblijét.

Sóvidéken vannak adatok arra, hogy a legények is végeztek ilyen a szokáscelemeknyeket, bár a házasságióslás aztán jellemzően a leányok szokásává vált. Szóvátán a legények leányneveket rejtő gombócokat főztek. Parajdon és Alsósófalván annak reményében böjtöltek Katalin napon, hogy álmukban meglátják jövődeblijüket. Pálpatakán este, lefekvés előtt a legény párnájával a kezében, ha háromszor megkerülte a házban az asztalt, megálmodhatta a jövődeblijét. Az asztalt megkerülve a következő rigmust kellett elmondani:

„Párnám rázom,
Katalint várom.”

Katalin napjához kapcsolódik a közismert időjósló mondóka:

„Ha Katalin kopog,
a karácsony locsog.”

vagy:

„Ha Katalin locsog,
a karácsony kopog.”

Gyergyóremetén a következőt tartották az aznapi időjárásról:

„Katalin-nap amilyen,
Böjt eleje is ilyen”

*

November 30. András napja

András napja Katalin-naphoz hasonlóan ismert házasságiósló alkalom. Alsósófalván a lányok körében az ágrügyeztetés vagy a böjtölés is ismert szokás volt. Sóváradon és Korondon férfi ruhaneműt tettek a lányok a párnájuk alá, hogy megálmodják férjüket. Pálpatakán, ugyanúgy, mint Katalin-napon

a legények, a leányok este, lefekvés előtt, párnával a kezükben háromszor megkerülték az asztalt, annak reményében, hogy álmukban meglátják jövődebli férjüket. A következő rigmust mondták a kerülés alatt:

„Párnám rázom,
Szent Andrást várom.”

Ezen szokás Alsósófalván is ismert, ott a kerülés alatt a következőt mondták:

„Ágyam járom,
Párnám rázom,
Mondd meg, András,
Ki lesz a párom?”

Csikszentlelken a leányok lefekvéskor párnájukat rázva táncolni kezdtek, rigmust ismételték, majd annak reményében feküdtek le aludni, hogy meglátják jövődeblijüket.

„Párnám rázom, táncom járom,
Mondd meg, András, lesz-e párom?”

Hagymából jósoltak Sóváradon, Makfalván és Erdőszentgyörgyön, akinek a felvágott hagymája megnedvesedett, úgy tartották, hamar megy férjhez. Parajdon és Korondon férfi neveket rejtő gombócokat főztek.

Csikszentdomokoson e nap estéjén beleütöttek a patakvízbe egy tojást úgy, hogy a sárgája ne menjen szét. Reggel megnézték a felütött tojást, ha a sárgáját a fehérje beburkolja, a leány nem megy férjhez koszorúsan, vagy meghal abban az évben.

András napjához időjóslás is kapcsolódik Gyergyóremetén.

„András, ha fehé,
Sok tavaszi szél.”

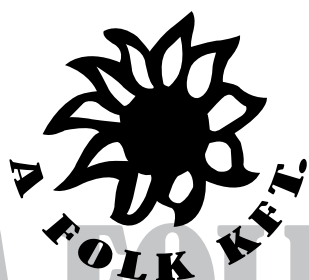
Sóvidéken úgy tartották, András napja farkasjárom nap. Tapasztalatuk szerint ekkor párosodtak a farkasok, így inkább nem mentek aznap fáért az erdőre. A katolikus családoknál ettől a naptól kezdődik a karácsonyi böjt, így András az utolsó megült névnap István napjáig. Emellett a katolikus családok Farkaslakán a hajnali misék alatt jól bezárták az istállókat, hogy a boszorkányok ne okozhassanak bajt.

*

Disznóölés

A hagyomány szerint disznóölő Szent András napjától tartottak disznótort, egészen farsang végéig. Felső-Maros mentén a legközelebbi rokonok és szomszédok vettek részt a disznóölésen, nagyjából tizenkét-tizenöt fő. A segítők a disznótorton ebédet és vacsorát kaptak, az egyetlen, aki a munkájáért fizetséget kapott, az a mészáros volt. Régebben lakodalomra és halotti torra is vágta disznót.

Gyergyóban a disznóvágást követve a húst a padlásra vitték fel, és ott füstölték meg,

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Álmácssy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

mivel a kürtök oda voltak felvezetve. Nyáron is ott tárolták a húst, emiatt fogadták el nehezen a környéken a kémények építését.

*

December 6. Miklós napja

Makfalván Miklós napon számoltak el a juhászokkal, Korondon és Parajdon pedig eddig fogadták fel a juhászokat. Csíkszentimrén és Kászonyfalun úgy tartották, ha Miklós napján fúj a szél, a következő évben elpusztulnak az egerek. A mikulásjárás újkeletű szokás, csak az elmúlt században jelent meg és vált általánossá Székelyföldön.

*

December 13. Luca napja

Szokásokban gazdag Luca napja. Házasság- és időjósítás mellett a boszorkányok ellen is védekeztek. Zabolán a gazdasszonyok összekötötték az ollójukat ezen a napon, hogy az állatokat megvédjék a csapásoktól a következő évre. Korondon és Parajdon tizenhárom darabból álló *lucaszéket* készítettek Luca napjától karácsonyig, hogy megláthassák a templomban a boszorkányokat. Érdekes, hogy egyes adatközlők szerint Korondon Luca napján készítették el a széket, és aznap lesték meg a boszorkányt a templomban, Parajdon pedig előző nap készítették el a széket, és szintúgy Luca napján látták meg a boszorkányt a templomban.

Házasságjósítás is ismert erről a napról. Sóvidéken, azon belül is Szovátán a legények és leányok is gombócot főztek, hogy megtudják jövőbelijük nevét.

Luca napján Parajdon és Sóváradon *hagymakalendáriumot* készítettek, mellyel a következő év hónapjainak időjárását szerették volna megjósolni. A hagymát tizenkét cikkre vágták, mindet egy hónapra rendelték. A hagymacikkeket megsózták, majd megfigyelték, melyek lettek nedvesek. Amelyik hónapra rendelt cikk vizes lett, abban a hónapban eső várható, amelyik száraz maradt, akkorra meleg és száraz időt jósoltak.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEJYZÉK

BARABÁS László

2010 *Forog az esztendő kereke*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

PORTIK Irén

1994 *Két nagyanyám időjósoló mondókái*. In: Kós Károly – Faragó József (szerk): *Népismereti dolgozatok*. (digiteka.ro/publikacio/nepismereti-dolgozatok/1994/78221 – utolsó megtekintés: 2024. 02. 05.)

SZÉKELY László

1995 *Csíki áhítat*. Szent István Társulat, Budapest.

TÁTRAI Zsuzsanna –

KARÁCSONY-MOLNÁR Erika
1997 *Jeles napok, ünnepi szokások*. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Szentcsaládjárás (Gyergyóditró, 1999) – fotó: Karácsony Molnár Erika

Farkaslakán az asszonyok ugyanígy hagyományok szerint készítettek, mások pedig Luca napja és karácsony közötti napok időjárását figyelték, eszerint jövedöltek. Korondon és Pálpatakán ehhez a naphoz vers is társul:

„Ha Luca szorítja,
Tamás tágitja.”

Parajdon a következő rigmus ismeretes:

„Ha Luca kopog,
A karácsony locsog.”

Gyergyóremetén hasonló tartalommal, más megfogalmazással él időjósoló mondóka:

„Ha Luca fagyos,
Karácsony locsos;
Ha Luca locsos,
Karácsony fagyos”

*

December 21. Tamás napja

Tamás napja hetében volt szokás disznót vágni, hogy karácsonyra legyen friss *köccség*, mely a véres hurkát, kolbászt, májast és más húsféléket foglal magába. Ehhez az időszakhoz hiedelmek is társultak, mint például Pálpatakán nem volt szabad újholdkor disznót vágni, mert bogaras lesz a hús, Zabolán pedig holdfogyatkozásra szólt a tiltás. Annak érdekében, hogy a szalonna ne legyen avas, Pálpatakán szentelt gyertyával gyújtották meg a szalmát perzseléskor. Egész Sóvidékre jellemző szokás, hogy a pajtába viszadobták a disznó körmeit és csecseit, hogy jövőre is legyen disznó.

A disznóölés *kalákamunka*, melynek a végén tort ültek. Szokás volt kóstolót küldeni azoknak a rokonokat, akiket nem hív-

tak el, vagy a résztvevőknek, ha nem volt tor a disznóvágás után.

Emellett elterjedt szokás volt Isten nevében a szegényeknek és koldusoknak is küldeni kóstolót.

*

Advent

Advent első vasárnapja a karácsonyi ünnepek kezdete, mely egy négyhetes időszakot ölel fel. A katolikusok karácsonyi böjtöt tartottak, emellett *rórátéra* jártak, a protestánsok pedig *úrvacsorát* vettek advent első vasárnapján. A reformátusok ebben az időszakban mértékletességet tartottak. Advent idején, és később is, egészen vízkeresztig, sok egyházi eredetű szokást tartottak. Ilyenkor nem rendeztek lakodalmakat és zajos mulatságokat. A népi jósítások miatt viszont a néphagyományban Katalin napjától számítják a karácsonyi időszakot.

Ebben az időszakban készültek fel a betlehemezők és a kántálók. Sóvidéken karácsony előtt két héttel kezdődött a *szentcsalád-járás*, mely tíz-tizenkét asszony, illetve család társulásával jött létre.

Házról házra vitték a szent családot ábrázoló képet, a szoba főhelyére helyezték, majd imádkoztak, énekeltek. Gyergyóremetén a szálláskeresők összefüveteleire a Mária Társulat vitte a szent család képét házról házra. Kóstelken ugyanezt a szokást *uccázásnak* vagy *udvarozásnak* hívták. Újkeletű szokás az adventi koszorú készítése, melyen a négy gyertya jelképezi advent négy hetét.

Advent időszakára vonatkozó időjósítás Gyergyóremetéből maradt fenn:

„Ha advent zúzmarás,
Jövőre lesz gabonád.”

Időtálló örökség

Beszélgetés Sikentáncz Szilveszterrel,
az Örökség Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Népművészeti Egyesület elnökével

– *Figyelve a munkásságodat megállapítható, hogy állandó mozgásban vagy. A sokrétűség és a pörgés nem fáraszt el?*

– Imádom a jövés-menést. Nagyon szeretem azokat a pillanatokot, amikor beülök az autóba, befejezek egy erős hétvégét vagy egy egész hetet Kárpátalján, vagy esetleg más műhelyeknél. Sokszor mentorálok, koreográfálok, végére járok egy feladatnak, tanítok, ami sok esetben fellépéssel zárul. De mostanra fáraszt, nehéz ennyit távol lenni a családtól, otthonról. Ezért próbálok szűkíteni az utazásokat. Már nem minden esetben vágyom erre. Persze még sokszor lesz ilyen, hiszen menni kell.

– *Ezek a tevékenységek az Örökséggel kapcsolatos munkáidon kívüli feladatok?*

– Igen, nekem is több dologból áll össze az életem: tanítások, örökséges feladatok, zsűrizések. Vannak olyan rendezvények, ahova a személyemből fakadóan hívnak meg előadást, esetleg rendező néprajzórát tartani vagy zsűrizni. Ennek nagyon örülök, már hiányzott, hiszen most jó darabig Kanadában voltam.

– *Milyen gyakorlati és elméleti színterei vannak az Örökségnek?*

– Különböző programokat szervezünk. Nemcsak konferenciákkal, továbbképzésekkel, találkozókkal és tehetséggondozó programokkal igyekszünk segíteni a műhelyeket, művészeti iskolákat, hanem képviseletet is adunk az együtteseknek és a pedagógusoknak.

– *Hogyan képviseli az Örökség a pedagógusokat és a táncsoportokat?*

– Két példát említenék. A Covid alatt sokakból igazolt sportolót csináltak azért, hogy mozoghasson, hogy a sportegyesületek nyitva tarthassanak. Akkor megpróbáltam elérni az illetékes államtitkárnál, hogy a tagságunknak is tegyék lehetővé a próbára járást, hogy a helyi művelődési házak, iskolák ebből a célból ki tudjanak nyitni. Nem sikerült elérni, de elindult a kommunikáció.

A másik téma az idei nyáron megjelent, a mindennapos testnevelést és a néptánc oktatásának lehetőségére irányuló legutóbbi jogszabályváltozáskor került előtérbe. Az első hírek arról szóltak, hogy a heti öt kötelező testnevelésóra egyikét sem lehet már kiváltani néptáncórával. Ekkor Maruzsa Zoltán államtitkártól levélben kértem segítséget, majd több egyeztetést folytattunk dr. Balatoni Katalin köznevelési helyettes államtitkárral, kollégáival és több szakmai szervezettel. Ennek eredményeként tisztázódott, a Kormányzatnak nincs ilyen szándéka, sőt támogatja a néptánc testnevelésóra keretében való megjelenését, de a döntést nem sikerült megváltoztatni. Azt nem tudtuk elérni, hogy a néptánc – a versenysport mintájára – kiemelt státuszt kapjon, de a támogatottsága biztosított. Azóta két alkalommal jártam a köznevelési államtitkárságon és az Oktatási Hivatalban tárgyalni, egyeztetni a jövőbeni lehetőségekről, megoldást keresni erre a helyzetre. Az egészen nyilvánvalóvá vált, hogy a kialakult helyzetről a pedagógusokat minél átfogóbban kell tájékoztatnunk, ezzel tudunk segíteni. Ennek érdekében ez év őszén sikeres tanügyi konferenciát szerveztünk. Ez is az Örökség feladata.

– *Mi az a tevékenység, amit mindenképp kiemelnél az Örökség feladatkörei közül?*

– A rendezvényeink, programjaink élményszerű, magas színvonalú lebonyolítása.

– *Az elmúlt harminc évben mennyiben változtak a legfontosabb célkitűzések?*

– Az, hogy összefogjuk gyakorlatilag az egész gyermek néptáncmozgalmat, mindig ott volt a célkitűzések között. Amikor megkaptam a jelölést, hogy legyek az Örökség elnöke, akkor szerencsémre Foltin Jolán, az Örökség alapító elnöke még fogadott egy beszélgetésre. Egy nagyon fontos mondatára a mai napig emlékszem, azt mondta, hogy „figyelj ide, ne felejtse el, hogy a legfontosabb mindig a gyerek”.

Úgy érzem, lehetnek itt hatalmas csatározások, hogy ki milyen pozíciót tölt be egy civil szervezetben, vagy a néptáncmozga-

lomban. Mégis az a legfontosabb, hogy megtaláld az utat, hogy mi a legjobb a gyerekeknek ebben az egészben. Az összes rendezvény, program és minden más mind arról szóljon, hogy a gyerekeknek jobb legyen, hogyan tudnak ezekből profitálni, hogyan lesz még több kedvük táncra járni, és hogyan szerezhetnek élményt.

Plusz még segítjük azokat a csoportokat, akiknek a szokásos együttesi munkájukon felül még van igényük és lehetőségük elmenni még egy fesztiválra, koreográfusversenyre, konferenciára, egy Örökség-bálra, vagy akár a Hagyományok Házába a Magyar Állami Népi Együttes és az Örökség Egyesület közös előadásán táncolni. Ezeket a programokat részletesen ki kell dolgozni, az első momentumtól az utolsóig.

– *Mi az Örökség feladata?*

– A feladat nem jön magától, ami magától jön, az mindig kinkserves. Amikor látom, hogy elszáradt egy faág, és érdemes lenne levágni, akkor oda kell támasztani a létrát, fel kell mászni, le kell vágni, fel kell vágni, és este a bográc alatt el kell tüzelni. Amikor viszont a ház beszakított tetejéből kell kiszedni, akkor az nagyon nehezen eső dolog. Ugyanazt csinálod, eltávolítod valahonnan. De aztán tetőt is kell építeni, és már se pénz, se kedved nem marad a bográcsozásra. Minden szituációban, minden élethelyzetben meg kell találnunk a feladatkört. Annak idején Foltin Jolán és a körülötte lévők kitaláltak egy feladatot. Azt mondták, hogy összefogják a táncosokkal kívánó személyeket, néptáncosokat, pedagógusokat, tanítókat, óvónőket. Őket közösségbe fogták, és ezen közösség által teremtettek olyan pillanatokot, alkalmakat, amivel megerősítették őket a hitükben, hivatástudatukban. A teljesség igénye nélkül, röviden így aposztrofálnám az ő szándékukat.

Ugyan korábban az úttörőmozgalom keretein belül voltak néptáncos lehetőségek, csillebéri táborok, jól működött az egész. De aztán jött a rendszerváltás, és nyilván kellett a gyermek népáncnak valami olyan civil szervezet, ami ezt az egészet segíti és továbbhordja. Ez lett az Örökség, amely mindig az adott szituációhoz alkalmazkodva végezte a feladatait, és segítette azokat a pedagógusokat, akik azt a szemléletet követték, amit az Örökség elnökségi tagjai, az általuk megbecsült és szakmailag piederstálra emelt pedagógusai, szakemberei mutattak. Ez mindig erős volt, próbálták átadni a lelkesedést. Hangoztatták, hogy csatlakozzanak az emberek, megkapják a tudást, az energiát, legyenek minél többen, erősítsék ezt a gyermek néptáncos közeget, legyen egy művészi és egy társadalmi oldala is.

– Szenvedélyesen valóban nagyot lehet álmódni, de sokan megrekednek ennek a hevében, és inkább nem vállalják a továbbiakban a felelősséget, ezáltal előbb-utóbb passzivitásba menekülnek. Rád ez milyen mértékben jellemző?

– Ez a passzivitás általában akkor van, ha falakba ütközöl. Én számtalanszor kámpicsorodok el, hogy fogy el az energiám és mondom azt, hogy elég volt. Nyilvánvaló, hogy az ember idősödik, de nem gondoltam, hogy ilyen sokára nyugszom meg én is egy kicsit annyira, hogy tartalékoljak az energiákból. Gyakran mindent egyszerre szeretnék csinálni, egyszerre szeretnék eljutni a végére, minél hamarabb odajutni, hogy az működjön, az létezzen, az alakuljon, és elképesztően csalódott vagyok, ha ez nem sikerül.

– Mi az, ami átlendít téged ezeken a helyzeteken?

– A legapróbb dolog is. Ha van egy mély időszak – ami azért akad –, hogy nem úgy jönnek a dolgok, nem úgy követik egymást, nincs elég fölkérés, vagy bármi olyan, aminek tudnék örülni. Aztán jön egy telefonhívás, egy jó beszélgetés, és beindul minden, felfeszül. De engem bármi inspirál, akár egy jó előadás, vagy egy film, vagy ha megnézek egy érdekes táncos programot, amiben látok jó táncos karaktert, és akkor azt gondolom, ha még színpadra kerülök, vagy színpadra dolgozom, biztos, hogy ebből a fajta jelenlétből szeretnék magamra venni. Az is, ha látok valakit, hogyan tevékenykedik, dolgozik, milyen karakteresen vezeti az együttesét.

– Kik jelentik számodra a követendő példát?

– Ez mindig nehéz dolog. Nagyon kritikus vagyok a tekintetben, hogy nekem ki jelent követendő példát. Mert ugye mit és kit követ az ember? A szüleim egyszerű vidéki parasztemberek voltak, akik felköltöztek Siófokra, én már ott nőttem fel. Ahogyan ők éltek és neveltek fel engem, az példaértékű volt. Ha pedagógusként visszatekintek az iskolában eltöltött első négy évre, akkor szintén szerencsés voltam a tanítónőmmel és a siófoki káplánnal is, aki nagyon jól összefogott minket. Követendő példa volt a közösségépítés, a közösségfejlesztés, a közvetlenség szempontjából, és persze hozzájuk jöttek még a táncos példaképek is. Mi táncosként nagyon szerencsések vagyunk, mert egy strukturált közösségben, együttesben nevelkedhetünk. Amikor még gyerek voltam, akkor a felnőtt együttes gerincét nem a 18-19 éves fiatal gimnazisták, vagy fiatal egyetemisták alkották, hanem felnőtt, dolgozó emberek, akik a táncművelés varázsában vagy a táncos mozgás varázsának köszönhetően közösséggé formálódtak. Ezentúl persze ott vannak a mesterek is, akik példát mutatnak. Ők is táncosok, de a kör közepén állva mindig nagyobb a felelősség.

– Az Örökség elnökeként fontosnak tartod-e, hogyan és mit kommunikálsz a pedagógusok, a gyerekek, az amatőr mozgalom és a hivatásos táncgyüttesek felé?

– Sokszor előfordul, hogy az embernek nem mindig sikerül hibátlanul elvégeznie a munkáját. Tudom, hogy a „kör közepén” állva vétettem hibákat, de bízom benne, sikerült olyat is létrehozni, amire azt mondhatják, hogy köszönöm szépen, Sly bácsi, sokat tanultam. A táncos közösségekben felelősek vagyunk magáért a közösségért, a közösségen belül az egyénért és mindenkiért. Rengeteg nehéz sorsról van tudomásunk, ahol a néptáncos közösség beemelte és segítette a rászorulókat. Vezetőként már nemcsak szakmai felelősséget vállal az ember, hanem a szervezet vezetését, tervezését, vagy

Az Örökség szólistáival a Méra World Music Fesztiválon

az anyagi háttér biztosítását is. Tehát gazdálkodni kell a pénzzel, emberekkel, idővel, vállalásokkal, érzésekkel és energiákkal, és végigvinni bizonyos dolgokat. Ha sikerül, akkor neked veregetik meg a vállad, de ha valami hibádzik, még ha csak részben is a te hibád, akkor neked kell elvinni a balhét. Abban is komoly felelősség van, amikor az embernek fel kell vállalnia a nehézségeket. Ha csak alkalmanként megy el a táncos mester valahova tanítani, ott is nagy a felelősség. Lehet, hogy egy olyan együtteshez kerül, ami a megszűnés szélén áll és nem is tud róla. És pont azon múlik az együttes jövője, hogy milyen jó impulzusokat ad nekik abban a három-négy napban. Még az is lehet, hogy az egész átfordul. Mondok egy példát, tanúja voltam olyan zsűrizésnek a közelmúltban, amikor bent ült kétszázötven táncos a nyilvános értékelésen, és egy figyelmetlen zsűritag nyilvánosan megszegényítette az egyik táncost mindenki előtt. De, hogy ténylegesen a kérdésre válaszoljak, elképesztően fontos, hogy milyen kép alakul ki valakiről, aki vezető szerepet vállal. Ezért természetesen nagyon nagy felelősséget jelent minden kimondott gondolat.

– A felelősségvállalás kerülése lehet az egyik ok, ami miatt ma nincsenek párbeszédben létrejövő kritikus megszólalások?

– Megváltozott a világ, nem mindent szabad már kimondani. Mert ha valaki véletlenül valamit nem úgy mond, könnyen a bíróságon találja magát, vagy megbélyegzik. Most már az ember bármit csinál, miközben semmi rossz és hátsó szándék nincs benne, egy pillanat alatt rasszista, homofób, esetleg pedofil lesz, és még további jelzőkkel dobálóznak az emberek. Szerencsére Magyarországon még nem ekkora az „örültek háza”, de az szerintem mindenképpen fontos, hogy ki milyen módon kommunikál. Legyen szó zsűrizésről, kritikai megnyilvánulásokról. Ellenben nem lehet mindig „pízsinék” lenni, főleg, ha amiatt kiemelt szakmai érdekek és szakmai előremozdulások rekednek meg.

– Milyen az elnökség összetétele?

– Most egy részben új elnökség állt fel, és olyan emberek vannak benne, akikre felnézek. Van olyan, aki hosszú évek óta vezet együttest, és példaértékű, ahogyan életben tartja vidéken a néptáncot, ahogyan egyről a kettőre viszi a céljait. Ahogyan megtalálja az együttesének az útját, és nem ebben a felnőtt „minősítő” rendszerben, hanem egy másfajta úton, de nagyon magas szakmaisággal és nagy elismertséggel a saját városában, meg a saját közegében. Van köztük alkotó, aki elképesztő higgadsággal, nyugodtsággal áll bele a dolgokba. Egyszerűen föl nem tudom fogni, hogy egy ilyen nyugodt emberből hogyan tudnak alkotóként ennyire szenvedélyes dolgok kiszakadni a színpadra. Az elnökség hölgytagjai képviselik a maguk

szempontjait, van közöttük kiváló néprajzos és kiemelkedő intézmény- és szervezetvezető is. Teljes értékűnek érzem a szakmai lefedettséget. Ők nekem mind követendő példák. Miközben valahol ők követik az én elképzeléseimet, sokszor az „utasításaimat”, ha lehet ilyet mondani. Mert sokszor van olyan egyéni elképzelésem, amit úgy tárok már eléjük, hogy ezt meg kell csinálni, és bele kell állni, maximum véleményezni lehet, hogy hogyan vigyük végig az utat, de abból nem engedek, hogy meg kell csinálni.

– *Hogyan működik a kommunikáció az elnökségi tagokkal és a különböző régiók képviselőivel?*

– Szerintem remekül! Van olyan szervezet, amihez képest kifejezetten kiemelkedő, de még jobbra kell tenni. Már most októberben kész volt a 2025-ös eseménynaptárunk. Ez óriási dolog, mert mindenki láthatja, tud tervezni, hogy ki, mikor, hol, merre, mit szeretne csinálni. Nekünk e tekintetben már nem kell senkihez se alkalmazkodnunk, és nagyon fontos, ha valaki bármilyen más tevékenységet, munkát szeretne folytatni, ennek segítségével alkalmazkodhat hozzánk.

– *Megvalósul az alkalmazkodás? Kialakul a megfelelő párbeszéd és kommunikáció?*

– Nem mindig. Van, akivel egy idő után már kevésbé szeretnél „beszélgetni”. Én például már nem szívesen kommunikálok, és jelen pillanatban már nem akarok megfelelni és kommunikációs csatornát keresni a felnőtt mozgalom irányába, a felnőtt mozgalmat irányító szervezet felé. Ők nem kommunikálják időben kifelé a dolgukat, a programjaikat és a lebonyolításokról is más színvonalon állnak az elképzeléseink. Sokszor vannak, vagyis hát voltak olyan alkalmak, amikor – az ifjúsági korosztály közös kezelésére vonatkozó névleges megegyezés alapján – együttműködtünk programokban. De egyre inkább szeretnénk a saját vonalunkra áthelyezni a súlyokat, a jelenlegi felállásban már nem akarunk ezekben az együttműködésekben részt venni. Szerintem nehéz konszenzusra jutni a Martin Szövetséggel hosszú távon.

– *Véleményed szerint mi ennek az oka?*

– Az csak a jéghegy csúcsa, hogy a két szervezet ritkán találja meg a közös hangot. Vállalom, hogy ennek legfőbb oka, hogy én személy szerint nehezen találok meg a hangot magával a szervezet vezetőjével. Mászt gondolunk az egész magyar néptáncmozgalomról, annak a működéséről, és mászt gondolunk annak a szervezeti vezetéséről. Ezzel nincsen semmi probléma, hisz nem kell, hogy egyformán gondolkodjunk. Én legalábbis azt gondolom, hogy az Örökségnek mint szervezetnek nagy a felelőssége, hogy milyen szinten és színvonalon marad fenn a magyar gyermek és ifjúsági néptáncművészet. Központi szervezatként mi tudjuk a megfelelő lehetőségeket biztosítani a továbbképzéseinkkel, a tehetséggondozó találkozóinkkal, legyen az csoportos vagy szólista, amiből minden régióban évente minimum egy van. Emellett számos megyei rendezvény létezik, amit mind szakmailag, mind anyagilag igyekszünk támogatni. Valamint vannak más olyan programok, ahol szintén a szakmai támogatásunkat kérik. És mindeközben van egy óriási feladatunk, hogy a megfelelő módon fenntartsuk az arányokat az alapfokú művészetoktatásból érkező csoportokkal és azokkal a csoportokkal, akik civil szervezeti formában működnek.

A Martin György Néptáncszövetség részéről nem érzem, hogy kijelöli a megfelelő utat. Nincsenek időben kiírva a minősítő fesztiválok. Vannak felnőtt fesztiválok, de azokhoz a Martin Szövetségnek alapvetően sok köze nincs, maximum a Szövetség elnöke megjelenik zsűrizni. A felnőtt mozgalomnak is szüksége van irányításra. A felnőtt együttesek vezetői és tagjai is elvárják azt a fajta megmértetési, illetve találkozási rendszert és minden mást, amiben hosszú évekig benne voltak gyermekként, ifjúsági korosztályú táncosként. Mondom ezt úgy, hogy a vezetőség tagjaival nagyobb részt jó

kapcsolatot ápolok, tisztelettel adózom munkájuk és emberi mivoltuk előtt egyaránt.

Nehéz partnerként kezelni egy olyan szervezetet, amely évi egy továbbképzést tart, amely videós zsűrizés alapján válogat és szerkeszt műsort a Budapesti Operettszínházban, és aki erre az eseményre nem kerül be, esetleg a Táncháztalálkozón szerepelhet a gálán. Gazdátlanok érzem a felnőtt néptáncmozgalmat! Pedig nagy szükség lenne a kifutásra, a felnőtt korosztályi továbbhaladásra.

Az Örökséggel például annyi gyerekcsoportot mozgatunk a Táncháztalálkozón, hogy nem férünk bele egy napba, ezért két nap délelőttjét is lefoglaljuk. Plusz ugyanitt a *Tágasságot nekünk is...* programot is mi kezeljük már az elmúlt években, ahova népzeneoktatási műhelyeknek, és esetenként táncosoknak is lehetőséget biztosítunk a bemutatkozásra. Ez csak egyike a nagyobb programjainknak.

– *Hogyan működhetne együtt a két szervezet?*

– Ha valami nincsen kezelve, ha azt látjuk, hogy valami rendszerelen, nem működőképes, akkor annak hangot kellene adni a tagság részéről. Mindegy, hogy ennek esetleg retorzió lehet a következménye, vagy ronthatja valakinek a minőségét. Persze ez nehéz, mivel jelenleg csak és kizárólag a megfelelő fórumokon elért eredményével maradhat egy-egy együttes az adott támogatási kategóriákban. Szerintem át kell gondolni, hogy ez biztos jól van-e így, biztosan ezen múlik-e. Mondom ezt amellelt, hogy egy jól működő minősítési rendszert én magam is fontosnak tartanék. A jelenleginek a hiányosságai, vagy inkább rendszertelensége az, ami komoly gond szerintem. Ha átgondoljuk, és ehhez vannak partnereink, akkor le kell ülni erről beszélgetni. Ebbe ennél jobban, hogy a véleményemet elmondom, nem szeretnék belefolyni. Ez nagyon fontos. Nem az én feladatom megoldani azt, hogy a jelenkori magyar felnőtt néptáncmozgalom és a felnőtt együttesek összefogása, előremozdítása jól működjön.

– *Azt mondd, kérdéseket fel lehet tenni, és javaslatokat is meg lehet fogalmazni, de nem a te felelősséged a felnőtt szervezetet előre mozdítani. Ezzel nem gondolod, hogy passzív maradsz, és leveszed magadról a terhet?*

– Akiknek a felelőssége, azok látható módon nem érzik a problémát. Ha a jelenkori felnőtt mozgalmat vezető szervezet tagsága úgy látja, hogy jól működik, akkor az legyen az ő dolguk. Viszont akkor nem kell más szervezeteket keresni, hogy nem akar-e felnőtt megmértetéseket kiírni, finanszírozni és létrehozni, esetleg felnőtt szekciót indítani, hanem akkor ülünk a langyos vízben tovább, amíg ki nem hűl teljesen, és akkor talán már egy kicsit megfázunk. Ha ezt nem szeretnénk, akkor néha egy picit meg kell égetni magunkat és meg kell nyitni a csapot, hogy teljen az a kád. Azt gondolom, hogy hosszútávon bajban lehetünk, mert a hivatkozási alapokat elveszíthetik a felnőtt együttesek. Itt jön képbe az, hogy egyébként miért ragaszkodik a szóban forgó szervezet például az ifjúsági korosztályhoz? Azért, mert a felnőtt korosztályt nem tudja már kezelni, nem ad nekik elég lehetőséget. Jelen pillanatban úgy látom, hogy nem feltétlenül szeretném az ifjúsági korosztályt mással közös platformon képviselni. Az Örökséggel megpróbáljuk a saját utunkat járni, azt hiszem, ez a jövő. Az együttműködést csak kölcsönösség alapján tudom elképzelni, amire majd bizonyosan lesznek törekvések, de van, ami nem változik, és addig, amíg ez így van, nehéz ebben akár csak gondolat szintjén is előrelépni.

– *Említetted, hogy, meg kell találni a feladatot. Ebben a helyzetben mi lenne az?*

– Azt gondolom, hogy a feladat adott, fel kell nőni hozzá minden szervezetnek, hogy a saját tagságát és a saját korosztályát a megfelelő szinten kezelje, és a megfelelő lehetőségeket biztosítsa nekik. Az én olvasatomban egy országos szervezet a saját tevékenységéhez és korosztályához tartozó csoportokat és rendezvényeket ösz-

Aprók Bálja a Táncszínházalkozón, az Örökség szervezésében – fotó: Orbán Miklós

sze kell hogy fogja. Nem csak az általa szervezett programokat, hanem mindent.

– *Milyen lehetőségeket kínál az Örökség?*

– Megvannak a rendezvényeink, kellő létszámmal és gözerővel dolgoznak az alapfokú művészeti iskolák és az egyesületi, tehát civil szervezeti csoportok is, legyen szó gyermek vagy ifjúsági korosztályról. A gyermek szolótánc tehetséggondozó programjaink teljes, országos lefedettséggel zajlanak. Például az idei szarvasi selejtezőn közel ezer gyerek indult el. 2022-ben sikerült egy dubaji delegációt összeállítani, a világkiállításon felléphetett húsz gyermek. Ha minden jól megy, jövő év áprilisában az Oszakai Világkiállításra megyünk, tizenöt kiemelkedő táncos gyermekkel egy komplett előadást fogunk adni Magyarországot képviselve. Volt olyan év, amikor ilyen nagy utazást nem tudtunk szervezni, de a kiemelkedő szólistákat így is el tudtuk vinni a Méra World Music Fesztiválra. Óriási köszönet és gratuláció az összes pedagógusnak, aki tehetséggondozásra adja a fejét, és kiemelten foglalkozik a fiatalokkal. Ezeknek a gyerekeknek a legtöbbször kitűnő tanuló, remekül énekelnek, egy vagy két hangszeren muzsikálnak. Némelyikük hibátlanul beszél angolul, már élen jár az informatikában, a sportról nem is beszélve. Szóval, kis polihisztorok, kis tudósok, kis professzorok a korosztályukban, és őket nagyon-nagyon nagy alázattal és tisztelettel kell kezelni.

Kiemelnék egy generációt, akik hamarosan végeznek a Magyar Táncművészeti Egyetem néptánc tagozatán. Őket úgy kezelem, mint akik az Örökség tudatos tehetséggondozásának és a *Fölszállott a páva* tévés műsornak a hatására jutottak el oda, hogy a néptáncot választották élethivatásuknak. Az egyetemmel és a szaktáncosokkal is megvan a párbeszéd, de szerintem sokkal erősebb együttműködésre volna szükség, mert az Örökség tagsága potenciális merítési lehetőség a tehetségek szempontjából. Olyan közösséget nevelünk így együtt, ami nagy valószínűséggel kitermeli a magyar néptáncmozgalom következő húsz-huszonöt évének meghatározó hivatásos táncművészeit, együttesvezetőit, koreográfusait, szervezeti vezetőit. Lehet, hogy köztük van az Örökség egyik új elnöke. Ezek a lehetőségek mind benne vannak az Örökségben.

– *Mit tartasz következő elérendő célként az Örökségben belül?*

– Szeretnénk megtalálni az úgynevezett kis együttesek megnyilvánulási lehetőségeit. Vannak ugyan megyei és régiós fesztiválok, de úgy gondolom, hogy a gyermek és ifjúsági korosztályt leginkább helyben, minél közelebb a saját lakóhelyükhöz érdemes szerepeltetni, hogy minél kevesebbet kelljen utazási költségre költeni. Ezen a helyszíneken központi zenekart is fontos lenne biztosítani. Ennek a struktúrájának a kiépítése a következő feladat.

– *Mit gondolsz a mai hivatásos táncgyüttesek és az amatőr mozgalom kapcsolatáról, illetve a mai irányzatokról?*

– Az amatőr néptáncgyüttesek között számos olyan akad, amelyik esetenként hivatásos együtteseket megközelítő színvonalat tud biztosítani. Ez azt jelenti, hogy a népi kultúra nagykövetei amatőr szinten is nagyon-nagyon kiemelkedő programokkal tudnak előrukkolni. Viszont az, amit egy hivatásos együttes tud csinálni a színpadon, jelenlétben, tevékenységben, koreográfiai egységben, szcenikában, az egy felülemelkedett állapot. Kérdés, hogy mit nevezünk hivatásos együttesnek, és mit nevezünk hivatásos néptáncgyüttesnek. Hogy megmaradnak-e a néptánc tényleges eredeti, archaikus gyökereit használva annak talaján, vagy attól egy kicsit

– vagy esetenként nem csak kicsit – elrugaskodva, csak eszközként használják a néptáncot, és cégéreként tűzik a mellkasukra? Ez mindenképpen fontos kérdés, amit fel lehet tenni, de olyan válasz, amit majd mindig mindenki el fog fogadni, szerintem soha nem fog születni. Van, aki aztán nagyon átesik a ló túloldalára a modernitás szempontjából, de azt gondolom, hogy minden hivatásos táncgyüttesnek megvan a helye, és megvan a létjogosultsága. És ha már vannak, akkor egyetlen hivatásos együttes esetében sem követhetjük el azt a hibát, és engedhetjük meg azt a luxust, hogy bármelyiknek a létezését megkérdőjelezzük. Mindenki találja meg a tánchoz való viszonyát a néptánc kapcsán! A szakma pedig vitatkozzon arról, hogy melyiknek mikor, hol, milyen határokat szabad, vagy van létjogosultsága feszegetni...

Azt kívánom, hogy minden hivatásos együttes maradjon meg, létezzen és működjön. Bízom benne, hogy ehhez az Örökség Egyesület együttműködése a Hagyományok Házával, a Magyar Állami Népi Együttessel és a Duna Művészegyüttessel is hozzátesz.

Darabos Eszter

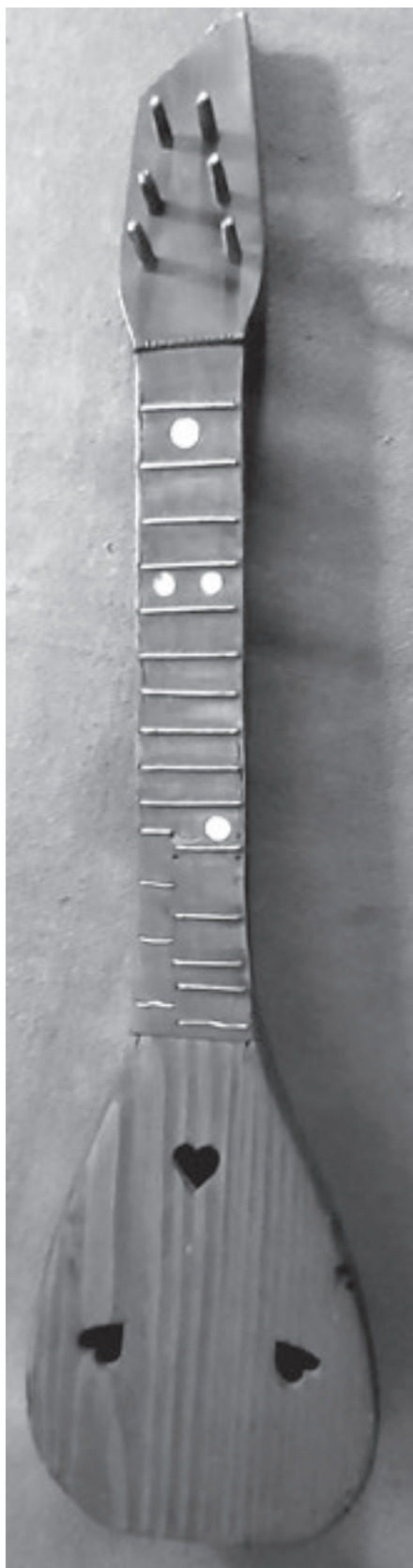
Baján mióta tamburáznak?

Máig nem teljesen tisztázott kérdés az sem, hogy pontosabban miként jött létre és mióta van tamburazenekar. A magyar szakirodalom eddig adós maradt a téma feltárásával, amit így a jugoszláv szerzőkre hagyott. Ők úgy gondolták, ahogy Sárosi Bálint is, hogy ennek a regionális hangszeres együttesnek a létrejöttében a cigányzenekari mintának meghatározó szerepe volt, valamint az a Magyar Királyság déli területein jött létre, a vegyes lakosságú Dél-Alföldön. Itt nem Szeged környékére kell gondolni, hanem Bácskára. (Ezt azért is hangsúlyozom, mert feltűnt az a jelenség, hogy Dél-Bácskát Vajdaságként említik, de a Vajdaság nem néprajzi fogalom, hanem politikai.)

A tamburazenekar kialakulása szerintem legelőször népi közegben kezdődött. Olyan vidékről van szó, ahol nemigen volt vonós hagyomány, tamburaféléken játszották a tánc, vagy énekkíséretet, sokáig egyedül, szólisztikusan. Mellettük később megjelent az asztali tambura, azaz a citera is. Idővel a tamburákon játszott zenébe is beszűrődött az a hangzás, melyet a déli irányba szivárgó cigányzenekarok és a rézfúvós zenekarok közvetítettek, ami ösztönözte a pengetős hangszercsoportok létrejöttét is. A csoportos pengetős zenélés szerintem már megkezdődhetett a XVIII. század második felében, a XIX. század első felére pedig a Délvidéken általánosan ismert lett, városokban is. A tamburazenekar újszerű, harmonizáló zenélési módjával általános tetszést keltett, szinte minden ott élő nemzet befogadta. Korai tamburás együttesekről Csonka Balázs 2023-as zeneakadémiai szakdolgozata több adattal is szolgál. A magyar sajtóból például a *Honművész*-t idézi, mely 1834 júniusában arról számolt be, hogy Budán bemutatták a „Menyasszony és vőlegény egy személyben” című kétfelvonásos vígjátékot, amelyben a két felvonás között és az előadás végén „pétervárad hat tamburások hallaták magokat”, akik egy lengyel, három magyar és két szerb dallamot játszottak a közönségnek. Nyilvánvaló, hogy a zenekar mögött legalább két évtizedes zenei múlt állhatott. A péterváradai tamburások napjainkig nagyon híresek, és azóta nyolcan lettek.

A XIX. század a nemzeti mozgalmak kibontakozásának évszázada is volt.

A Délvidéken együtt élő, önmeghatározásra törekvő népek, népcsoportok keresték saját kulturális arculatukat, amiről felismerhetőek, és amit jelképüknek tekinthetnek. Sebő Ferenc észrevétele szerint a nemzeti jelképek keresése során a zenében gyakran nem egy-egy régi, ősi dolgot találtak magukra leginkább jellemzőnek, hanem valami újabbat választottak. Zenéjükben nem a hagyomá-

Citerakulcsos prímtambura, a felső szextben megmaradt kétsoros bundozással.

nyos dudát, vagy a magányos tamburázást tekintették nemzeti jelképnek, hanem egy új jelenséget, a tamburazenekart választották. Bácskában és a környező területeken a zenekari tamburázás és a nemzeti mozgalmak találkoztak egymással! Erre példa az eszéki, városiakból álló horvát tamburazenekar létrejötte 1847-ben, a nemzeti mozgalom hatására. Később lett némi vetélkedés abban, hogy kié a tambura, hogy melyik nép, népcsoport kezdte zenekari alakban legelőször alkalmazni, vagy melyikük lelkületéhez áll legközelebb. Válaszul azt idézem, melyet egy korábbi cikkem elejére helyeztem: „A tambura (is) azé, aki megműveli!”.

Az is kérdés, hogy melyik tamburaféléőről, melyik tamburazeneकारी rendszerről beszélünk, ugyanis horvát városi fejlesztésű tamburaegyüttesből többféle is van, de a bácskai – vagy szerémséginek is mondott – rendszer más. A tamburáért folytatott ilyen versenybe magyar oldalról tudtommal nem kapcsolódtunk bele, egyszerűen csak tamburáztunk. Addigra ugyanis a magyar nemzeti zenekar kiválasztása már megtörtént, ez volt a ma is meglevő cigányzenekar.

A bácskai szerbek a tamburazenekart a XIX. században magukra jellemzőnek tartották, és ezt a közvélekedés is így gondolta. Erre álljon itt egy példa a korabeli sajtóból: a *Das Vaterland (A hazza)* című osztrák lap 1879. május 12-i, hétfői száma a 2. oldalon „Nationale Musikbanden”, azaz „Nemzeti zeneegyüttesek” cím alatt adta hírül, hogy aznap az Udvari Operaházban szerbek és cigányok fognak fellépni, akik hazájukból kólókat és csárdásokat játszanak.

Cigányok alatt most ne mai, karizmatikus, ébredő roma együttest értsünk, hanem hagyományos, magyar cigányzenekart! A lap szerint a szerb tamburaegyüttes ezután hazatér, Rácz Pál cigányzenekara pedig Párizsban próbál szerencsét, és tudható, hogy meg is találja. A cikk mindkét együttest nemzeti zenekarként mutatja be.

Bízva abban, hogy az újságíró helyesen határozta meg a tamburás együttes nemzetiségét, hozzáteszem, hogy szerintem a bácskai régióban a tamburazenekar szerb nemzeti zenekarrá válása a bácskai magyarokat egyáltalán nem akadályozta ennek a regionális hangszercsoportnak a használatában, sőt, inkább ösztönözte, úgyhogy a magyaroknak Bácskában kétféle, nemzeti zenét játszó együttese is lett.

Hamarosan a vendéglátóipar a tamburazenekarokat olyan vidékekre is hozta, ahol nem tudunk a tambura népi hagyományáról. Ezeken a területeken a tamburazenekar hangszerelése és műsora zenei újdonságnak számított. Éppen ebben állt vonzereje, és az

ország számos városában vendéglátós divattá vált. Például Debrecenben Vilmos Lajos söracsarnoka már 1886-tól kezdve rendszeresen foglalkoztatta a szabadkai tamburazenekart, melynek műsorában a különlegességek mellett szükségszerűen jelen voltak a kor magyar nótái, hallgatói, csárdásai, verbunkjai is. A későbbiekben más debreceni éttermekben is szerepelt tamburazenekar, zombori és budapesti is. Székesfehérváron a XIX-XX. század fordulóján a Kossuth utcában Vermes Máté „Otthon” kávéháza a tamburazenekaráról volt híres, és még sorolhatnám Újpestet, Esztergomot, és Győrt is.

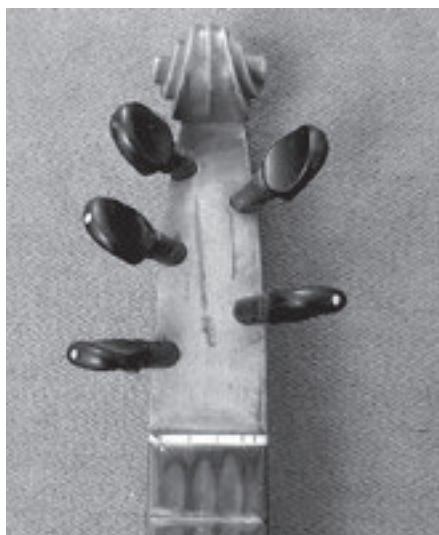
A mai Magyarország területén Baját tartjuk a magyar tamburazene központjának, ahol ez a zene napjainkban hol fellángol, hol meg nagyon elcsendesedik. A bajai tamburazene benne van Bács-Kiskun megye értéktárában, és jelen van a vajdasági magyar értékek között is, aminek indoklását Borsi Ferenc kutató fogalmazta meg.

Volly István Baján, a két háború közötti időkről szólva nyolc tamburazenekarról számol be, melyek különböző időszakokban működtek. Több nemzet zenéjét is játszották, és ezeket az együtteseket Volly magyar jellegűnek tartotta, mivel a tamburazenekarok szóhasználatában csak magyar nyelvű zenei szakkifejezéseket talált. Ez valóban utalhat magyar jellegükre, és arra is, hogy a tamburás együttesek mind a magyar cigányzenészeketől tanultak, akik kellő számban éltek Baján, például Rózsavölgyi Márk is bajai illetőségű.

Úgy látom, hogy Volly interjúalanyainak emlékezete, akiktől a beszélgetések során és a levelezésekből a legtöbb adatát merítette, már nem terjedt ki a millennium előtti időkre, és a világháborúk előtti és közötti tamburásokról inkább felmenőiktől hallhattak. A „nagy öregek” minden nemzedék számára mások voltak! A legutolsók azok, akikkel a Magyar Rádió 1957-ben hangfelvételt készített, és akiket Kiss István vezetett. Volly István 1964-es füzetében a szerinte legrégebbi, legendás bajai tamburazenekart – a Petrőczy-Petrováczot – ismerteti terjedelmesebben. Színes történeteket mesél róluk, melyekkel büszkén idézi fel az ezredforduló emelkedett hangulatát. Petrőczy-Petrováczék 1896-ban, az ezredévi kiállításon lettek nagyon híresek, majd 1903 és 1914 között bejárták az országot. Ahhoz, hogy meghívást kapjanak a millenniumi kiállításra, jóval korábban gyakorlott tamburássá kellett válniuk, ezért feltehető, hogy a zenélést már az 1870–80-as években el kellett kezdeniük. Dr. Mándics Mihály ennek a zenekarnak a megalakulását a bajai alvégen pontosan 1880-ra teszi, és azt bunyevác együttesként határozza meg. Tagságát és műsorát a megalakulás idején nem ismerem, de megállapítása a kezdeti évekre vonatkozóan lehet valós. Mire azonban elérkezünk 1896-hoz, az ezredévi kiállítás évéhez, egy minden délvidéki nemzet zenéjét jól ismerő együttest látunk, ami szerintem az egyes tagok személyes etnikus jellegének némi elhalványulását hozhatta magával, ugyanakkor az együttes minden bácskai nemzet etnikai jellegét magára vette, a zenében biztosan.

Ez a tamburaegyüttes éppen jól jött a korabeli belpolitikai propaganda számára is, mert a tömegek látogatta országos kiállításon a sokszínű tamburazene segítségével meg tudta jeleníteni azt, hogy milyen szép, nagy, színes és közös birodalmunk van, ami ráadásul nem sokkal a kiegyezés után, 1878-ban bővült ki egy közös hódítással, Bosznia-Hercegovinával.

A kiállításon a bajai tamburások viselhetek volna többféle jelmezt, magyart, szerbet, bunyevácot, sokácot is, de mégis, egységesen bosnyákokat kellett felvenniük. Volly a bosnyák jelmezre a ré-

Prímtambura öt ébenfából készült kulccsal, a fején még csiga, de már kromatikus hangszer.

gi, szép idők iránti nosztalgiával tekintett, mondván, hogy ezzel az akkori főispán – aki 1895 és 1901 között bajsai Vojnits István volt – Bács-Bodrog vármegye délszláv lakosságának akart „kedvezni”. Csakhogy délszláv nép nem létezik, a megyében pedig a többféle szláv lakosság között nem éltek bosnyákok.

Mielőtt állást foglalnánk a Petrőczy-Petrovácz zenekar elsősege és nemzeti jellege tárgyában, meg kell jegyezem, hogy már korábban is működött tamburazenekar Baján. A korabeli sajtóból megtudhatjuk, hogy Kovácsics Sándor a bajai tamburazenekar vezetője társaival, 1860. június 6-án, szerdán hangversenyt adott az akkor még nem egyesített Pest-Budán, a Nemzeti Színházban. Erről az eseményről a *Vasárnapi Újság* 1860 júniusában, a 292. oldalán

számolt be. Aznap Bayard és de Vailly darabját, a „Falura kell mennie” című háromfelvonásos vígjátékot adták, melyet Egressy Béni fordított magyarra. A „felvonások szüneteiben a bajai népzeneátvétel szerb és magyar népdalokat s egy »Indulót« játszott saját szerű hangszereink, tamburákon”. Ugyanerről az eseményről részletesebben a *Divatcsarnok* című lap is beszámolt az 1860/24., június 12-i számában, a 191–192. oldalon. A *Színházi Szemle* rovatának újságírója a – fővárosi közönség számára szerintem még szokatlan – szerb zenéről azt a meglátását közölte, hogy a közönség „... a nép szellemének ilyen ösztönszerű kifejeződését mindenképpen nagy rokonszenvvel fogadta”. Ugyanakkor némi „egyhangúságot, nem elégséges dallamosságot” is érzékelt, szerintem a kólókat hallva. Emellett örömmel számolt be arról, hogy két népdal nagy sikert aratott. A *Sécsaš li se onog sata (Emlékszel-e az órára...)* a városi dal műfajába tartozik („starogradske pesme”), gondolhatunk szerzeményre, szövegírója nem ismert. Tímár Zsófia 2014-es muzikológia szakdolgozata szerint ezzel a dallammal Vujicsics Tihamér is foglalkozott, feldolgozta háromszólamú női karra. A *Ja sam mala srpkinja* pedig az előbbiekkal rokon, úgynevezett királyi zenék csoportjába tartozik. A budapesti közegben ez a két népies dal aratta a nagyobb sikert. Vajon kik voltak és milyen tamburákat használtak ezek a bajai zenészek? Fennmaradt valamelyik hangszerük? Ki írta az indulót?

Az akkor még csak szárnyait bontogató bajai sajtó – *Aldunai Lapok* (1859–1860), *Bajai Közlöny* (1860–1861) – nem emlékezett meg erről a szereplésről. Talán csak azért, mert a hasonló szereplések már gyakoriak voltak, vagy a közlésért valakinek fizetnie kellett volna. Mindenesetre a zenekarnak felkészültnek kellett lennie, hogy erre a rangos helyre meghívást kapjon.

A mai tamburazenekarokra, és már Kovácsicsékra is jellemző volt, ahogy az említett péterváradiakra is, hogy nem csak szerb zenét játszottak, hanem más nemzetét is. Színvonalas játékuk arra utal, hogy a tamburazenekar Baján már 1860 előtt is több évtizedes múltra tekinthetett vissza, és valószínűleg más bácskai városokban is lehettek ugyanilyen tamburás együttesek. Meg merem kockáztatni azt is, hogy ekkoriban Baján nem ők voltak az egyetlen tamburás együttes, csak ők voltak azok, akik ki tudtak emelkedni. A bajai tamburazenekarok múltja tehát könnyen visszanyúlhat az 1840-es évekre, sőt, akár a XVIII. század végére is.

A fentiek ismeretében jobban látható, hogy a népművészetben a tamburazenekar kezdeteit nem a XIX. század közepén-végén kell keresnünk, hanem vissza kell nyúlnunk jóval korábbra, a XVIII. század második felére.

Barvich Iván

Hol volt, hol nem volt – moldvai csángó népmesék –

Kóka Rozália sorozata az „Aranytojás” című könyvéből (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2019)

VÉKA BÚZA, VÉKA ROZS

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy fiatal pár. Éppen csak hogy eltelt a lakodalmuk, azt mondta az újasszony az emberecskéjének:

– Hallja-e, ember? Édesapám azt ígérte, hogy mikor mi ketten egybekelünk, akkor ad nekünk egy véka búzát s egy véka rozsot. Kend most el kéne menjen utána!

– Jól van, asszony, én elmegyek, de olyan messze laknak édesapádék, hogy mire odaérkezem, elfelejtem, hogy miért küldtél!

– Ó, ember, ne legyen ilyen szerencsétlen, vegyen egy zsákot a hóna alá, menjen eléfelé, s mondja szépen: véka búza, véka rozs, véka búza, véka rozs! S ezt addig mondja, míg oda nem érkezik, s akkor nem felejt el!

Az emberecske egy zsákot vett a hóna alá, s elindult végig a falun:

– Véka búza, véka rozs, véka búza, véka rozs.

Ahogy így menegetett, odaérkezett egy szántóföld végéhez. Ott két ember éppen búzát s rozsot vetett. Meghallották a szántóvetők, hogy mit mond ez az ember. Az egyik elrikkantotta magát:

– Hallja-e, komámuram, ez az ember azt kívánja, hogy az Úristen nekünk csak egy véka búzát s egy véka rozsot adjon. Komámuram, verjük meg!

– Verjük!

A két koma nekikapott, s jól megverték szegény emberecskét, a bőrt szinte lehúzták, utolján még ki is tanították:

– Kend szerencsétlen, máskor, ha ilyent lát, ne azt mondja! Mondja azt, hogy én Istenem, szaporítsd meg!

– Jaj, ezután azt mondom! Én Istenem, szaporítsd meg...

Ment végig a falun az emberecske. Odaékezett a kocsmá elé. Ott két ember éppen verekedett, még a vérük is folyt. Akárhogy

veszekedtek, mégis valamelyik meghallotta, hogy mit mond ez az ember. Azt mondta a társának:

– Állj meg, pajtás, hallod-e, mit mond ez az ember?

– Azt mondta, hogy az Úristen szaporítsa meg a bajt s a veszekedést. Adjunk neki is!

– Adjunk!

A két verekedő összeegyeztet, s jól megpallták az emberecskét. Még ki is tanították:

– Kend szerencsétlen! Máskor, ha ilyent lát, ne azt mondja! Mondja azt, hogy én Istenem, válaszd el!

– Jaj, ezután azt mondom! Én Istenem, válaszd el! Én Istenem, válaszd el!

Ahogy így menegetett nagy bánatosan, nem is vette észre, hogy jön szembe egy lakodalmas menet. A muzsikások húzták, a lakodalmások hujjogtattak, a vőlegény s a menyasszony nagy büszkén meredezett a szekéren. Az emberecske csak fújta: én Istenem, válaszd el...

Valaki meghallotta, hogy mit mond ez az ember, elkurjantotta magát:

– Álljanak meg, emberek! Hallják-e, mit mond ez az istentelen? Azt kívánja, hogy az Úristen válassza el a fiatalokat egymástól! Ezt nem hagyjuk annyiban!

Na, nem is hagyták annyiban. Az egyik vőfény leszökött a szekérről, s a pántlikás botjával úgy meghegedülte szegény emberecskének a hátát, hogy elege lett. Utoljára még ki is tanította:

– Kend szerencsétlen! Máskor, ha ilyent lát, ne azt mondja! Mondja azt, hogy szorítsd hozzád, s csókold meg!

– Jaj, ezután azt mondom! Szorítsd hozzád, s csókold meg, szorítsd hozzád, s csókold meg!

Jön egy ember, hoz egy döglött kutyát. A kutyás ember megállt, megvigyázkodott:

– Mi az, kend csúfolkodik velem? Hogy én ezt a mocskos döggöt megcsókoljam? Elment kendnek az esze?

Levetette a kutyát, nekiesett az emberecskének, s a földig verte. Utoljára még ki is tanította:

– Kend szerencsétlen! Máskor, ha ilyent lát, ne azt mondja. Mondja azt, hogy phű, de büdös, vesd tovább!

– Jaj, ezután azt mondom. Phű, de büdös, vesd tovább, phű, de büdös, vesd tovább!

Ment tovább az emberecske, nagy bánatosan. Elhaladt egy udvar előtt. Ott éppen akkor vágta le egy szép, háromszáz kilós disznót. Töltötték a kolbászt, a hurkát, dolgoztak ott a szép sonkákkal. Az ember csak fújta:

– Phű, de büdös, vesd tovább!

Meghallotta egy odavaló ember, kiszólt a kapu tetején:

– Büdös ám a kendnek a lika! Még hogy ez a drága disznó büdös?

Kezében a nagykéssel kergetni kezdte az embert. Szegény úgy megijedt, hogy addig futott, míg a Dunáig nem érkezett. Ott belészökött a vízbe. Most viszi a víz lefelé, viszi, ha meglátjátok, húzzátok ki!

JUNIOR PRIMA DÍJAZOTTAK 2024

– NÉPMŰVÉSZET ÉS KÖZMŰVELŐDÉS KATEGÓRIA –

Szöveg, nemezkészítő, népzeneész és néptáncos is van az idei díjazottak között. A zsűri elnöke, Árendás Péter a Hagyományok Háza népzenei szakcsoportjának vezetője hangsúlyozta, milyen fontos a fiatal népművészek számára ez a támogatás, hiszen korábbi díjazottak már saját lemezüket vagy műhelyüket tudták ebből finanszírozni. „Mivel az előadóművészet mellett mindannyian a tudásátadást, az oktatást is fontosnak tartják, a ma átadásra kerülő harmincmillió forint sem csupán a tíz díjazottat, hanem közvetve az egész népművészeti területet gazdagítja. Nagyon hálásak vagyunk ezért!” – mondta el a díjátadón Árendás Péter. Szeretettel gratulálunk a díjazottaknak!

Antal Eszter – szöveg; **Bukits Eszter** – nemezkészítő; **Csenki-Túri Luca** – népi hegedűs, népzene-tanár; **Csonka Balázs** – népi tamburás, népzene-tanár; **Góli Ramóna Erzsébet** – ékszerkészítő; **Kollár-Apró Anna** – népi énekes, koboztanár, dalszerző; **Kupec Zsófia** – néptáncos, táncpedagógus; **Porkoláb-Varró Sára** – szöveg; **Szilágyi Boglárka** – népi bőgős, népzeneelmélet-tanár; **Tóth Alma** – néptáncos előadóművész, táncpedagógus

Kiss Ferenc
1954–2024

„Madarak voltunk, földre szálltunk, aj...”

Tegnap este Irén hívott, ott nyomban fogogni kezdett velem minden. Nem ezt ígérted! Azt ígérted, hogy egy kávé mellett (olyan kávé mellett, amit csak Kiss Feri tud elkészíteni, habbal, cukor nélkül) mindent megbeszélünk, olyan kávé mellett, amit tíz napja készítettél Nadapon... Sok mindenről beszéltünk akkor is: a meg nem kapott, de régen kiérdemelt Kossuth-díjról, a koncertekről, a hangszergyűjteményed sorsáról, a legújabb könyved azon fejezeteiről, amit együtt éltünk át. Azt ígértem leírom a közös élményeket...

„Beszélni is megtanultunk, aj...”

Az első közös utunk Kárpátaljára, Tiszapéterfalvára, akkor volt, amikor még nem volt a Tanácsházán magyar betűs írógép, hát vittünk. Közvetlenül utána magyar nyelvű klaviatúrákat, vagy ötöt, hogy tudjanak írni magyarul abban a faluban, ahol csak magyar él... Ahogy megérkeztünk, az első utunk a Tiszára vezetett. Nem volt jó idő, hideg volt a Tisza, nekem eszem ágában sem volt megfürödni, de Kiss Ferinek meg kellett fürödnie-mártóznia az istenített folyóban, abban, amelyben Édesapád is átúszott-átmenekült Magyarországra. Azok a vacsorák Barnáéknál és Idu unokatestvérednél, a vacsorák utáni anekdotázás már maga volt a néprajzi terepmunka. Amikor elmentünk a falu halászához, aki azt az érdekes hálót készítette (tudod, a „teszi-veszi”), amit csak a Tiszán használtak, és csak csukát fogtak vele, amit azután bevittem a Néprajzi Múzeumba. Aztán az utak Sósújfalura, a fatemplomot megnézni, a szédületes „Utolsó ítélet” ábrázolással. Persze csak azért mentünk, mert Kárpátján több fatemplomban volt festett templomi kép dudásokkal. Nagy Barnával, unokatestvéreddel fel a Kárpátokba (fellépés Ferivel a Kárpátok bércein), azután látogatás a cigánysorra, tudod ahol az „A cigánytábor az égbe megy”-filmet forgatták..., a vajda kalauzolt bennünket, magyarul természetesen. Barnával szedtük a szegfűgombát a réten, amit Rita frissen elkészített tojással, de finom volt, Istenem! Idu unokatestvérednél a sülték, a káposzta, a borsóleves, no meg az a mennyei pogácsa, amit csak Idu tud készíteni. Spisák András bácsinál (a pásztorok legjobbjánál) többször is, Nagypaládon a szövőasszony, ahol a sötétítő zsákvásznakat vettük. Nagyszőlősen, tudod, a ládányi kottavásárlás, amit nem engedtek át a határon, és Barna testvérednek kellett visszavinnie a vámtól... Amikor először léptünk fel Péterfalván, a kultúrház rogyásig tele emberekkel, zseniális koncert, utána én hoztalak haza. Nagyon összevesztünk, mert azt mondtam, hogy kiteszlek az autóból, ha...

„Szárnyak nélkül itt maradtunk, ajajaj... Istenem”

Az első közös lemez, ami csak kazetta volt, az altató (Juhász Katalin - Sándor Ildikó - Kiss Ferenc: „Csijja, bujja baba...”, 1995), ami rendszeresen kimarad a diszkográfiákból, pedig zseniális feldolgozások vannak azon a lemezen-kazettán is. Azt követte a „Gajde su gajde...” 1997-ben, ami már egy kiváló lemez lett (a hangmérnök is Te voltál, már csak a spórolás miatt is, de szuper lett a fel-

vétel, csak a magnószalagot nem találjuk), mert azt még analóg módon vettük fel. Persze, azért lett olyan jó. Horvátországban kötelező tananyag a dudásoknak, tudtad? Aztán a közreműködés a dudával: „Szöged híros város...” , „Odessa Klezmer Band” (2000), „Magyar kancionálé” (2009) és a felejthetetlen „Nagyvárosi bujdosók” (1999). Ahol két dudu is szerepel, egyik a *Lumpok indulójában* trombitával(!!!), a másik a *Vándordal...* vége:

*„Hej, Joe, hé, Jude, hé, you
Szép tollaink elhullattuk, juj”*

Nagyon büszke vagyok arra, hogy a „Pávaének” DVD-lemez (2007) néprajzi szakértője lehettem, mivel jobban ismertem Kiss Feri zenéit, mint mások, így képet is könnyebben találtunk a zenékhez Tari Jánossal. Persze, a *Dudaverseny* című számhoz közösen kerestük a hangnemeket, a képi melléklet a dudakészítéssel sem lett rossz. De jó volt előadni! A „Tündérek ajándéka II. - Dudaverseny” (2010) lemezhez Te kerested a borítófotót, segítettél a szerkesztésben, ki is adtad, így jó lemez lett. Műsorok, közös fellépések közül a japán út Kiotóba, Szvorák Katival vezet a sort, hiszen egy szobában aludtunk, ott ettük a téliszalámit paprikával, amit itthonról vittünk. No-no, egy Tokajit is legurítottunk utána. Tudod, a fő utca végén a csupa üveg- és betontengerben az a mesebeli faházikó, amit találtunk, oda be kellett mennünk. Amikor benyitottunk, egy öreg néni, egy „vasorrú baba” ült a sarokban egy kis kályha mellett. Teát árult. A teaházban hárman férték el összesen, tehát amikor bementünk, totál telt ház lett. De milyen finom tea volt, Istenem! Azután eltűnt a csomagom a KLM-gépen, de szerencsére hangszer nem volt benne, azt kézben vittem. Így hát a zoknimat kézzel kimostam, aggódtál, hogy nem szárad meg, de a mellékhelység ülőkéje fűthető volt, így a kimosott zoknikat ott a WC-ülőkén szárítottuk meg. Nagy sikerünk volt, de erről semmi hír nem jelent meg Magyarországon. Amikor bementünk egy boltba, és nem akartak kiszolgálni bennünket. Magyarul társalogtunk, és a tulaj ezt már nem állhatta, és megkérdezte, milyen nyelven beszélünk. Mondtuk, magyarul. Azután terülj asztalkám: tea, teasütemény, pedig nem vettünk semmit. A Nagy László műsor, az „Aranypéncz-térdű szerető” volt az utolsó, nagy közös előadás 2018 márciusában, ami szuper koncert volt, sajnos csak négy-öt alkalommal játszottuk, pedig hát az egész medencét be kellett volna járnunk vele (Novák Péter, Bognár Szilvi, Etnofon).

„Mégis jókedvünk mutattuk, ujujuj... Kedvesem!”

„Nem tudom milyen ajánlást írok, ami kifejezi köszönetemet, s egyben szellemes, bölcs és időtálló. Mindenesetre megtartunk, Zolikám!” - írtad a „Nagyvárosi bujdosók” bemutatója után, a lemezed dedikálásán, 1999. május 16-án.

Feri! Nem tudok a könnyektől rendesen fogalmazni, mindenesetre megtartunk, de ne hidd, hogy elmenekülhetsz!

*Szabó Zoltán
Budapest. 2024. október 16.*

Néptánc tanulás online?! Na, ne már!

TáncTudásTár – Magyarország első táncművészeti ötlettára – www.tanctar.hu

Többünkben felvetődött már az online néptánc tanulás gondolata, aztán az élet úgy hozta (Covid), hogy ennek meg is kellett valósulnia. Mint minden újdonság, ez is ellentétes fogadatra talált pedagóguskollégáink körében. Voltak, akik elítélték, és számukra elképzelhetetlen dolognak tartották, hogy ne közvetlen formában történjen nagy becsben tartott és féltett kincsünk, a magyar néptánc kultúra oktatása.

Nekünk egy új „színpadot” nyitott meg, ahol saját otthonunk került a reflektorfénybe, mi magunk pedig az oktatás egyik új oldalát megismerve taníthatuk a diákokat. Velünk együtt néptáncpedagógusok, néptáncosok és olyan lelkes anyukák, apukák, testvérek is követték online néptáncóráinkat, akik talán korábban soha nem láthatnak bele ebbe a csodás világba. Számunkra pedig ez a belépés a virtuális világba új utakat nyitott meg.

Természetesen, mi sem vitatjuk a személyes oktatás fontosságát! A személyes példamutatást, érzelmeink átadását, a hibák javítását, a gyermek lelkének ápolását mosolyunkkal, érintésünkkel, pozitív megerősítésünkkel. De miért ne használjuk fel egy kipróbált rendszer előnyeit?

Számunkra ez volt a motiváció akkor, amikor megfogalmaztuk a TáncTudásTár elkészítésének gondolatát. A TáncTudásTár létrehozásának elsődleges célja, hogy segítséget nyújtson azoknak a táncpedagógusoknak, akik nyitottak, képesek megújulni, könnyedén szeretnének tanítani, tanulni. Az oldal kialakításánál arra törekedtünk, hogy megmutassuk a néptánc iránt érdeklődőknek, hogy hogyan juthatunk el a hön-

Antal Dóra és Antal Roland, a Népművészet Ifjú Mesterei, Örökség-díjas és nívódíjas táncpedagógusok, a Nyíregyházi Táncanoda és a TáncTudásTár alapítói, művészeti vezetők, nívódíjas koreográfusok, a Hagyományok Háza Hálózat kárpátaljai tanár mentor program szakmai vezetői: „Közös életünket 2004-ben kezdtük Nyíregyházán a Művészeti Középiskola Táncművészeti tagozatán. 2012-ben létrehoztunk egy tehetségalapú képzési formát, a TáncTanodát. A néptánc főprofillal meghirdetett képzésünkben – a táncot komplex nyelvként kezelve – a gyerekek táncpróbáin megjelent a klasszikus balett, a kortárs-moderntánc és a drámajáték is. A táncos képzéssel összhangban fontosnak tartjuk a közösség építését is. Nagy hangsúlyt fektetünk a következő, minőségi tánc tanításra. Mindezek mellett elengedhetetlen a családi légkör. A hozzánk érkező gyerekeknek a tánc nyelvén keresztül megtanítjuk az elfogadást, az egymáshoz alkalmazkodást, kitartást és sikerélményt adunk nekik. Táncóráinkat jellemzi a mindig megújuló, gyermekközpontú, tehetségalapú módszerek alkalmazása.”

áhitott motívumok elsajátításáig lépésről lépésre, úgy, mint a próbateremben. Ebben nyújt segítséget az a több száz kisfilm, amelyek egymásra épülve különböző területeken kínálnak tanulási lehetőségeket.

Több évtizedes szakmai tapasztalattal és tudással a hátunk mögött szeretnénk megszerezni módszereinket és más országosan elismert szakemberek módszereit mindazokkal, akik kicsit többet szeretnének kihozni magukból, akik keresnek valami pluszt a hétköznapi „tanítás-malomban”.

Az oldal felépítése olyan, hogy minden korosztály megtalálja a számára legfontosabb információkat, valamint törekedtünk arra, hogy az általunk elképzelt és az évek alatt kialakított néptáncóra szerkezeti felépítéshez igazodjon.

Milyen előnyei vannak a TáncTudásTár szakmai közösségének?

Többen megfordultunk már továbbképzéseken, mai divatos szóhasználatmal workshop-okon. Ha az előadó nem enged telefonos felvételeket készíteni, és a rendezőség nem ad ki központi felvételt az ott látottakról, akkor az elhangzott, látott tudásanyag

hány százaléka marad meg öt nap múlva? Egy átlagos továbbképzéshez képest itt nem kell bejárni reggel nyolctól délután ötig, minden előadást meghallgatni, és nem kell utazni. Elég csupán rászánni néhány napot akkor, amikor akarjuk, és ott, ahol éppen szeretnénk. Folyamatosan bővülő tanckurzusaink korlátlan lehetőséget nyitnak, hogy bármikor és bármennyiszer visszanezessék a videókat, akár tovább is fejlesszék a látott gyakorlatokat.

Tanuljunk országosan elismert szakemberektől! Szeretnénk olyan szakmai közösségi helyé válni, ahol a táncanyagok „specialistái” mondják el és mutatják be azokat a módszereket, amelyekkel minél precízebben és pontosabban, könnyebben tudjuk megtanítani, vagy kigyakoroltatni táncosainkkal az adott tájegység táncait.

Mi adunk egy jó ötletet, és Te formáld magadra és táncosaidra! Mivel az oldalon nem csak néptáncművészeti folyamatokat találunk, hanem táncelőkészítő gimnasztikát, nyújtást, alapmotívumok elsajátításának rendszereit, gyermekjátékokat, vi-seleteket, oktatózenéket stb., ezért akár teljesen fel lehet újítani az oktatási módszereket, gyakorlatokat.

Házi feladat néptáncból? Miért ne? Vannak olyan tánctechnikai feladatsorok a felületen, amelyek akár új kihívást is adhatnak táncosainknak, és nem utolsósorban fejlesztik is őket. Ezek nehézségi szintje állítható, mivel teljesen az alapoktól indul minden gyakorlat, és mi azt a szintet adjuk fel nekik, ami számukra megfelelő lesz. Ha már használjuk a telefont, akkor miért ne használjuk a táncosaink fejlesztésére?

Rohanó világunkban egy olyan értéket közvetítünk, amelyet egy eltűnt korból merítünk, ez az elődeink által épített és alkotott kultúra a gyökereinket jelenti. A mi feladatunk a mai kor gyermekeire formálni úgy, hogy ez a kultúra a mindennapjaik része legyen és maradjon is az! (A. D. – A. R.)

BURGYÁN ATTILA: KIRÁNDULÁS

Csobánkáról indultak tovább Pilisszentkereszt felé, a hosszúhegyi úton. A terep enyhén, de elviselhetően emelkedik, rutinos bringások könnyűszerrel teljesítik. Ráadásul sokszor vízszintes az út, sőt néha kellemes lejtőn is lehet hajtás nélkül vágtatni. Egymás mellett haladtak, az emelkedőnél a fiú került előre, de csak pár méterrel. Fáradtak voltak, keveset beszéltek.

- Szeretsz? - kérdezte a lány.

- Persze, imádlak. Alig várom, hogy megérkezzünk. Kívánlak.

A fiú lassított, megállt és bevárta a lányt. Amint mellé ért, megcsókolták egymást. Az erdő csendes volt, néhol madárszó és mindenhol finom zümmögés hallatszott. A sűrű lombok fölött tiszta kék ég, a Nap sugarai éles pászmákkal világították meg az aljnövényzetet, az apró tisztásokat. Ittak egy kortyot a kulcsból, mentek tovább. Távoli, de igen erős dörgést hallottak. A lombkorona egyik részén az ég feketébe borult. Az erdőn hűvös borzongás suhant végig, aztán csönd. Már csak hat-hét kilométer lehet hátra a somhegyi túristaházig. Ha el is kap minket a vihar, bőrig nem fogunk ázni, gondolta a fiú.

- Siessünk! Húzzunk bele kicsit, majd jót pihenünk, nyugiban.

- Oké, rajtam nem múlik - és kezdett hajtani a lány is.

Ekkor, mintha az ég lovasai kerültek volna elő, négy bringás húzot el mellettük, elképesztő sebességgel. Mind-egyikőjükön fekete kapucnis pulcsi, fekete nadrág, fekete martens bakancs. Még a cross bringák is feketék voltak. Így húztak el mellettük. A túrázók szokásos köszönése is elmaradt.

A dörgések már egészen közletről hallatszottak közvetlenül a villámlással egy időben. Az erdő megmozdult, mintha el akarna futni a ménkü elől. A fák recsegték-ropogtak, hajladoztak.

- Húzzuk meg! - kiáltotta a fiú, és teljes erőbedobással tekerni kezdett. Gondolta, barátja is összeszedi magát és pár percen belül eljutnak a kulcsosházig. A lány nem is válaszolt, még jobban behúzott. Már egy-két kövér esőcsepp is koppant a testükön. Itt-ott egy-egy nagyobb ág is lezuhant a fákról. Végre meglátták a menedékházat pár száz méternyire. Az oromzati lámpája világított. Éjszakai sötétség lett. Szerencsére a fény mutatta az irányt. Egyre nagyobb cseppekben esett. Most már záporozott rajtuk a víz. A fiú ért oda elsőként, kereste a kulcsot. Nagy nehezen kibányászta a hátizsákjából és megpróbálta kinyitni a bejáratot. Míg a fiú bajlódott a zárral, a lány visszatekintett az útra. Mintha pár sötét alakot látott volna a tisztás szélén, az erdő alatt. Rossz érzéssel töltötte el, megpróbálta elhessegetni a kellemetlen gondolatait.

- Gyere! Végre kinyílt.

A fiú a lányt előre engedte, becsukta az ajtót, fölkapcsolta a villanyt. Bent semmit nem hallottak a kinti égiháborúból. Nyomasztotta őket a nagy csönd. A lány belülről bezárta az ajtót.

- Miért zárod be? Rajtunk kívül épeszű ember nem jár az erdőben ilyen időben!

- Csak. Nem szeretem a nyitott ajtókat idegen helyen. Félek. Mintha azokat a sötét ruhás alakokat láttam volna az előbb, odakint.

- Nem hinném. Olyan gyorsan húztak, már rég otthon lehetnek. Különben is, mi a fenét keresnének itt, ilyen szar időben?

Bementek az előtérből a konyhába, elővették az otthonról hozott szendvicseket, de előtte a finom barackpálinkából ittak egy stampedlit. Kintről nem hallatszott be a dörgés, de a villámok szinte minden irányból cikáztak össze-vissza.. Egyszerre vége lett, mintha elvágták volna. Az éjszakai sötéttség képest kivilágosodott. Kinyitották az ajtót, hűvös levegő áramlott be, friss eső-szag. Csak a fákról, ereszről hulló esőcseppeket lehetett hallani.

A fiú arra gondolt, hogy hamarosan előkészítheti a terepet a szerelmeskedéshez. Nem értette, hogy ez miért megy mindig ilyen nehezen, mintha a lányok nem akarnák ezt az egészet. Nem baj, nem adjuk föl. Megdolgozunk a csajokért. Ez a minimum.

- Nem kellene megágyazni? - kérdezte, nyugalmat erőltetve magára és fölállt, hogy rendezkedjen.

- Még olyan korai az idő. Elsétálhatnánk abba a jó kis cukiba, ami a főúton van és ehetnénk egy fagyit, vagy egy finom sütit. Nincs kedved? Naa! Kérlek szépen!

A fiú azt gondolta, hogy idő éppenséggel lenne, hiszen még nyolc óra sincs. Belefér.

- Induljunk!

Bezárták az ajtót, átölelte a lányt és indultak a lakóházakhoz vezető ösvény felé. Hamarosan hallották a falu zajait, a kocsmá teraszáról a beszélgetések foszlányait, tányércsörömpölést és a vihar utáni fölszabadult kutyaugatást.

- Két vegyes, kelyhes fagyit kérünk ostyával.

Kiültek a fedett teraszra. Özondús levegő, megnyugvás. Várakozás. Feszültség. Izgalom, egyszerre. A lány, ahogy az utcát nézte a teraszról, mintha ismét a négy fekete bringást látta volna az úton elvágtáznia. Ez nem lehet igaz, úgy látszik, már fóbias vagyok, gondolta, de nem szólt barátjának, nehogy azt higgye, begolyózott.

Az egyik asztaltól odaszólt egy borostás pasas:

- Jó a csajod, öcsi! Bevállalnánk.

A fiú és a lány összenézett, felálltak és elindultak az erdei ösvény felé, hogy hazamenjenek a menedékházba.

Az erdei úton koromsötétség omlott rájuk. Ösztönösen szedték a lábukat, mielőbb érjenek haza. Egy pillanatra, mint egy villámlás, közvetlen közletről felvillant egy zseblámpa. Abban a pillanatban megreccsent a fiú arccsontja és egy tócsába zuhant. A lány segítségért kiáltva, vakon rohant arra, amerre a házat sejtette. Fölvillant előtte négy biciklilámpa, a fény által kivágott képekben vizes faágakat, gallyakat, fatörzseket látott meg, aztán két férfit, akik az ütések zuhataga alatt elterültek a földön.

- Hol a barátod? - kérdezték többen is. És akkor megjelent botladozva a fiú, az úton. A lámpák fényében egymáshoz bújtak. A lány beleremegett a sírásba. A négy bicikli világította nekik az utat. Végül csak az oromzati lámpa fénye. ■

Az „Öreg Fülöp” nyomában

Fülöp Ferenc, a népművészet első táncos mestere

Sokszor érzem azt, hogy ha „nagy öregeink” visszatérhetnének és az égi helyett a mai földi létben találnák magukat, megriadva vágnának vissza az „angyalok közé”. Az általuk megélt – XIX. századvégtől a XX. század közepéig tartó – korszak falusi társadalmában a kulturális együvé tartozás a szűk lokális és tágabb regionális vonatkozásában is megmutatkozott, és a magától értetődő lokálpatriotizmus sokáig mereven ellenállt minden idegen hatásnak. Ez a MI vidékünk, ez a MI falunk, ez a MI viseletünk, ez a MI muzsikánk, ez a MI táncunk... Az együttélést akkor még nem távoli városok íróasztala mellett megalkotott, „világmegváltó” ideológiák működtették, hanem olyan alapvetések, mint a tisztesség, a becsület, az őszinteség, az adott szó. A fiatalok számára még nem volt alternatívája az idős ember, a szülő és nagyszülő, a tanár és a pap tiszteletének. Az öregek élettapasztalata, tudása, értékmegőrzése és teremtése kötelező méltóságot, alázatot érdemelt. A fiatalok felbecsülhetetlen értékékként, példaképként, büszkén tekintettek a „nagy öregekre”.

Mindennek az elvesztése nem kizárólag a mai lelketlenül felturbózott „high tech” világot érinti, hisz sajnos még a mi – utolsó bástyának vélt – hagyományos paraszti kultúrát kedvelő és abban ilyen-olyan formán tevékenykedő folk-társadalmunkat sem kerülte el. A néptánc szakma fejlődése a csillagos eget hasítja, de a „tánctechnikai materializmus” öncélúságának veszélyét hordozza magában, ha a múltbéli tiszteletet átmentve nem párosul kellő szellemi és érzelmi (emocionális) többlettel.

A hagyományos paraszti táncművelés – legyen az mai táncbázi, hagyományörző, amatőr vagy hivatásos színpadi táncművészetként alkalmazva – nem táncmotívumok és táncfolyamatok összessége. A táncot soha ne a környezetéből kiragadva, önmagában vizsgáljuk, hisz annak létrejötté köszönhető az adott kor, adott paraszti társadalmát érintő tényezők (földrajzi adottságok, megélhetési forma, hitélet, közösségi szokásrend stb.) összességének és az adott falusi közösséget alkotó egyének eltérő individualitásának.

Kinek a tánca? Ki volt Ő? Hol élt? Hogyan élt?

A mi felelőségünk, hogy az utánunk jövő, rendkívül tehetséges fiatal nemzedéknek megtanítsuk, hogy miként ápolják a régmúlt idők kiemelkedő egyéniségeinek táncos hagyatékát.

*

A Verbunk Napja margójára – Megtisztelő felkérés; felemelő, sorsszerű küldetés; misszió

Éppen egy éve, a Hagományok Háza által szervezett programon – ahol mint Taba család léphettünk színpadra – ért Busai Norbert, a HH Néptánc Szakcsoport vezetőjétől a megtisztelő felkérés, hogy a 2025-ös esztendőre, születésének 140. évfordulója alkalmából írjak könyvet Fülöp Ferencről, az ország első táncos „Népművészet Mestere” címmel kitüntetett kiváló sárközi táncos egyéniségéről.

A regionális típus- és egyéniségmonográfia publikálása az utolsó simításoknál tart, és bár ennek előzményeként említhetem a Magyar Táncművészeti Főiskola néptáncpedagógus szakára készített egykori szakdolgozatomat (konzulens: néhai Pálffy Gyula), a felújított és kibővített változat munkálatai közben további kutatásokat folytattam.

Fülöp Ferenc életének utolsó szakaszáról mindösszesen annyit lehetett megtudni a még élő legidősebb családtagoktól, rokonoktól, hogy második feleségének elvesztését nehezen élte meg. Fiai, akik Dunaújvárosba költöztek és megnősültek, magukhoz költöztették az 1960-as évek elején megözvegyült édesapjukat, aki falujától távol, vélhetően nem jól viselte a nagyvárosi élet magányát.

„A vén fát által ne ültesd!”, vagy „Az öreg fát nehéz átültetni” – szokták mondani.

Az „Öreg Fülöp” hetvenhét esztendősen, Dunaújvárosban hunyt el, 1962. június 29-én. Búcsúztatása szűk családi körben történt és a decsi rokonság csak részben értesült a halálhíréről. A Dunaújvárosi Öregtemetőben helyezték végső nyugalomra. Sír- emléké nem készült számára. A ma élő idős rokonok szerint a sír elhagyott, gondozatlan és nagy a valószínűsége annak, hogy mára elenyészett.

Ezek alapján a töredékes információk alapján döntöttem úgy, hogy az egyéniségkutatásom mintegy megtisztelő küldetésékként tűzöm ki a sír felkutatását. Hamar be kellett látnom, hogy sírt már nem, csupán sírhelyet kutathatok. Az Öregtemetőben tett első személyes, családi látogatásunk (Fejér Erika, Taba Mátyás István) sikertelenül végződött, hisz sem a szabálytalan sorok, sem a számozás irányának ismeretlensége, sem a jelöletlen és földdel egyenlővé váló vagy bokrokkal benőtt öreg sírok nem adtak határozott támpontot.

Sírhely Nyugta	
Dunaújvárosi Temető területére	
Öregtemető Jobb VI. / 29 sírhely	
Elhunyt neve: Fülöp Ferenc 1885 - 1962.	
A sírhely kialakítási formáját meghatározó szabályzatot átvetttem és a sírgondozásra a kötelezettséget vállalom:	
A sírhely felett rendelkező: Taba Csaba	Tel: 30/824-2965
Címe: 2111 Szada Jókai M. u. 31.	
Érvényesség ideje: sírhely (1-es, 2-es) 25 és 10 év, sírfelújítás (1-es, 2-es) 10 és 5 év, urnasírhely (2-4-es) 10 és 5 év, sírbolt 60 és 30 év.	
Sírhely típusa: (Egyes nem mélyített sírhely)	Lejárati idő: 2034.12.31.

Ezt követően értesültem, hogy utoljára 1983-ban váltották meg a sírhelyet, ami 2008-ban lejárt. Mivel a sírhely újra megváltásának türelmi ideje lejárt, azóta rá is temethettek volna.

Nem adtam fel, és ekkor kezdődött a szisztematikus keresés. Összevettem az Öregtemető térképének és halotti főkönyvének adatait a digitális adatbázissal, de a neheze csak ezután kezdődött, hisz újra a terepre érve kellett viszonyítási pontokat keresni, amit mindösszesen néhány felirattal rendelkező, beazonosítható sírra alapozhattam.

Ekkor olyan egykori sírhantra utaló jeleket kutattam, melyek minden kétséget kizáróan meggyőzőek. Végül hivatalos megerősítést kaptam. Ráletem Fülöp Ferenc nyughelyére...

Egyszerre volt megtisztelő, felemelő és megható érzés.

Tudtam, hogy választ már senkitől sem kaphatok arra a kérdésre – ami a sírhely felkutatásának kezdetekor még foglalkoztatott –, mely szerint az ország első népművészet táncos mesterének, akiről a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség által szervezett hagyományörző táncosok szolótáncversenyének díját (Fülöp Ferenc-díj) is elnevezték, miért nem adatott meg az életművéhez méltó, Decsen való búcsúztatás és egy maradandó síremlék állítása. A néptáncos társadalom számára példaértékű táncalkotó egyéniség miatt kárhoztatott az örökségét tisztelők és továbbvivők főhajtását, gyermagyújtását, virágait és koszorúit mellőző közel fél évszázadnyi temetői magányra?

A sírhely megtalálását követően már nem „marcangoltam magam” ezzel és szinte kötelességemnek éreztem, hogy megoldást kersek Fülöp Ferenc sírjának megmentésére.

Az utoljára 1983-ban megváltott és 2008-ban lejárt sírhely újra megváltásának lehetősége kapcsán mellém állt a szerencse, hisz a hatályos rendeletek értelmében [145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet a temetőkről és a temetkezéssről szóló 1999. évi XLIII. törvény végrehajtásáról, illetve a 18. § (1) „A temetési hely feletti rendelkezési jog időtartama (használati idő)"] lehetőségem volt az elmaradt tizenhat évnyi időszak visszamenőleges megtérítése mellett további tíz évre előre megváltani a sírhelyet.

Olykor még most is elérékenyülök a tudattól, hisz Fülöp Ferenc verbunkja és a Tolnai-Sárköz hagyományos paraszti táncoktatója végigkísérte és meghatározta szakmai utamat:

- Szabadi Mihálynak köszönhetően gyermekkorom első táncanyagaként (1980);

- a Népművészet Ifjú Mestereként (2000);

- a IV. Kárpát-medencei Verbunkverseny I. helyezettjeként (2001);

- a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség által szervezett Tolna megyei szakmai fórumok közreműködőjeként (továbbképzések előadója, szakmai zsűri, hagyományörző táncosok szolótáncversenyére – Fülöp Ferenc-díj – felkészítő mentor);

- táncmuzikánsként, néptáncpedagógusként, alkotó koreográfusként.

A továbbiakban arra törekedtem, hogy a sír ideiglenesen, de méltó állapotba kerüljön, és ezzel látogathatóvá váljon mindenki számára, aki tiszteletét kívánja leróni.

Kedves Táncosok! Már nagyon vár titeket! Ha segítségre lenne szükségetek, megtaláltok.

A közeljövőben kezdeményezni fogom, hogy a partneri Tolna Vármegyei Települési Önkormányzatok és a néptáncos szakmai szervezetek/intézmények támogatásával valósuljon meg Fülöp Ferenc, a Népművészet Mestere díjjal kitüntetett kiemelkedő táncos egyéniség földi maradványainak kihantolása (exhumálása), Decsen történő újratemetése és az utókor számára fennmaradó, méltó síremlék felállítása.

Taba Csaba „Benji”

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NAGYTEREM

2024. NOVEMBER 22. PÉNTEK 19:00

Tántorgók – Fitos Dezső Társulat

NOVEMBER 23. SZOMBAT 19:00

CrAzy_Runners / Parad_Is_E – Frenák Társulat

NOVEMBER 24. VASÁRNAP 19:00

Drakula – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

NOVEMBER 26. KEDD 19:00

Caminos – FlamenCorazónArte Táncszínház

NOVEMBER 29., 30. PÉNTEK 19:00

Tranzit – Győri Balett

DECEMBER 5. CSÜTÖRTÖK 19:00

RAMAZURI – Duda Éva Társulat

DECEMBER 6. PÉNTEK 11:00; 15:00

Vackor Karácsonya – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

DECEMBER 7. SZOMBAT 19:00

Körforgás – Bozsik Yvette Társulat

DECEMBER 10. KEDD 19:00

Test-Lélek-Tangó – Argentín Tangó Táncszínház

DECEMBER 12. CSÜTÖRTÖK 19:00

Szerelemkert – Duna Művészegyüttes

DECEMBER 13. PÉNTEK 19:00; 14. SZOMBAT 15:00; 19:00

Diótörő – Szegedi Kortárs Balett

DECEMBER 17. KEDD 19:00

MELINDA – Badora Társulat

DECEMBER 18. SZERDA 19:00

Érintés paradoxon – Artus – Goda Gábor Társulata

DECEMBER 20. PÉNTEK 19:00

DECEMBER 21. SZOMBAT; 22. VASÁRNAP 15:00; 19:00

Karácsonyi álom – A fény meséje

Paár Julcsi – Fitos Dezső Társulat

DECEMBER 30. HÉTFŐ 11:00; 15:00

Holle anyó – Budapest Táncszínház

DECEMBER 31. KEDD 15:00; 19:00

Szilveszteri Forgatag – Duda Éva Társulat

KAMARATEREM

NOVEMBER 22., 29. PÉNTEK 10:00; 10:45

DECEMBER 13., 20. PÉNTEK 10:00; 10:45

Ringató foglalkozás – Vedd ölbé, ringasd, énekelj!

Gáll Viktória Emese

ELŐTÉR

NOVEMBER 17., 24. VASÁRNAP 10:00

DECEMBER 1., 8., 15., 22. VASÁRNAP 10:00

Köketánc – moldvai és gyimesi gyermektánc és

kézműves foglalkozás – Sándor Ildikó

www.nemzetitancszinhas.hu

Nemzeti Táncszínház

Cselik Mária 80 éves

Szeretve tisztelt Ünnepe! Kedves ünneplő Közönség! Ebben az ünnepi pillanatban, először is szeretném köszönteni Cselik Máriát a Népművészet táncos Mesterét, a szellemi kulturális örökség nemzeti és nemzetközi jegyzékén szereplő táncost, a Kalocsai-Sárköz legszebb táncainak hűségese őrzőjét és terjesztőjét. Teszem ezt a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség, a néptáncutatók közössége, az örökségvédő szakmai intézmények és szervezetek nevében. Nagy a tisztesség, ami bénítja a nyelvem, de nagy az örömöm is, ami erőt ad ahhoz, hogy kimondjam, mint érzek és mit gondolok Marikáról.

Hadd kezdjem a köszöntést a nagyszalontai köszöntővel, amelyet Kodály 1916-ban gyűjtött:

*„Serkenj fel, kegyes nép, mosolyog az hajnal,
Aranyszál tollakkal repdes, mint egy angyal.
Ingó, bingó zöld fűszál, szépen felöltözik,
Liliomrózsával meg is törülközik.
Amennyi fűszál van a tarka mezőben
Annyi áldás szálljon Mária fejére!”*

S most hadd mondjak néhány köszöntő gondolatot az énekszó után!

Tamás László „Táncok, amíg élek” című könyve, Sztanó Hédi „Beleszülettem a táncba” című filmje, a táncos életpályájáról szóló kiállítás a Hagyományörzők Házában, Kalocsán, korábban készült egyetemi szakdolgozatok és a számos helyen megjelent interjúk fölmentenek az alól, hogy Mária életútját részletesen ismertessem. Életéből csak néhány momentumot említenék, amelyek különleges személyiséggé avatják őt.

Az első a szállási hagyományvilágba való belenevelődése, a családi örökséghez való ragaszkodása és a szállási emberek hagyományörző erejébe való kapaszkodása. Ezek vértették őt föl azzal a mérhetetlen tudással, érzelmi azonosulással és örökségvédő szenvedéllyel, ami egész életét eddig áthatotta, s ma is értelmet ad az életének. Hiszen, ki ismeri ma nála jobban a kalocsai viselet alapanyagait, színvilágát s a korosztályonként változó megkülönböztető jegyeit. Ki tudná hitelesebben megmutatni a ma „hagyományos kalocsai táncok” néven ismert szállási táncok előadásmódját. Mindenki ismeri a lassú csárdásban járt apró, magasfáltalpas, „pipiskedő” lépéseit, amelyek a táncának és viseletének is határtalan könnyedséget kölcsönöznek. Nem beszélve a friss csárdás energikus, virtuóz figuráiról, amelyeket legszebben Vén Ferencsel, táncos társával járt. Az ő táncának értéke és hitelessége nem annyira a figurák számával, sorrendjével, hanem azzal az átszellemültséggel mérhető, amely táncolás módját átjárja, s olyan egyénivé, önazonossá, megismételhetlenné, s egyben „szállásivá” teszi.

A második momentum a városi-polgári életmódba való beleéledése. Cselik Mária évtizedeken át Kalocsa város közismert polgáraként, a matematika-fizika-gyakorlati ismeretek tantárgyak tanáraként, iskolaigazgatóként, az iskolai táncszakkör vezetőjeként élt, s él. Tanulók százait nevelte megbízhatóságra, pontosságra, s a tárgyai szeretetére. Munkájában önmaga is rendkívül megbízható, szigorú és pontos. Ezekért a tulajdonságaiért munkatársai és tanítványai még ma is szeretik, s emlegetik. Méltó elismerése volna ennek a tevékenységnek a Kalocsa díszpolgára cím.

Megkérdezhetnénk, mi a kapcsolat a kétféle életmód között? Hogyan lehet harmóniába hozni ezt a kétféle életszemléletet? Úgy hiszem, a kapocs Cselik Mária számára a kalocsai hagyományörző mozgalomban való részvétel. A Kalocsai Népi Együttes tagjaként lehetősége van élete kettősségének megélésére és kiteljesítésére. Az

együttesben az évek során sikerült szintézist teremtenie a hagyományos közösségi táncok kultúra irratlan szablyai és a hagyományörző táncmozgalom írott elvárásai között. Ebben segítségére volt a szakemberekkel – Vásárhelyi Lászlóval, Héra Évával, Borbély Jolánnal, Martin Györggyel, a Pesovár testvérekkel és másokkal – való megismerkedés, illetve a Muharay Elemér Népművészeti Szövetségben zajló közösségi élet. Ez tette őt nyitottá, s érzékennyé a hagyományos paraszti életmód háttérbe szorulása, s eltűnése iránt. Az együttesi lét kinyitotta számára a világot a hasonló gondolkodású emberek irányába szerte Magyarországon és a világban, amerre megfordult. Így vált ő a kalocsai hagyományos kultúra értékeinek egyik legaktívabb terjesztőjévé. Hadd említsem, hogy neve a kalocsai és a drágszéli helyi értéktár honlapján is megtalálható, vagyis őt magát is értékként tisztelik.

Életútjának fontos állomása volt 1995-ben a Népművészet Mestere cím odaítélése, amit jelleméből fakadó szerénységgel fogadott. Tudva, hogy ez a cím nem igazán kitüntetés, hanem megbízás az általa képviselt közösségi kultúra hiteles továbbörökítésére.

A köszöntést Sík Sándor katolikus költő versének egy részletével szeretném zárni, amit akár Cselik Mária is fogalmazhatott volna. Címe: *Megértettem, hogy kenyérnek születtem*

*Van, aki toronynak születik, és van, aki remetének,
Van, aki örlő szájnak, és van, aki csemegének:
Engem magnak vetett a Magvető,
És kenyérnek, annak is feketének.
Úgy majd aztán a kemencébe raknak,
Míg porhanyó lesznek és szép piros,
Meleg cipő, kívánatos.
Mert kínban kel meg a kenyér
Emberfalatnak.*

Cselik Mária is egy ilyen „emberfalat” közöttünk pályájának kezdete óta. Sosem volt egyetemi katedrája, mégis fiatalok százait tanította a hagyományos kultúra szépségére és szeretetére. Ma is sokan fordulnak hozzá, ha Kalocsáról van szó.

Kedves Marika! Ehhez a számodra kedves megbízatáshoz kívánunk neked további erőt, egészséget és jókedvet. Kívánjuk, lélekedben maradj mindig ilyen fiatal. Tartsd szem előtt a mondást, hogy mindig olyan fiatal vagy, mint a reményeid, az önbizalmad és a hited, viszont mindig olyan öreg, mint a kétségeid, a félelmeid és a csüggedésed. Kívánunk neked új reményeket, elegendő önbizalmat és erős hitet a további életedben!

Isten éltesen sokáig!

Felföldi László

(Elhangzott a kalocsai színházban, 2024. szeptember 1-én.)

Pixel és folklór

Magyar népművészet és fotográfia a XXI. században – a Hagyományok Háza tárlata

*Nem győzi már le semmi sötétség,
kinek kezében ott van a készség,
kinek torkában ott van a dallam,
kinek szívében ott van a hajlam,
készség a szebbre, hajlam a jobbra,
vagyonát annak nem verik dobra,
mert birodalmát magában hordja,
saját meséje fájdalomát oldja,
s örvénylő, gyötrő ördögi körből:
kilép a bajból, akár a ködből.*

Mágikus véletlennek is tekinthetem, hogy most itt lehetek ezen a kitűnő kiállításon: azután kaptam a felkérést, hogy vásároltam a Néprajzi Múzeumban egy pixeles pecsételőt, és hogy megjelent a pixeles borítójú Dudorászó (Kárpáti Tibor képeivel), ez a könyvem a népi mondókák ihletésére íródott, a mai „népszokásokat” és újuló hagyományokat is vizsgálja, és a kép és a szöveg viszonyát.

Ráadásul, ezen a héten hozta el nekem édesapám, klasszikus nagyáruházi műanyag

cekkerekben azt, amit legidősebb lányként megörököltem: édesanyám összegyűjtött kézimunkáit, és most gondolkodom, hogyan teremthetnék alkalmakat a használatra.

A népi tárgyak hétköznapiságára még városi lányként is bőven láttam példákat:

- kolozsvári gyerekkoromban kalotaszegi írásos párnák közt nőttem fel, sőt volt közöttük olyan is – amint azt utólag, Gazda Klára gyűjtéséből megtanultam –, aminek gyimesi békaszemés hímzése van;

- kicsi koromban a kürtőskaláccsal kínáló körösfői asszonyok mellett kucorogtam a küszöbön, amíg ők gyöngyöt fűztek nekem a nyakamba;

- Magyarfenesről származó anyai nagyanyám volt, Barazsuly Czintus Anna, aki annyi mondókát tudott, és aki a városban tartott tyúkjait így hívogatta rikoltva kertjében, a szomszédos tömbházak árnyékában: *csikacsika*, miközben a szinte belvárosinak tekinthető utcán esténként végigvonult a sárban az utcaszomszédok tehénkéje – bi-

zony, falusiasan archaikus világokat konserválta a diktatúra diktálta általános szegénység;

- én még abból a nemzedékből származom, akinek, városi létemre, minden nő felmenőimmel egyetemben, fennmaradt egy pártás fényképe, ráadásul népviseletben konfirmáltam, és az első magyarországi május elsejemen, a legutolsó itteni munkásfelvonuláson, népviseletben vonultam végig, nem folklórműsor gyanánt, hanem, hogy emlékeztessen a nyugati határszél lakóit a távoli Erdély magyarságára;

- nemrégien elvesztett édesanyám, aki tisztelte a hagyományokat, de már zongorát és balettet tanult, nem néptáncolt, és nem szerette a számára a gyerekkorának sanyarúságát felidéző szomorú népdalokat – azokat a család régi polgári ágától tanultam meg – életében utoljára itt, a Hagyományok Házában nézett meg előadást velem, a *Kolozsvári piactéren* címűt, így térve vissza negyven év után a gyökerekhez, az édesanyja emléké-

Kaiser Ottó: Ordasajt készítése Hidegségben (Barackospataka, Gyimes, 2019)

hez, aki kamaszkorában még cselédnek jött fel faluról a városba;

- keresztapám, Almási István, népzene-tudós volt: nálunk is, és nálunk, a szülői házban is voltak-vannak naponta használt festett népi bútorok, madaras székek és ládikók, a számítógépek és háztartási gépek között;

- nálunk otthon, Budaörsön egy Tánc-háztalálkozón vásárolt ünnepi csipkés hófehér szőttés terítő van az asztalunkon napi használatban;

- kalotaszegi csoporban tartom a tollamat, szép szőttessel takartam le kupacban álló olvasandó könyveket;

- de a kelengyegyűjtő, tisztaszobában a hímzett párnákat-paplanokat plafonig halmozó asszonyok gyűjtögető mohósága is bennem van, akik írás helyett az írással foglalkoztak, és foglalkoznak ma is, szinte rituálisan megteremtve így a maguk asszonyi tereit, ma is, a tömbházakban és a városi környezetben ugyanúgy, mint annak idején falun.

*Szélenvarrott, szélvonalos,
vagdalásos, laposöltött,
virágok és tulipánok
között eltéved az ördög,
eleven írásos emlék,*

*recescipke, darázsolás,
lift visz már a hetedikre,
susog mégis varázsolás,
jósolnak az irodában,
míg kávéznak, intrikálnak,
ha beteg gyerek vagy állat,
ráolvasnak, fermekálnak,
szerelemről dúdolgatnak
s fonaluk a tübe fűzik,
széjjelszakadt életünket
felcsipkézik, összetűzik.*

Régóta foglalkoztat, hogy paraszti-polgári családból kinőve, városi, sőt régóta már nagyvárosi öntudatú emberként mi is az én hagyományom, hogyan építhetőek be a hétköznapi életembe a régi viseletek és tárgyak – jó lenne, ha olyan természetességgel tudnám viselni nagyanyám magyarfenesi ingvállát, mint Frida Kahlo a maga rebozo-ját. Ennek a vágyamnak az egyik megnyilvánulása a hosszas keresés után meglett, régi kalotaszegi párnacihából készült tornazsák, a maga pixelesen teleöltögetett piros hímzésével, amiben a laptopomat hordom. Város és falu, technika és kézimunka így békül együtt össze.

Csak sejtem, mennyire megbotráncolna ezen nyelvész és néprajzkutató nagyapám, a

híres Szabó T. Attila professzor, aki hosszú éveken át gyűjtött tizenkilencedik századi és huszadik század eleji kézimunkagyűjteményét a kolozsvári múzeumnak ajándékozta. Ő csaknem száz évvel ezelőtt kétségbeesetten írt arról, hogy mennyire teret hódított a népieskedő, rossz kézimunka, és felháborította a gyerekekre áramló Mickey Mouse-féle modernitás, a „sületlen képanyag”, a „távoli, messzi, legtöbbször nemzetközien ostoba világok”, „ahonnan a visszapillantás csak lenéző lehet, a visszatérés pedig ritka”. Ő, aki még bőven írt lúdtollal is, tudtommal soha nem használta a telefont és a tévét, és kényszerűen határok közé zárt kisebbségi létében sokat töprenkedett a népiség mi-benlétén, el sem tudta volna képzelni, mekkora változást hoz a digitális világ korlátlan-sága, hogy ha az életkörülményekben nem is, de a mobilok képernyőin keresztül mégis átjárható lesz a falu és a város, az ország és a világ határa, és megteremthető, bár leginkább képzeletben csak, egy újfajta mobilitás.

Jóval korábban, még az áldatlan népi-urbanus ellentét kezdeti idején, Kosztolányi megpróbálta összebékíteni a városban lakó népi író, Tamási Áront, aki megharagudott Karinthyra, amikor az, állítólag, egy interjújában romantikusan infantilisnak titulál-

Korniss Péter: Sokáig ízlelgettem...

– Elhangzott a kiállítás megnyitóján, 2024. október 9-én –

Sokáig ízlelgettem a kiállítás címét: Pixel és folklór. Ahogy régen mondták: blikkfangos cím. Felkapja a fejét az ember! De, hogy őszinte legyek, ez a két szó kicsit idegen tőlem. Én is kiállító vagyok itt, és talán nem kell magyarázzam, hogy ami e két szó mögött van – nagyon is közel áll hozzám! Úgy is mondhatnám: jóformán betöltötte az életemet. Akkor mitől ez a viszolygás?

A pixel egy rideg szó – a technikáról szól. Nem a lényegről. Mert számomra akár analóg, akár digitális – a fényképezés egy végtelen történet az emberi sorsról és a világról. A folklór szóval meg az a bajom, hogy a régi május elsejei, április negyedik, elmaradhatatlan folklórműsorokat juttatja eszembe. Persze én is tudom, hogy a szó mennyivel többet jelent: a teljes szellemi néphagyományt. Amely tartalmat és formát ad az életnek, kapaszkodókat és megtartó erőt az embernek. De hagyomány nincs közösség nélkül, a közösséghez pedig hús-vér emberek összekapaszkodása kell. Így volt ez a múltban, s így van ez a jelenben is.

Mielőtt félreértenének, nincsenek hamis illúzióim. Tudom, hogy korunk briliáns technológiai, amelyek valóban csodákra képesek, hogyan roppantották meg a közösségeket, hogyan zilálták össze a hagyományokat. Magam is szemtanúja voltam, hogy a leghagyományörzőbb magyar faluból, az erdélyi Székéről szinte nyomtalanul eltűnt a táncház. Illetve, hogy van nyoma, de azt egy holland férfinak köszönheti a falu, aki odaköltözött s néha táncházat rendez – igen, de turistáknak. A turistáknak, mert a helybeliek már nem jönnek el táncolni.

De ugyanakkor azt is tudom, hogy Budapesten minden tavasszal tízezer fiatal eljön a Táncsházalákozóra. És széki táncokat táncolnak. Több mint negyven éve. És nemcsak Budapesten és nemcsak tavasszal és nemcsak székit táncolnak...

Mi ez, ha nem hagyomány?

Persze nem úgy, mint ötven évvel ezelőtt. De ez természetes. Ötven évvel ezelőtt sem olyan volt már, mint száz évvel korábban. Mint ahogy nézzünk szembe azzal is, hogy a fotográfia sem olyan, mint akárcsak harminc évvel ezelőtt volt! A digitális korszak sok mindent megváltoztatott. Nem csak a technikában, de a gondolkodásunkban és a valósághoz való viszonyunkban. Sőt, még a képi fogalmazásban is. Hatalmas változások ezek!

Arra már gondolni sem merek, mit tartogat a jövő! Vagy inkább a közeljövő, hiszen már napjainkban is mesterséges intelligencia generálta képek milliói öntik el naponta az internetet. Igen, a legutóbbi szám, amit olvastam: 43 millió MI generálta kép naponta. Ennek hátterére most nem térnék ki, de ez egy rémisztő szám. Maradjunk tehát inkább itt, ezen a kiállításon, ahol még hús-vér fotográfusok képeit látjuk. Olyanokét, akik a valóságot keresik, mert még hisznek benne. Maradjunk ezen a kiállításon, amelyben Szarka Klári kurátori munkája pixel és folklór viszonyát kutatja. Látják, lassan megbékéltem a címmel. Legfőként azért, mert a pixel nyomatékossítja, hogy a jelent látjuk. Amelyben a hagyomány köszöni, megvan, létezik, de változik, keresi a helyét és a kapaszkodókat is. A fotográfia is eleget tesz eredeti küldetésének – de ehhez különböző utakat keres. Valljuk be, nincs könnyű dolgunk! Úgy érzem itt a kiállításon, hogy akár fotográfia, akár folklór, több a kértely, több a bizonytalanság, több a diszharmonia. De ebbe zaklatott jelenünk, a XXI. század első negyede is vastagon belejátszik. Nos, ezért született ez a kiállítás. Hogy mindezt észrevegyük. Mert a fotográfia nemcsak megörökít, hanem szembesít is. Segít tisztábban látni korunkat. Meggyőződésem, hogy többek között, ez is a dolga!

Korniss Péter: Betlehemesek a bevásárlóközpontban (2009)

PIXEL ÉS FOLKLÓR – TRADÍCIÓ A MODERN FOTOGRAFIA LENCSEJÉN KERESZTÜL
A KIÁLLÍTÁS KURÁTORA: SZARKA KLÁRA FOTÓTÖRTÉNÉSZ • INTÉZMÉNYI KURÁTOR: DR. CZINGEL SZILVIA
HAGYOMÁNYOK HÁZA, 2024. OKTÓBER 10. – DECEMBER 18. (KEDD-VASÁRNAP 10:00–18:00)

Bödey János: Nárai szüreti felvonulás (2022)

Komka Péter: Palóc párnafesztivál (Mátraderecske, 2015)

Pályi Zsófia: Etelka (Manhattan, New York, USA, 2014)

ta a korabeli erdélyi irodalom hangját. (Ne feledjük: közben Tamási maga hangsúlyozta a reményt adó meseiség fontosságát, a mítoszok nemzetmegtartó erejét.) Kosztolányi a következőket mondta: „Én nem Budapesten születtem. Életem döntő, első felét ... vidéken töltöttem. Ki kell azonban jelentenem, hogy a pesti aszfalt előttem éppoly szent, mint az Alföld bármely zege-zuga. Aki itt él, annak a körúti gránitkövek, a kávéházak telefonfülkéi, sőt az automata büfék is olyan tartalmas, tehát emberi emlékeket ébresztenek, mint másokban a hegyek dolomitszirtjei, az erdők lombosátora vagy a fonók, s számára a pesti élet minden alakja, egy korarérett borfiú, egy ügynök, egy züllött ripacs pont oly méltó tárgyak, mint másoknak a szántóvető, a falusi varga vagy a hegyi pásztor.”.

Illyés, mintha állást foglalt volna ebben a vitában, izgalmas könyvében, ami ismét csak mágikus módon véletlenül épp mostanában került a kezembe („Hattyúdál ébreszt, avagy lehet-e a népnak művészete?") kimondta, hogy a népművészet és a magas művészet ugyanarra a magas célra törekszik morálisan és esztétikailag, és megmutatta, hogyan lehet haladóvá tenni a hagyományt – mert van pont, ahol a népdalok és az avantgárd összeér, úgy, ahogy mainapság, épp ennek a kiállításnak a képein, a kereszt szem és a pixel, a párta és a párdúcmenta, a sorház és a matyóhímzés, a Scholl-papucs és a kékfestő szoknya, vagy a pláza karácsonyi láza és a betlehemezők.

„Elmúlt-e vajon valóban a népművészetek aktív kora?” – kérdezi Illyés. „Értve

ezen, hogy termékeiket múzeumi anyagnak tekintsük-e, vagy olyannak, amely mondhatni, a napi életben is szerepet kaphat. Néhány elemével elevenen átfolyhat a jövőbe?”

Igen, mondja ez a fotókiállítás. Igen. Mert hagyomány nemcsak az, amit mi kapunk, hanem az is, amit mi hagyunk örökül: a varrottastól a szegedi paprikáig, az óvodában tanult népdaloktól a klímaváltozás pusztító sok viharáig. Adott és kapott hagyomány a művészet is, a magas is, meg a népi, ami segít élni, és túlélni is segíthetne, ha az ipar és a verseny helyett az alkotás és az együttműködés hangjára figyelünk.

Az ember és a nép, akinek nincs belső indítatásból létrejövő művészete, amelyben alkotó módon részt vehet, annak identitása sem lesz: elvesznek az ünnepei, a dalai, a ringatói és a siratói, a segítségnek és az önszolgálatnak a gyermekeknek is továbbadható bölcs gesztusai. A halál és a szerelem rítusait, a lelket emelő énekeket, az ünnepek tisztaságát minden időben igényli az ember, hiszen egyébként csak a munka kínja és a mindennapok nyomorúsága marad örökségül. Különbözik „földre tapasztja a sár a mesét”, ahogy Hervay Gizella mondta, és nem marad más, csak „Homokvermek. Konok babonák, gyűlölködés, villámcsapta szerelmek”. Különbözik, Tamási szavával, „a sanyarú sors kötele nyakunkon”. Ezek a képek ezt a törekvést, ezt a művészetvágyat mutatják meg a maguk nyers őszinteségében és titokzatos fényében, a hagyomány továbbélésének vagy mesterséges újraélesztésének a hétköznapi életünkben is izgalmas pillanatait. Mert a művészet legyőzi a halált: csak hinniünk kell benne.

*Bármelyik irányba menjünk,
akármerre igyekezzünk,
időben, vagy térben járjunk,
egy igazságot találunk:
két dolog nem változik –
a szeretet és a hit.*

*Na meg persze a halál,
de a halál rajtad áll:
mert aki hisz, aki szeret,
földdé teljesen nem lehet.
Hited által támad épség,
szeretetből nő a szépség,
s a halálból sarjad a hit
ami lélekke alakít.*

*Vágtatunk a vad időben,
de vágyaink nem változnak,
a változó környezetben
rítusaink megmaradnak,
igában elcsigázottan
ünnep tagolja időnket,
bármilyen leigázottan
várjuk mégis szeretőnket,
mert értelmet életünknek*

*szerelem és ének ad csak,
szép ruha és lélek-ünnep
ellensúlyoz minden rosszat.*

*Gép-valóság s ál-valóság
önti miránk száz igényjét,
mégsem adjuk, nem, nem adjuk
a szeretet szép reményét,
kuszaságban, gonoszságban
kutatjuk a szellem fényét,
eltévedve a világban
mégse kívánjuk a végét,
áradhat ránk képek árja,
őrizzük a belső békét,
titkos tisztaszobánk várja
régől őhajtott vendégét.*

*Hite a jónak, hite a szebbnek,
hite az örök lehetségesnek:
öröm az ünnep, könnyebb a munka
viselhetőbb a szerelem súlya,
jó lesz belépni házba, szobánkba,
kezünk nyomától puhább a párna,
s lesz majd, mit lányunk továbbadhasson
mikor már ő is gyermekes asszony,
lesz, majd mit fiunk kezébe véve
visszagondolhat apja hitére,
s egyetlen dalból, pár kicsi tárgyból
magának máris teret varázsol,
ahonnan léphet, ahol maradhat,
meghúzódhat vagy továbbhaladhat.*

*Nem győzi már le semmi sötétség,
kinek kezében ott van a készség,
kinek torkában ott van a dallam,
kinek szívében ott van a hajlam,
készség a szebbre, hajlam a jobbra,
vagyonát annak nem verik dobra,
mert birodalmát magában hordja,
saját meséje fájdalmát oldja,
s örvénylő, gyötrő ördögi körből:
kilép a bajból, akár a ködből.*

*Örök bánat mély kútjába
nem lökik le, hogyha árva,
lelke nincs sötétbe zárva,
karja újra fényre tárva,
kapaszkodik a fűszálba
hajnalcsillag sugarába,
egy csepp vízbe, rügyes ágba,
puszta tájék madarába,*

*s hogy bizalmát továbbadja,
az élete nagy kalandja,
a búbanat takarodjon,
édes öröm sokasodjon:
akinek e belső éden
adott hangot, hogy beszéljen,
mindig van, amiből éljen,
s nincs gonosz, amitől féljen.*

Ennek reményében a kiállítást hálás örömmel megnyitom.

Szabó T. Anna

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP
1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.
Tel.: (30)-461-5115

Kőrösi Csoma-ösztöndíjasok az USA-ban

New Brunswick-i beszélgetés Balogh Lilivel és Molnár István Dániellel

A New Brunswick-i magyar közösséghez évek óta érkeznek néptáncos ösztöndíjasok Magyarországról a Kőrösi Csoma Program (KCSP) keretében, az utóbbi két évben az Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttesből. Balogh Lili és Molnár István Dániel nemcsak öt néptáncosporttal foglalkoztak, hanem a különböző helyi magyar szervezeteknek is sokat segítettek. Idén ugyan nem kellett a Pontozó Fesztiválra készülni a helyieknek, de színpadra került egy évzáró gála és egy gyermekszínházi előadás az éves Magyar Fesztivál mellett. Balogh Lilit és Molnár Istvánt alaposan kikérdeztem az itt töltött kilenc hónapjukról. [Az interjú 2024 nyarán készült – a szerk.]

– Honnan érkeztek és mivel foglalkoztok otthon?

Lili: – Dunaújvárosban születtem és éltem tizenhét éves koromig, akkor jelentkeztem a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karára, Budapestre. Ez egy négyéves tanítói képzés, ahol a tanítói diploma mellett angol „művtérületen” tanultam, ami azt jelenti: általános iskolában első osztálytól hatodikig taníthatok angol nyelvet. Utána azonnal elhelyezkedtem egy budapesti általános iskolában, angoltanárként és tanítóként. A két tanév alatt gyakornokból pedagógus I. kategóriába kerültem, ami nem volt könnyű, hiszen az iskolai teendők, a diákönkormányzat vezetése mellett minősítő vizsgára is készültem. 2019 szeptemberétől kezdtem táncolni az Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttesben, így onnantól már a hobbim is Budapesthez kötött. Azóta életünk nagy részét Budapesten töltjük, csak hétfévente látogatunk haza Dunaújvárosba a családjainkhoz...

Isti: – ... ugyan én is Dunaújvárosban születtem, mindketten mezőföldiek vagyunk. Mindketten a nagy múltú Dunaújvárosi Vasas Táncgyűttesben nevelkedtünk. Én 2012-ben bekerültem annak tanári karába, majd 2015-ben továbbléptem, mert felkértek, hogy egy közeli településen átvegyem az ottani együttes művészeti vezetését, amire találtam egy nagyon jó párt magam mellé, Bocsi Nóra személyében, aki a mai napig társunk az Angyalföldi Vadrózsa-ban. Hozzájuk 2018 októberében kerültem, előtte a Szentendre Táncgyűttesben is táncoltam. Lilivel abban az évben találtunk egymásra, és egy évvel később átcsábítottuk őt a Vadrózsa-ba. Először a tehetséggondozó programban segítettem, szólistákat készítettem fel versenyekre, majd '22-ben megkaptam a senior csoport vezetését.

– Akkor a tánc nem a hobbid, hanem a szakmád, ugye? És a Vadrózsa pedig a munkahelyed?

Isti: – Igen. Mielőtt Amerikába érkezünk, öt évig Erzsiben dolgoztam egy általános iskola ének-néptánc tanáraként. Ez egy olyan település, ahol nagyon sok hátrányos helyzetű, mélyszegénységben élő család lakik, tehát ez egy nagy misszió is volt nekem. Rengeteg szeretnivaló, de nagyon sok problémával napi szinten küzdő család és gyermek él ott, és az ottani áldatlan állapotok öt év után már felőrölték a lelkemet... Amikor jött a lehetőség, hogy Amerikába jöjjünk, felmondtam. Amellett másodállásban Gödöllőn az Urban Verbunk Junior Alapfokú Művészeti Iskolánál dolgoztam, 10-12 éves gyerkőcökkel foglalkoztam. Az együttes az autentikus néptáncra alapoz, és azt modern köntösbe öltöztetve a mai rohanó ember érdeklődését fenntartva teszi ezt a nézők elé. Az ország egyetlen junior táncszínházi csapata, ahol nagyon hangsúlyos a színészi teljesítmény is. Oda visszavárnak teljes állásba, amint hazérünk. A Vadrózsa tehát tulajdonképp a harmadállásom volt.

– Honnan a kapcsolat a Vadrózsa és New Brunswick-i táncosportok között?

Lili: – Az Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes 1992-ben alakult, 2022-ben ünnepelte 30 éves fennállását. A jelenlegi művészeti vezetők, Fundák Kristóf és Fundák-Kaszai Lili 2009-ben vették át a művészeti vezetését. Bekerültek az országos néptáncmozgalom vérkeringésébe, ahol szép eredményeket érnek el már több

éve a szakmai fórumokon és megmérettetésekben, például a Zalai Kamara Táncfesztiválon, a Szolnoki Országos Néptáncfesztiválon, a Néptáncosok Országos Bemutató Színpadán, amit röviden minősítőnek szoktuk nevezni. A nem hivatásos, vagyis amatőr néptáncgyűttesek élmezőnyében vagyunk. Emellett Lili és Kristóf már évek óta tevékenykednek az amerikai diaszpórában. A tizenöt éve Salamon József és felesége, Andrea által szervezett Csipke Tábor visszatérő vendégei, emellett sokszor utaznak Kanadába is. Calgary, Winnipeg, Montreal, Detroit azok a helyszínek, ahol meghívásos alapon, rendszeresen szerveznek workshopokat. A Csipke Táborokban szoros kapcsolat alakult ki a New Brunswick-i néptáncos közösséggel. A New Brunswick-i Mákvirág és a budapesti Vadvirág csoport között pedig testvérkapcsolat van: az itteni mákvirágos gyerekeket nagyon sokszor meghívták az otthoniak az augusztusi nyári táboraira, tehát ők már nagyon jól ismerik az itteni fiatal generációt és az itteni körforgást. A Covid-járvány előtt Kovács Dénes és Nagy Vivien KCSP-ösztöndíjasként dolgoztak Los Angelesben a Kárpátok Táncgyűttesnél, amit akkor az a Schachinger Livia vezetett, aki azóta New Brunswick-ba költözött családjával és most a Szilvafa táncosport egyik vezetője és a KCSP-ek egyik mentora, a Mákvirágot vezető Török Melindával együtt.

– Miért jelentkeztek a KCSP-re?

Lili: – Tavaly júniusban jött a megkeresés az előző New Brunswick-i KCSP-sektől, Szanyó Gábortól és Kovács Violától, hogy szeretnék volna, ha mi követjük őket. Egy-két napot gondolkodtunk rajta, többek tanácsát kikértük, és mindenki azt mondta: bár hazaköt minden, de fiatalok vagyunk, ez egy jó lehetőség, használjuk ki. A munkahelyeink is nagyon rugalmasan kezelték a helyzetet, mindketten el tudtunk jönni fizetés nélküli szabadságra, és megbeszéltük, hogy egy év múlva visszavárnak. A családjaink is mindenben segítettek és támogattak minket. Már akkor júniusban volt egy online meeting, ahol megismerkedtünk a mentorainkkal, Melindával és Líviával. Elkezdődött a kapcsolódás, és utána szépen folyt minden a maga medrében. A késve érkező vízummal és az utolsó perces repjegyvásárlással kapcsolatos izgalmakat leszámítva...

Isti: – Bár minket felkértek és felkészítettek, azaz igyekeztek minden információval ellátni, elég hamar rájöttünk: erre az ösztöndíjprogramra felkészülni nem lehet. Mivel késve érkezünk, abba a szerencsés helyzetbe kerültünk, hogy azonnal bevontak a közösség életébe: csütörtökön érkezünk, másnap már próbát tartottunk a Csüdüngölőnek, ahol úgy fogadtak minket, mintha hónapok óta ismernénk egymást. Líviának is tárt karokkal fogadtak minket, kijöttek értünk a reptérre, idehoztak minket, ahol egy kis ajándékosár várt, néhány napra elegendő étellel-itallal, ami nagyon jól esett nekünk, mert nem is gondoltunk erre. Ezek a legelső, nagyon pozitív benyomásaink szerintem életünk végéig megmaradnak.

– Ezek szerint először vagytok Amerikában?

Lili: – Először repültünk életünkben, először jártunk a tengerentúlon, így nagyon nagy izgalmakkal vágtunk neki ennek az útnak, és közben szorított az idő is. Csak akkor vettük meg a repjegyet, amikor megérkezett a vízum, és mindez az utazás előtt egy héttel... És hát, Amerika nagyon más kultúra... Az elején csak kap-

Balogh Lili és Molnár István Dániel (forrás: www.korosiprogram.hu)

kodtuk a fejünket... Hogy nyitjuk ki az ajtót-ablakot, hogyan működik a villanykapcsoló, másfajta a konnector... Autó nélkül gyakorlatilag nem lehet bevásárolni, ebben másokra kellett támaszkodni, ami eleinte kicsit nehéz volt, legalábbis nekem, mert nem szeretek szívességet kérni; de aztán jó kapcsolat alakult ki több emberrel is, akikre bármikor számíthattunk. Egyszer komolyan bajba kerültünk: New Yorkból jöttünk vissza és elromlott a vonaton egy vezető, ezért leraktak minket a vonatról éjfélkor egy ismeretlen állomáson, több száz más emberrel együtt, akik valamilyen meccsről igyekeztek haza. A várók már zárva voltak, a tömegközlekedést még nem ismertük... Végül Lívia fiát, Gáspár Lackót hívtuk fel, aki azonnal autóba ült és eljött értünk. Nagyon hálásak voltunk érte. Az egyik táncos anyuka, Kovács Enikő azt mondta: három nap alatt felvettük a ritmust, és úgy beolvadtunk a magyar közösségbe, mint ha már évek óta itt lennénk. Nyilván személyiségfüggő is, hogy ki mennyire gyorsan tud beilleszkedni, de azért ez a közösség is kitétt magáért. Én egyedül biztos nem mernék egy ilyen útnak nekivágni, de együtt minden könnyebben ment, a beilleszkedés is. Nagyon jó, akár életre szóló barátságokat is kialakítottunk. Visszavárnak minket, és mi is szívesen látjuk őket Magyarországon.

– *Erre még visszatérünk, de először beszéljünk a KCSP-s feladataitokról.*

Isti: – Mivel New Brunswick abban a szerencsés helyzetben van, hogy nagyon sok a táncos, a fő csapásvonal számunkra a néptáncoktatás és a táncos közösségek erősítése volt, hiszen a Mákvirág két idősebb gyermekcsoportjában tanítottunk, aztán a fiatal felnőtt Csürdögölő, az idősebb Szilvafa, illetve vannak még cserkész néptáncosok, vagyis a Regösök, ahol főként Lili tanított, de én is beszéltem a fiúknak, amikor hétvégén is próbáltunk. Emellett minden szombaton a Széchenyi Magyar Iskolában is tanítottunk: Lili a kisebbeknél, én a magyarságismeret-osztályban történelem-földrajzot. Minden szerdán kilenctől egyig a református templomban segítettünk, ahol változatos feladataink voltak, az irodai munkától kezdve a főzés-sütésen és a pakoláson át az archívum- és könyvtár-rendezésig.

Lili: – Náluk megtanultunk kalácsot és kiflit sütni; egyszer lán-gost is készítettünk, csak úgy magunknak, szórakozásból, és segítettünk a töltött káposzta elkészítésében. Csütörtökönként pedig szintén kilenctől egyig a Magyar Múzeumnál segítettünk; ott is na-

gyon széleskörűek voltak a feladatok: a havi piacra előkészülni, asztalokat felállítani, kézimunkákat kirakni. Januárban volt egy nagyobb rendezvény, valakik kibérelték a fönti részt, ezért mindent ki kellett pakolni azokból a szobákból. Sokszor azért tartott sokáig a munka, mert minden egyes dobozba belenézünk, és rengeteg kincset találtunk: népviseleteket, bélyeggyűjteményeket... Varga Chilla igazgatóhelyettes gyakran mondogatta, hogy Isti nagyon el tudná itt képzelni munkatársnak, mert olyan rácsodálkozással nézett meg minden egyes tárgyat... Nemrég belekezdtek egy archívum-projektbe, adatbázist állítanak fel; ezért volt, amikor azt kellett begépelni, de elsősorban fizikai munkára volt szükségük: pakolászni, könyveket, asztalokat, polcokat mozgatni, kiállításokat előkészíteni.

Isti: – Péntekenként pedig a Klubnál (Magyar Amerikai Atlétikai Klubnál) voltunk, ha éppen szükség volt ránk. Ott főleg a főzésben kellett segíteni, ha péntek esti vacsora volt, illetve képeket kellett digitalizálnunk, illetve a különböző bálókra megteríteni, poharakat törölgetni. Még októberben minden szervezet leült velünk és tisztáztuk, mikor és miben számítanak ránk. A Klubtól viszont nem érkezett ilyen megkeresés akkor, csak később és elég furcsán: gyakran váratlanul hívtak, hogy azonnal ugorjunk be, és nem értették, miért nem érünk rá. A kommunikáció nem volt megfelelő, akkoriban nagy fejetlenség volt a Klubnál: az előző elnökök már nem akarták vezetni, a fiatalabbak nem vállalták. Így ott néhányszor volt konfliktusunk, de a mentoraink mindig igyekeztek megoldást találni. Ez akkoriban megnehezítette az ittlétünket, de ahogy a Klub vezetőségi ügye tavaszra rendeződött, sokkal jobb lett a helyzet. Mindenesetre azt javasoljuk a következő KCSP-ösztöndíjasoknak is, hogy tényleg minden egyes szervezettel üljenek le, és tisztázzák, mik az elvárások arra az évre. Mi az iskolában is munkaterv alapján dolgozunk, gondolom más munkahelyeken is ez a helyzet. Nyilván történhetnek váratlan események, amelyekre érdemes rugalmasan reagálni, de a kereteket mindenképpen érdemes előre rögzíteni.

– *Mi volt a konkrét feladatokat a fő irányvonalat, azaz a néptáncot illetően?*

Lili: – Egy új táncanyag megtanítása és egy koreográfia volt az elvárás felénk mindegyik olyan néptáncos csoportnál, akikkel dolgoztunk. Szerda este foglalkoztunk a Szilvafával, péntek es-

te a Csúrdöngölővel, illetve akkor megosztottuk az időt: félidőben Isti egyedül maradt a Csúrdöngölővel, én pedig átmentem a Regösökhöz; szombaton pedig a Mákvirág csoportok próbái zajlottak. Mindegyik csoportnak igyekeztünk valami újat mutatni, és közben megerősíteni a közösségüket. Idén nem volt Pontozó, de Melinda szeretett volna egy nagyobb néptáncos műsort. Először a Toborzóban gondolkodott, ami nagyjából olyan, mint Magyarországon a táncháztalálkozó: van táncanítás, esetleg zenetanítás külön gyerekeknek és felnőtteknek, közben lehet vásárolni különböző portékákat és enni-innivalót. Az őszy folyamán megpróbáltuk elkezdni ennek a háromnapos rendezvénynek a szervezését, de sajnos Sikentáncz Szilveszter néptáncpedagógus, az Örökség Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Népművészeti Egyesület elnöke, aki most Kanadában KCSP-ösztöndíjas és akit meghívtuk volna, éppen nem ért rá. Gondolkoztunk még a clevelandi KCSP-ösztöndíjas Szabó Jánoson is, és talán még egy-két zenészt is meghívtunk volna, de végül arra jutottunk: túl nagy falat lenne megszervezni, így lett helyette május 11-én a Mákvirág és a Csúrdöngölő évadzáró gálaműsora, amit részben előadtak június elsején, a Magyar Fesztiválon is. Egyébként először oda is egy nagyobb léptékű előadást terveztünk, de látva, hogy a magyar közösségben aktív személyek mennyire be vannak táblázva, minden hétvégén van valami programjuk – miközben a mi ötletünk megvalósításához két-három egésznapos próbaalkalom kellett volna, amin a gyerekektől a felnőttekig mindenki részt tud venni, hogy összeállítsuk a műsort –, ez sajnos kivitelezhetetlennek tűnt, így végül egyszerűbbre szerkesztettük az évzáró műsort.

– *Ami így is tartalmasra és látványosra sikerült...*

Isti: – Ha már el kellett engedni a tematikus műsort, viszont belépőt terveztünk kérni, illet legalább egyórás gálaműsort összeállítani, lehetőleg minél több táncsal és minél kevesebb zenei vagy prózai átkötéssel. Ezért arra törekedtünk, hogy a koreográfiák elég hosszúak, de még élvezhetőek legyenek. Emellett igyekeztünk mindent megmutatni, ami az adott tájegységre vonatkozik, illetve azt úgy átadni, hogy ne menjen az élmény rovására. Úgy gondolom, hogy onnantól kezdve, hogy a táncos fellép a színpadra, az már nem néptánc, hanem showműsor. Az az autentikus néptánc, amit a '40-'50-'60-as években a pajtákban, majd a '80-as évektől a táncházakban táncoltak. Ahogy színpadra visszük, onnantól kezdve showműsor. Ezt az ittenieknek is meg kellett érteniük és el kellett fogadniuk: ha színpadra szánják a koreográfiáikat, abba sokkal több munkát kell befektetniük, mintha csak maguknak táncolnának. Ha a nézőknek táncolnak, azok érdeklődését fenn kell tartaniuk a nulladik másodperctől az utolsóig. Ezért kell akarniuk a látványt is, nemcsak a táncot és a zenét. Nyilván a magyar néptánc, akár egy rábaköziről, dél-alföldiről vagy bármilyen más Kárpát-medencében található táncról van szó, nagyon látványos, de itt vagyunk 2024-ben egy felgyorsult világban, telis-tele népi kultúrával, népi kincssel, és az USA-ban annyi jó magyar néptáncos van, hogy bizony fel kell venni a tempót és izgalmassá kell tenni a mai ember számára is. Vajtay Gabinak volt egy nagyon jó mondata a Magyar Fesztivál kapcsán: szeretne valami izgalmasat látni, és nem egy ötvenedik székit, mert olyat látott már 49-szer... A színpa-

A Mákvirág és a Csúrdöngölő néptáncosportok évadzáró gálaműsora (2024. május 11.)

di produktumnak meg kell felelnie a mai ember számára, vizuális és audioélmény tekintetében is. Az autentikus néptánc viszont ezt már nem szolgálja ki; ehhez nagyon sok adalékot kell hozzátenni, de onnantól kezdve már nem tudunk néptáncról beszélni. Ma már mindenki használja az internetet és méritenek ötleteket a magyarországi néptáncmozgalomból, de úgy gondolom, hogy ez itt ilyen értelemben még nem volt kimondva. Onnantól kezdve, hogy kimondtuk, hál' Istennek ők is elgondolkodtak rajta. Szerintem elért hozzájuk az, amit ezzel közvetíteni akartam. Magyarországon is mindig elmondom a csoportjaimnak: lehet csak önmagában néptáncot tanulni, de akkor év végén nem megyünk színpadra.

Lili: – Merthogy a szabályrendszer is más a két esetben. Itt a táncpedagógusok eszméletlen és véget nem érő munkát végeznek, folyamatosan alkalmazkodnak és megoldásokat keresnek olyan dolgokra, amikkel alapvetően nem is biztos, hogy kellene foglalkozniuk... Hiszen, ha az ember egy közösséghez akar tartozni, akkor elfogadja annak szabályait, aláveti magát azoknak. Viszont itt, New Brunswick-on a magyar közösségeknél, és azon belül főleg a gyerekcsoportoknál nem ezt láttuk, hanem ennek az ellenkezőjét: a pedagógus rendeli magát alá a gyermeknek és azok összes egyéb elfoglaltságának. A Mákvirág nagycsoport esetében, ahol mi tanítottunk, úgy gondoljuk, sikerült megértetnünk velük ezt, és nagyon bízunk benne, hogy az a csoport jövőre is így fog majd hozzáállni. Ez az ő érdekük is.

– *...és akkor még is beszélünk arról, hogy egyáltalán eljönnek-e a próbákra. Ehhez képest szinte másodrendű szakmai kérdésnek tűnik az, hogy csak táncolnak vagy műsorra is készülnek...*

Isti: – Igaz, de mi úgy vagyunk vele: mindent akarunk. Törekszünk arra, hogy a tanítványaink megtanuljanak táncolni, azaz anyanyelvi szinten tudják elsajátítani az összes lépést és motívumot, amit átadunk nekik, és tudják azokat szabadon alkalmazni, ha elmennek buliba, táncházba, vagy akár otthon is. Mert nyilván aközött is nagy különbség van, hogy szabadon tudják-e alkalmazni a tanultakat vagy csak a betanult sorozatot képesek eltáncolni. Utóbbi esetben, ha más helyszínre vagy más színpadra kerülnek, könnyen összezavarodnak, és már nem is tudják, hol tartanak. A fő

célunk tehát – és nemcsak Amerikában, hanem Magyarországon is –, hogy anyanyelvi szinten megtanulják az adott táncanyagot, legalább azokat a motívumokat és figurákat, amiket tanítunk nekik. Erre építkezve aztán neki lehet állni sorozatokat, koreográfiai elemeket gyártani.

Lili: – A diaszpórában működő néptáncsoportok ebből a szempontból nehezebb helyzetben vannak, hiszen csak heti egy próbájuk van, és abban a másfél-két és fél órában kell a gyereket megfogni, megszerettetni velük a néptáncot, elsajátíttatni a motívumokat és a tájegységek stíluselemeit, és még egy koreográfiát is összerakni, hogy a májusi műsoron és a Magyar Fesztiválon ki tudjanak állni egy produkcióval. Magyarországon általában heti két próba van, és van nyári tábor, ahol elkezdik az alapozást, és vannak rendszeres edzőtáborok is. Itt pedig csak heti egy alkalom van, és ha beteg a gyerek, ha esik a hó és nem tudnak bejönni az emberek a városba, ha egész hétvéges cserkészprogram van, akkor sincs tánc... Így tényleg nehezebb. Mi úgy gondoljuk, a néptáncitanítás nem ér véget a próbateremben, ezért arra törekedtünk, hogy minden csoportnak szervezzünk valamilyen csapatépítő tábort vagy napot. Szinte mindenhol sikerült, és nagyon látványos volt a hatása. Például a Regös csoportnak már októberben kétnapos edzőtábort tartottunk, ahol nemcsak néptáncoktatás zajlott, hanem Halloween-buli volt, muffin-díszítő verseny, és a cserkészlet dolgaival is foglalkoztak: dalokat tanultak az adventi betlehemezésre, kántálásra. Ez a kétnapos együttlét elindított egy olyan szoros kapcsolódást a fiatalok között, ami nagyon jó lendületet adott az egész évnek. Előzőleg hat párral ment a csoport, idén már huszonöt gyerek jár oda. A Mákvirág nagy és a középső csoportjának is volt edzőtábora januárban, de emellett mi szerveztünk a nagyoknak egy bulis estét is, amikor a tizenhat fiatal feljött a lakásunkba, és volt minden, amit a szülők nem annyira szeretnek: hot dog, chips, üdítő, modern zene... Kicsit kiszabadultak a megszokott keretek közül. Egy-két kivétellel mindenki részt tudott venni, és nagyon jól érezték magukat.

Isti: – De a legnagyobb élmény a Csürdögölőt érte, akiknek egy háromnapos edzőtábort tartottunk áprilisban, amilyen még sosem volt nekik. Szerették volna, próbálták megszervezni, de eddig nem tudták összehozni. Tartottak hosszú szombati vagy hétvégi próbákat, de olyan még nem volt, hogy a huszonöt táncos elutazik valahova három napra, együtt kelnek és együtt fekszenek. A pennsylvaniai Magyar Tanya fogadott be, ami nagy vállalás volt a vezetőség részéről is, amit ezúton is köszönünk nekik, mert a szervezés-

hez kellett egy nagyon határozott magatartás és szigor. Tisztában voltunk azzal, hogy nem mindenki tud elszabadulni három napra, ezért nem tettük kötelezővé, de kijelentettük: csak az lesz benne a koreográfiában, aki részt vesz a táborban, mert ott fogjuk összerakni, a próbák során nem foglalkozunk vele. Viszont megígértük: mire elkezdődik az edzőtábor, mindenki képes lesz annyira szabadon táncolni abból az anyagból, amit egész évben hallottak, hogy három nap alatt össze fogjuk állítani a koreográfiát. Az elején hitetlenkedve fogadták, nagyon be voltak feszülve, aggódtak, de gyakorlatilag már az első estén elkészült a koreográfia fele, és onnantól kezdve mindenki feloldódott, a tábor további része nagyon jó hangulatban zajlott. Közösségépítés szempontjából nagyon fontos, hogy hosszú hétvégeket is tartsunk, ne csak hosszú napokat. Lásd: egymást kora reggel, csipás szemmel, kócos hajjal... Mert hiába vannak egy közösségben, nagyon sokat nem tudnak egymásról, amikor péntek este tanulás vagy munka után beesnek hullafáradtan a próbára, energiájuk sincs és mégis három órát táncolnak. Épp azért kellene az ilyen hétvégék, hogy stresszmentesen, kipihelve, nyugodtan tudjanak azzal foglalkozni, amit alapvetően szeretnek, és azt együtt tudják megtenni. Szakmailag és emberileg is nagyon nagy igény van erre. Ez most különösen jól sült el, és kértük Melindáékat, hogy folytassák minden évben.

– *Hogyan vettetek részt a helyi magyar közösségi élet legnagyobb eseményének számító Magyar Fesztivál előkészületeiben, amelyből a legtöbb magyar szervezet kiveszi a részét?*

Lili: – Szerencsére az órarendünkbe beírt időpontok alapján teljesen jól és nyugodtan tudtunk segíteni mindenhol az előkészületekben. Jeleztük a mentorainknak és a közösségeknek is, hogy a fesztivál hetében mi teljesen szabadá tesszük magunkat, csak mindenki jelezzen időben, mikor és hol tart ránk igényt. Számunkra egyetlenegy feszültséggel teli nap volt, az előző péntek, amikor nyolcszáz főre kellett csirkepaprikást készíteni a Klubban, és Livia megkért, hogy segítsünk neki. Mindenki tudja, hogy ő mennyire jó szakács, de ekkora mennyiségben csirkepaprikást még ő sem készített, ezért azt mondta: bármilyen történik, akár jól, akár rosszul sült el, az mindenki felelőssége, nemcsak az övé. Ahogy visszahallottuk, finom lett, de az a nap, amikor reggel kilencről este kilencig dolgoztunk, a nagy lábasok emeléséhez, tűzhelyekre pakolásához férfierő kellett, a lányok 1600 csirkecombot tisztítottak meg és folyamatosan kevergették a paprikást...

Isti: – ...mindenkit megizzasztott. Versenyt futottunk az idővel, hogy ne főjön szét a hús, ne buggyanjon meg az étel. Percenként néztük az órát, szerintem attól feszültünk be mindannyian. Talán jövőre már talán ez is könnyebben fog menni. Egyébként minden más simán ment, összességében jól éltük meg a fesztivált is.

– *Magyar Fesztivál évente van, magyar (gyermek) színház viszont csak ritkán...*

Lili: – Az hatalmas vállalás volt Csizmadia Bernadett rendező részéről. Ilyen hosszúságú, ilyen szintű, ennyi embert mozgató színdarabot úgy összerakni, hogy az embereknek nagyon korlátozott az idejük... emberfeletti munka. A résztvevő gyerekek és felnőttek félretették a családi életüket. Detti minket is megkeresett, de mi akkor már láttuk az előttünk tornyosuló feladatokat, és nem szerettük volna úgy vállalni, hogy nem vagyunk ott száz százalékban. A KCSP-s feladatkörünkbe ez nem tartozik bele, extra vállalás lett volna, ami mi-

I. New Brunswick-i Kamasz FolkEst a Teleki Pál Cserkészházban (2024. január 14.)

att nem szoríthatjuk háttérbe a KCSP-s dolgainkat, amire viszont akkoriban különösen sokat kellett készülnünk, hiszen az előadás az évzáró táncgála és a Magyar Fesztivál közötti vasárnap zajlott. Nem mertünk belevágni, de amikor egy héttel a bemutató előtt arra kért, hogy ugorjunk be úgy, hogy én segítsek a zenében, Isti meg a fényekkel, nem akartunk ismét nemet mondani, de nem tudtuk elképzelni, hogyan segíthetnénk, hiszen nem láttunk egyetlen próbát sem... A május 11-i műsor után hajnali négykor sikerült lefeküdnünk, másnap kialvatlanul bementünk a próbára, és igyekeztünk nagyon figyelni. Közben nekem a Regösökhöz is kellett volna mennem, de még nem ért véget a színházi próba... Tudtuk, hogy nem olyan nagy felelősség, de azért mégiscsak felelősség. Látva aggodásunkat, Detti nyugtatott: mondhatjuk azt is, hogy nem vállaljuk. Jó, de akkor ki fogja vállalni? Nem mondtunk nemet. Kaptunk egy beosztást, mikor mire kell figyelni, Istinek a fénynél, nekem a zenénél, és végül május 18-án és 19-én, vagyis az előadás napja előtt és aznap is beültünk egy-egy próbára, és akkor végre leisztázódott nekünk is, hogy mi a dolgunk. Amit tudtunk, megtettük az előadás alatt; sajnáljuk, hogy csak így tudtunk hozzájárulni.

– *Eddig csak a munkáról beszéltünk. Meséljete arról, merre turistakodtatok.*

Lili: – Volt egy hosszú listánk arról, amit szerettünk volna megnézni. Nem sikerült mindent, de azért a közeli New Yorkba többször bementünk, és elég sok mindent láttunk. Eljutottunk Clevelandbe is, bár ott dolgoztunk, és sajnos azóta sem fért bele az időnkbe, hogy visszamenjünk, pedig megígértük. Pigniczky Eszti clevelandi cserkészvezető és néptáncoktató fia, Keve 2018 óta táncostársunk a Vadrózsában.

Isti: – A New Brunswick-i Regös táncsoportot kísértük el oda, mert meghívást kaptak az 50 éves clevelandi Regösöktől, akikkel a különböző cserkészeseemények alkalmával megismerkedtek és szoros kapcsolat alakult ki közöttük. A két csoport az év folyamán többször is igyekezett összehozni egy csapatépítő hétvégét, de sajnos sok egyeztetés után sem sikerült, a rengeteg program és a nagy távolság miatt. Az *Aranylakodalom* grandiózus gálaműsor volt. Ha fogalmazhatok így: az első külföldi magyar kulturális gigások ott ért minket. Nem gondoltuk volna, hogy ekkora múltja és jelene van a magyar néptáncnak Clevelandben. Majdnem minden régi és mai Regös táncos fellépett magyarországi táncegyütteseket meghazudtoló hozzáállással és színvonallal. Példát lehet venni róluk!

– *Visszatérve a kérdésre...*

Lili: – A kilenc hónapba két nagyobb kirándulás fért be. A tavaszi szünet alatt Arizonában voltunk, ahol megnéztük a Grand Canyont is. Sedona-ban volt a szállásunk, ahol szinte az összes túraútvonalat végigjártuk. Talán két nagyobb sziklához vagy kanyonhoz nem tudtunk elmenni, de így is tartalmas, életre szóló élményben volt részünk. Azért is, mert Isti ott kérte meg a kezemet...

Isti: – Igen... A következő vakációnk pedig most vasárnap kezdődik, Floridába utazunk egy régi-új baráti társasággal, akikkel szorosabb kapcsolatot alakítottunk ki. És azért régi-új barátok, mert van olyan New Jersey-ben élő, tíz éve Magyarországra, nemrég pedig ide visszaköltöző barátunk, akit a Vadrózsában ismertünk meg. Ezen kívül voltunk Kanadában is. Montrealba egy workshopra látogattunk el, amit otthoni művészeti vezetőink, Lili és Kristóf tartottak, de a hazaút előtt volt időnk nézelődni, várost nézni. Ha minden jól megy, akkor a Vadrózsával visszatérünk október-novemberben egy kéthetes keleti parti turnéra.

– *Gratulálok az eljegyzéshez! Mire jó a KCSP... Tartjátok velük a kapcsolatot?*

Lili: – Már szeptemberben volt egy felkészítő a Nemzetpolitikai Államtitkárság szervezésében. Különböző előadásokon vettünk részt három napon keresztül, ott ismertük meg egymást az Ameri-

kába erre az évre érkező többi KCSP-sel. A mi csapatunk összetartói Vámosi István és Vámosi-Kovács Ágnes, akiknek akkorra már volt egy éves tapasztalatuk, hiszen az előző évet már Los Angelesben töltötték KCSP-ösztöndíjasként. István javasolta, hogy a hivatalos megbeszélések után ülünk be valahova, és mindenki mutatkozzon be kötetlenebbül is. Később létrejött egy Facebook-csoport, ott tartjuk a kapcsolatot; két-három videós beszélgetést is össze tudtunk hozni az ittlétünk során, ahol mindenki elmesélhette, hogy megy a sora. Sokan nem kapták meg kilenc hónapra a tartózkodási engedélyt, csak hat hónapra, ebben is segítettek egymásnak; és akkor is, ha valakinek szüksége volt például egy táncos párra egy rendezvényen. Július 10-én lesz egy zárókonferencia, utána szeretnénk megint kötetlenül összeülni, hogy a kilenc hónap távlatából mindenki elmondhassa saját élményeit, tapasztalatait. Sokat tanulhatunk egymástól, például arról, hogyan működnek a különböző városok és tagállamok magyar közösségei, kinek milyen örömei, esetleg nehézségei voltak, ami előbbre tudja vinni magát a programot is. Én is elkezdtem összeállítani egy listát a hasznos tudnivalókkal és tanácsokkal.

Isti: – A KCSP-sek között is kialakultak baráti kapcsolatok, mi például a washingtoni Hajdu Bencéről és a New York-i Indri Dánielről tudjuk ezt elmondani. A passaic-i/garfieldi Hajdú Marcival is jó ismeretség alakult ki, egyszer nálunk is aludt. Novemberben, hálaadaskor pedig több bostoni KCSP-s és az egyik New York-i KCSP-s jöttek el hozzánk. Tudtommal a torontóiak idelátogatnak a környékre; kérdezték is, hogy tudunk-e nekik szállást biztosítani, de éppen akkor utazunk el. És talán szerveződött egy KCSP-s floridai út is, de erről nem tudunk többet. Mindenkinek annyira változó a beosztása, nehéz lenne összeegyeztetni.

– *Nemsokára hazamentek, de úgy sejtem, az itteni kapcsolatok megmaradnak. Ráadásul jöttök vissza ősszel, és nemrég olyan New Brunswick-i fiatalokat búcsúztattunk a New York-i Magyar Házban, akik otthon fognak tanulni...*

Isti: – Már jeleztük nekik, illetve a szüleiknek, hogy létre fogunk hozni egy online csoportot, ahol leírunk nekik minden fontos tudnivalót. A legtöbben Budapesten lesznek, tehát közel hozzánk, ezért szeretnénk, ha legalább havonta egyszer lenne egy Budapest–New Brunswick találkozó nálunk, és akkor mindenki be tudna számolni arról, hogy megy neki az egyetem vagy egyéb tanulmányok, hogy érzi magát, és időnként elmennének velük kirándulni is. Azt is mondtuk már többeknek, ha bármilyen technikai segítség kellene, mindenképpen szóljanak, illetve azokért, akik egyedül utaznak, ki-megyünk a reptérre. Tehát nem engedjük el a kezüket. Szeretnénk azt a sok jót visszaadni, amit az itteni emberektől kaptunk.

– *Utolsó kérdésem: mi az a három legfontosabb dolog, amit hazavisztek innen?*

Lili: – Azt az amerikai pozitív szemléletet, amit az itt született magyarokra jellemző. Például Varga Chilla pozitív kisugárzása és világlátása nagyon megfogott minket, és szoros baráti kapcsolat alakult ki vele. Annyira máshogy látja a világot és annyira máshogy áll a problémákhoz, mint amit otthon megszoktunk. Nem a problémára, hanem a megoldásra koncentrálok, és nem esik kétségbe attól, ha valami nem úgy sikerül, ahogy eltervezte. Tudja, hogy mindenki önkéntes munkát végez, és eszerint alakítja az elvárásait. A másik az összefogás ereje. Ha azt látják, hogy valami nem sikerül, addig járnak utána, amíg megoldják...vagy éppen elengedik.

Isti: – Harmadikként azt szeretném üzeni az otthoni magyaroknak: Amerikában is vannak magyarok, jöjjenek és nézzék meg, hogy itt milyen magyarnak lenni...

Antal-Ferencz Ildikó

www.bocskairadio.org – 2024. június 17.

(Először megjelent a hungarianconservative.com portálon angol nyelven)

VEGYES GYÜMÖLCS

Koncz Gergely és barátai albuma – Music Hungary Zeneműkiadó, 2024

Zenei örökségünk olyan gazdag, s olyan sokféle, hogy akaratlanul is felöltött bennem a gyümölcsös hasonlat. Az ember a gyümölcsöt ne hagyja kárba veszni! Azt se... Meg aztán – tudom –, magunk közt úgyis „Vegyigyümi”-ként fogjuk emlegetni, s ez mindig mosolyt fakaszt majd. Remélem. Legyen így!

Amiket most igyekeztünk eljátszani, gyümölcsök vegyesen szülőhelyüket, korukat, fajtájukat tekintve. Akad köztük, ami a mi kezünkben tán túlrett, fanyar, vagy amit idő előtt szakítottam le, s akad édebb is. Itt-ott érződik, ha valamelyik már „megindult”. De nem szégyen az. Felszedtük azt is, mert ami kívül nem olyan csillogó-villogó, belül érett csemege lehet az arra érdemesnek. Vagy jó lesz kifőzni. S végső esetben is hasznosul, a földön. Szóval nem bánom én, hogy nincs most több. Ami van, ne vesszen kárba! Maga a hangszerezés zenénk is ilyen volt. A szülőhelyén nem járt pusztítással, szemetet nem hagyott maga után – az örök élet része maradt a hangszerével s a zenészek emlékével, földi maradványaival együtt. S épp múlandó részei váltak örökéletté.

A belőlük sarjadt gyümölcsöt meg kell becsülni.

*

1. Wassas

1963-ban Feketelakon bő hat percig egyetlen nótát húzott a mikrofonba három vasasszentgothárdi zenész. Egyetlen nótát. De azt úgy, hogy máig nem tudom megunni. Koreográfusoknak ajánlom.

2. Péter Gyimesben

Ez így nem történt meg. Ez történt: a kevéssé ismert magyarpéteri lakóprímás, Ötvös Ferenc mellé egy marosvécsi csellós került – egy választói tanító mikrofonja elé. Mindez Gyimesben esett, a hatvanas években. Hát nem mesebeli? S ami feltűnik: messziről hallja bár-

Szászcsávás, Feketebalog Magyar Zene Háza, 2024. nov. 24.

Ezen az estén két nagyon hasonló energiájú, napjainkban is aktív falusi cigányzenekar lép színpadra. Az egyik az erdélyi Vízmelléken található Szászcsávásról való, a másik a Szlovákia szívében elhelyezkedő Feketebalog zenekara – előbbi a Szászcsávási zenekar, utóbbi a Süköcvi. Közös bennük az is, hogy a dinasztialis alapon szerveződő, apáról-fióra öröklődő tudás jellemzi őket. Minkét formáció híres a Kárpát-medencei revival-szintéren, de a világ színpadait is meghódították.

Koncz Gergely, Fekete Antal, Liber Endre, Havasréti Pál

ki, hogy ez biza péteri lakóprímás, mégis egész más, mint az ismertebb primásoké. Más hangközök, más vonózás – nagyon szép muzsika. Mármint az eredeti! Mi épp csak megpróbáltuk elképzelni, megérinteni.

3. Jani Gyimesben

1977-78 fordulóján Fekete Antal Gyimesben készített kincset érő felvételeket. Van köztük egy, amin Zerkula János kerek ötvenévesen csinál egy háromperces hegedűversenyt, egyedül. Döbbenetes! Megfogadtam, hogy ezt Puma kedvéért megpróbálom megtanulni. S közben, hogy Sára Feri kedvéért is. Nehéz, évekig tartó tanulás lesz ez is. De legyen is!

4. Magyarszovát

Szerelmezene. Nem könnyű, pedig annak tűnhet. Kísérni is ilyen. Méltatlanul elfordult tőle a táncházmozgalom – tisztelet a kivételnek! Pedig mennyi szép szöveg, micsoda dallamok! Szovátai magyar emberek nekem úgy mondták, hogy nem a többiek, csak „Szél” Marci bácsi volt az etalon, ő muzsikált igazán szépen magyarul. „A Frízer is mindent tőle tanult.” Legyen ez a néhány szép dallam kedvcsináló Magyarszovát énekeihez, táncaihoz, zenéjéhez, ne hagyjuk feledni őket!

5. Kamarási Kismadár

1955-ben Vajdakamaráson énekelt Török Miklós, hatvanévesen. Jagamas János mikrofonjába. Hát kell ennél szebb, hogy meggyőzőn? Hallgatni kell a felvételeket! Ha nem így teszünk, a végén nem ismerjük fel, ha valami hiteles. Sokan már itt tartanak. Én nem vagyok énekes, magamban szoktam ezt dúdolgatni néha, Török Miklóshoz még csak hasonlót énekelni sincs esélyem, nem is ez a cél. Hanem hogy így kérjem: hallgassák meg eredetiben!

6. Sövényfalvi Ádám

Ezt is Fekete Antal vette fel. 1980-ban Sztánó Hédi, Székely Levente és Tötszegi András társaságában csöppentek egy lakodalomba Sö-

vényfalván, ahol az ádamosi zenészek muzsikáltak. Nagyon szeretem az ő muzsikájukat is, se nem cigányos, se nem romános, csak végtelen, szép, egyszerű magyar zene. S mindent lehet énekelni! Ebbe is bele kell jobban mélyedjek még... Molnár Szabolcs barátomnak ajánlom.

7. Búcsú

A kényszerű búcsút nehéz megérteni, elfogadni, de a zene ebben is segít. Nem akartam most ilyet, de Palatkán a legutóbbi temetéskor eldőltem bennem. Ha tetszik, ha nem: kell. Több olyan dallam van, ami szinte feledésbe süllyedt már, s csak nagyot kerülve tért vissza Palatkára. Ezek közé is tettem ilyet, éppen ezzel a szándékkal. S hogy a búcsú könnyebb legyen, Fekete Antal egyik felvétele példájára, az újratálalkozás reményét élve a menyasszonykísérővel köszönünk el. Ezzel a reménnyel, hittel küldöm Sára Ferinek.

*

S végül pár sor az előző albumunkról [Magyarpalatka, FolkEurópa, 2019 – a szerk.]. Szeretném, ha azoknak a füle is kinyílna, akik nem hallgatnak eredeti felvételeket. Vagy nem elegendő. Pedig mennyi van... Ha ez olyan kollégáknak is segíthetne, akik számunkra fontos részleteket eddig nem hallhattak meg. Ha emiatt egy kicsit is jobban odafigyelnek az eredetire, már volt értelme ennek az albumnak.

A Vegyes Gyümölcs felvétele 2024 február elején született Bicskén, egy „építési területen”. Megint élő, úgy szól, ahogyan mi négyen ezt el tudjuk játszani. Havasréti Pál, Fekete Antal és Liber Endre mellett hálásan köszönöm Ferenczi Györgynek, Neumayer „Hosszú”-nak és mindenkinek, aki akarva, akaratlanul valaha segített, vagy segíteni fog – addig pedig hallgassunk e felvétel helyett is minél több eredetit!

Koncz Gergely

Kulturális kalandok

Öt lenyűgöző kiállítás a Néprajzi Múzeumban

Pottyoud madártávlatból, 2023
Fotó: Szigeti Vajk István

2024. október 11-én megnyitotta kapuit a Néprajzi Múzeum és egy minden eddiginél nagyobb gyűjteményi állandó kiállítással várja az érdeklődőket. Háromezerhatszáz eredeti tárgy, ezerhatszáz fotó háromezer négyzetméteren. Nyolc téma, ezer történet, százféle értelmezés. Öt kontinens kultúrája, Magyarország és a Kárpát-medence öröksége. Röviden így összegezhetjük a Néprajzi Múzeum minden eddiginél több tárgyat bemutató gyűjteményi állandó kiállítását. A lenyűgöző látvány- és élményvilágot teremtő tárlat az intézmény több mint százötven éve gyarapodó gyűjteményéből építkezik, hogy egyedülálló történeteken keresztül gondolkodjon és gondolkoztasson a múzeum tárgyai által őrzött tudásról.

A nagyszabású gyűjteményi kiállítás mellett további négy kiállítással készült a múzeum idén őszre. Október 15-én nyílt a *SZÉKELYEK – Örökség-mintázatok* című időszaki kiállítás, mely egyedülálló pillanat volt a hazai múzeumok történetében: egyetlen válogatásban, Budapesten találkozhat a Székelyföld különböző településeinek helyben megőrzött tárgyak sokasága. Hétszáz négyzetméteren több mint háromszáz tárgy rajzol képet hetvenhét történeten keresztül Zabolától Gyergyószentmiklósig, Sepsiszentgyörgytől Székelykeresztúrig egy régió kultúrájáról, rétegzetten, többszólamúan és sok aspektusból. A kiállítás bővelkedik a kiállítótérekben ritkán látható, hatalmas tárgyakban. A látogatók figyelhetnek egy Fordson traktorra, találkozhatnak egy egyetlen

fatörzsből kivájt XVIII. századi gabonáróló edénnyel, egy készülő székelykapuval, 6-8 méteres mestergerendákkal, borvizes szekérrel vagy egy 3,1 méter hosszúságú festett padlával. Mind arról mesélnek: kik is igazából a székelyek, hogyan látják magukat, mi mit tudunk róluk.

Milyen szerepet tölt be a főzés és étkezés Kína népének múltjában és jelenében? Hogyan formálta a gasztronómia a mindennapokat, hagyományokat, gondolkodást, de akár a politikát is? Mekkora jelentőséggel bír az étkezés kultúrája Kínában? Ezen kérdésekre is választ kaphatunk az október 16-án megnyílt *Fine Dining: Az ősi Kína gasztrótörténetei* című időszaki tárlat által a Néprajzi Múzeumban. A messi Kínából érkezett, Liechtensteint, Párizst és Hong Kongot is bejárta kiállítás kilencven műtárgyat jelenít meg a Kínai Nemzeti Múzeum gyűjteményéből az ókortól a modern időkig. Célja, hogy megismertesse a közönséggel a kínai étkezési szokások évezredek átívelő hagyományait, azok mélységével, varázsával és sokszínűségével, továbbá betekintést nyújtson egy kultúrába, ahol az ételek és italok elkészítése nemcsak az alapvető szükségletek kielégítésére szolgált, hanem számos más, többek között spirituális jelentéssel is bír.

A sor itt nem áll meg! November 15-étől már látogatható a *Korgó valóság* című, szintén nemzetközi kiállítás, mely az éhség összetett és sokoldalú kérdéskörét ismerteti. A biológiai szükségletként és kulturális-társadalmi jelenségként is vizsgált fogalom glo-

bális és helyi, történelmi és kortárs példákon keresztül mutatja be, hogy a különféle válságok, mint például a háborúk, természeti katasztrófák vagy a COVID-19 világvárvány, milyen hatással vannak az alapélelmiszer-ellátásra. Humanitárius erőfeszítések, személyes és közösségi akciók a szervezői a kiállításnak, ami azt is taglalja, miként válhat az éhség politikai eszközzé, és vizsgálja az éhség és a test kapcsolatának kérdéskörét, az étkezési zavarokat, különösen a testábrázolás és megítélés tükrében.

Végül, de nem utolsósorban, december 13-án bemutatkozik a Herman Ottó kiállítás, amely a kivételes polihisztor emlékének állít méltó emléket. Az Országgyűlési Múzeum közreműködésével létrejövő tárlat a százöt évvel elhunyt zoológus, néprajzkutató, természetkutató, régész és politikus szellemi hagyatékából elsősorban a néprajzi és a politikai tevékenységre fókuszál. A Néprajzi Múzeumban őrzött tárgyakon, fotókon, rajzokon és iratokon keresztül a tudós életét, tevékenységének sokszínűségét és az általa elért eredmények jelentőségét ismerhetjük meg, az Országgyűlési Múzeumnak köszönhetően pedig bepillantást nyerhetünk képviselői törekvéseibe, a korszak politikai csatáiba. A humort sem nélkülöző időszaki tárlat egy különleges kutató és gondolkodó portréját rajzolja meg, aki bár azt vallotta magáról: „se diplomám, se semmim”, mégis igazi tudósként, kutatóként, polihisztorként élte életét. ■

Fotó: Incze László

Ferenczi György és az 1ső Pesti Rackák, AchtUngarn Festival, Collegium Hungaricum, Bécs, 2024. szeptember 13. – Fotó: Henics Tamás

Söndörgő, Theater am Spittelberg, Bécs, 2024. szeptember 7. – Fotó: Henics Tamás

Söndörgés, Rackázás...

– Két felejthetetlen koncertélmény Bécsben –

Söndörgő

Az 1995-ös megalakulásuk óta követem figyelemmel a Söndörgő tevékenységét, már csak az „alma mater“-ük, a családi Vujicsics műhely elkötelezett barátjaként is. Sejtethető volt már a kezdetekkor, hogy a házuk táján valami különleges és egyedi készülődik. A magyarországi délszláv fűszerarzenálból beletettek a konderba minden szükségeset, de nem ízesítettek a kelletténél többet, viszont az alapanyagokból (hangszeres tudás) és a mértékből (zenei ízlés és főzési idő) jó érzékkel és egyre többet adagoltak. Ennek a gasztronómiának számos étele került a közönség asztalára egyre nevesebb előadók közreműködésével (Versendi Kovács József, Ferus Mustafov, Tompos Kátya, Amsterdam Klezmer Band), majd jött egy újabb recept, melynek elkészítésébe bevonták társ-séfként Chris Pottert, a legendás szaxofonost. Ennek az ételnek az illata aztán átszivárgott a zeneileg meghatározó észak-amerikai kontinensre is, úgy, hogy elérte a szeniális Snarky Puppy alapító Michael League ízelőbimbóit is. Az általa alapított, kezdetben a Snarky oszlopos tagjainak korongjait megjelentető GroundUP Music kiadó lemezei közt immár ott feszít a Söndörgő és Chris Potter által jegyzett GYEZZ című album is. Na, ez egy hatalmas tokány, amiből talán nem hiányzik semmi, ha lehet, ízelesebb, rejtelmesebb, ínycsiklandóbb, mint azt bárki elképzelhetné.

A kicsi amfiteátrum három oldalal nézőterét betöltő közönség tányérjára pont egy olyan finomság, pont abban az adagban került, amire a leginkább ínycsók is vágyhattak. A GYEZZ által kimért kéleltetett extázis-előételek után megjelentek a bartóki ízek is, már hazafelé kacsintgatva, s mikor a Söndörgőt ismerő közönség még vágyott volna egy kis szafotosabb, délszláv ízű lefojtásra, hát megkapták azt is, ugyanis a csapat korántsem akasztotta a gerendaszetre a nagyszerű fogások receptjeit. Hibetetlen hangminőség, érzékkel megválasztott hangerő, meghitt közelség, a leginkább szerethető közvetlenség.

Lenyűgöző este volt, az embert olyan zenei távlatokba repítve, aminek a végét még korántsem érzékelhetjük.

*

Ferenczi György és az 1ső Pesti Rackák

Az „AchtUngarn” fesztivál, a Magyar Örökség-díjas „Europa”-Club szervezésében a bécsi Práter árnyas fái alatt talált volna helyszínre. Az azóta szinte mindannyiunk által megtapasztalt itéletidő közbeszólt. Gyermekfoglalkozások, hegedűkészítés, gasztronómia, kiállítások, zenei bemutatók, táncházas és oktatás és az oly nagyon vágyott együttlét mind a hideg vihar martalékává lettek volna. Ment-sikné Hoffer Szilvia elnökszenyri riadót fűjt, és habozás nélkül fordult a Collegium Hungaricum vezetőségéhez a helyzetet orvosolandó. A rendezvény megnyitójakor elmondta, hogy megkeresésére Méhes Márton igazgató úr percekben belül felajánlotta helyszínként a CH terreit. Nagy köszönet ezért mindannyiunktól és talán az egyik legszebb gesztusok egyike, ami az itteni magyar közösséget megillette.

Az 1999 novemberi első Bécsi Magyar Táncháztalálkozót követő megannyi hasonló rendezvénynek otthont adó Collegium Hungaricum nagytermében – a havas esőt hozó viharos szél és hideg ellenére – lassan gyülekező közönség nem sejtette, hogy egy szípkázó este részese lehet. Szilágyiné Bátorfi Edit bécsi nagykövet asszony kedves megnyitó szavai után a legtermészetesebb módon (értsd: allűrök nélkül) a színpadra sétált a már kiállításban is formabontó csapat, a Ferenczi György és az 1ső Pesti Rackák (már a név is...ugye...!). A „frontman” sokak által ismert humoros konferálásai során megtudhattuk, hogy a '69-es woadstocki fesztivál backstage-ében Jimi Hendrix és Petőfi hosszas eszmecserét folytatott, melynek zenei hozományai is lettek, de talán a legfontosabb, hogy Petőfi rávette Hendrixet, hogy Kalotaszegen mégiscsak kellene egy szép hajnalit gyűjtenie, majd azt feldolgoznia. Úgy is lett, ezt az opuszt is hallhattuk az este megannyi megzenésített Petőfi örök és ka-

tonadal mellett a semmihez nem hasonlítható hangszerelésben és előadásban. A Pesti Rackák név pedig onnan ered, hogy Gyuri észrevette egy napon, hogy Pesten nincsenek rackák, hát most már vannak!

Végezetül, itt is megismétlem, hibetetlen hangminőség, érzékkel megválasztott hangerő, meghitt közelség, a leginkább szerethető közvetlenség.

*

A két koncert véletlen közeli időpontjának és Bécsben való átélésének apropóján túl azért érzem fontosnak, hogy a két produkcióról együtt számoljak be, mert véleményem szerint mindkét formáció egy különösen hiteles és egyedi úton jár. Képesek megszólítani egyfelől egy hazai, fiatal közönséget, akik megközelítése kulcsfontosságú az igényes zenei kultúra továbbélése szempontjából. Irodalom, vers, egyetemes értékek stb. A lassan fogyó, falusi bandák és az említett utakat kikövező, sok szempontból korán revelációt hozó nagy elődeik (Muzsikás, Vizöntő, Kolinda, Teka, Méta, Kalamajka, Zsarátnok stb.) nyomdokán ezt tetten érhetően végzi oly sok fantasztikus, az autentikus gyökerekhez ragaszkodó, ám mégis új utakat fészegető formáció, a mai táncházas közegben és azon túl is alkotó nagyszerű együttes (hála az égnek, hogy megtöltene még egy oldalt a felsorolásuk!). A Söndörgő és a Racka viszont unikális abban, hogy bátran nyúltak egy olyan, valljuk be, rizikós mezsgye meghódítása felé, ami képes egy teljesen határtalan zenei felfogás megrealizálására, ami megmozgathat úgy eltérő kultúrájú közönséget is, hogy közben a saját zenei kultúránk egyetemeségét helyezi ugyanebbe a kontextusba.

Az auditoriumokban helyet foglaló közönség arcait, reakcióit figyelve mérhetetlen büszkeség fogott el, hogy ilyen világszínvonalú, szerethető, büszke és a gyökereihez ragaszkodó, mégsem kérkedő formációk által közvetített örökség részese lehetek. Nagy köszönet mindkét csapatnak!

Henics Tamás

TÍMÁR SÁRA ÉS ZENEKARA – 15 ÉVES JUBILEUMI KONCERT

AKUSZTIKUS, AUTENTIKUS • ZENEAKADÉMIA – SOLTI TEREM, 2024. DECEMBER 7.

Tímár Sára számos díjjal elismert népi énekes 2009-ben alapította hagyományos népzenei és világzenei egyaránt játszó együttesét. Az eddig megjelent lemezeik anyagából válogatott színes műsor egyúttal egy művészi út hiteles lenyomata, hiszen az eredeti népzenei hangzástól az újraértelmezett egyházzenei feldolgozásokon át eljutunk egészen a dalszerzői megnyilvánulásokig. Legújabb albumuk *Ének a határtalanról* címmel jelent meg, amelyen versmegzenésítések és népzenei feldolgozások hallhatók. A *Népdallá vált Petőfi versek* zenei anyaga a költő folklorizálódott verseiből válogat. Míg a *Református*

hálaének népzenevel az egyházi ünnepekhez szorosan kapcsolódó népdalokat és népeket vonultat fel, a *Minek nevezzelek...* című lemezt Timár Sára erdélyi gyűjtési élményei inspirálták. Végül az esztendő jeles napjaira reflektál a zenekar *Feljött immár az a csillag* címmel.

*

Tímár Sára és zenekara: Timár Sára (ének), Szabó Dániel (cimbalom, ének), Nyitrai Tamás (hegedű), Fekete Márton (brácsa), Lelkes András (bögő), Hargitai-Halászi Lehel (fúvolya, bolgár kaval, ütőgardon, dob)

Lapaj, a híres dudás – II.

Írta: Mikszáth Kálmán (1881)

Hanem hát a Lapaj Istók őszülő fejében sohasem fordult meg az a vágy: pénzt kamatoztatni, sem Rothschildon túltenni; ha már legalább azt mondta volna neki Éliás, hogy aminél ezentúl burgonyáját süti, politúros lesz a tüzelő fája, suhogó selyem lesz a viselő inge, karbunkuluscsat a derékszíján s kilenc lépésről veszi le kalapját, ha erre jár, a brezinai bacsa: úgy tán mégis megértette volna, mekkora haszon és uraság háramlik rá a dуда eladásából.

Egyszóval, az adásvételből nem lett semmi, Éliás nagy bosszúságára, ki azon vékony reménnyel bocsátá útnak Petrust, hogy ez idő szerint teljes lehetetlenség ugyan a dudához jutni, mert pénzért nem adja, ellopni pedig nem lehet, minthogy nappal mindig a vállán hordja, éjjel alvó párnául használja; emberi hatalom azt kézhez nem veheti tőle, sem most, sem a jövőben, mert ha most nem kell neki a pénz, ezután sem fog kellene, minthogy – fájdalom! – nem iszákos ember, aminővel, torka lévén a tanácsadója, könnyebb boldogulni.

Azonban (úgymond Éliás) a fickó már öreg, maholnap lerázza magáról a földi port: és akkor ő megszerzi a híres dudát (mely annak fog jutni, aki eltemetteti), minélfogva, ha Petrus szavát állja, adjon előpénzt s hogy üzenni lehessen neki, hagyja hátra az adresszét.

Petrus fölcsapott, hátrahagyván az adresszét a következőkben: túl a brezinai nagy erdőn van egy dűledező malom, attól balra nyílik a »Rocska« nevű völgykatlan; három gyalogút visz rajta; a legelhagyottabbikon menjen a hírvivő addig, míg a két szeme lát, míg a »Motiká«-nak nevezett hegyhez nem ér; mikor odajut, menjen föl a legmagasabb csúcsára s onnan szétnézve, hol a legnagyobb pástortűz ég, ott kell lenni Petrusnak, vagy ha nincs ott, ott mondják meg, hol van. A száz tallér éjjel-nappal mindig készen lesz nála a dudáért.

Hősünk semmit sem tudott az alkuról, mert Éliásban volt annyi előrelátás, hogy azt nem kötötte a falusi men-

demondák orrára; Lapaj még azt sem tudta meg, hogy Petrus és Hikszum voltak a hallgató vendégei. Egykedvűen folytatta tovább is régi életmódját, néha napokig sem beszélve emberi lényel s mégsem unva el magát soha. Mert hát olyan jó barátságban volt a természettel! Kölcsönösen mulattatták egymást! Vagy ő dudált, s az ünnepeles csend, mely a völgy és bérc fölött ült hallgatagon, rezgésbe jött, mint az ébredező szív; a fűszálak sugdosva integettek egymásnak jobbra-balra hajladozva: fű, virág bűbajos illatot lehel, melybe rejtélyesen vegyült be a föld párázata, mint egy titkos szerelmi sóhajtozás: hallani nem, de érezni lehetett.

Vagy pedig Lapaj némult el, hogy a természetet hallgassa. Erdők zúgása, folyam locsogása, lombsuttogás, méhdöngicsélés, munkások dala a távolban s elhaló kürtszó még távolabb, összefoly édes, olvadó harmóniában, melynél szebbet, kéjesebbet, altatóbbat, elbájolóbbat szív nem érezhet, fül nem hallhat, hideg, hitvány hangszer nem tolmácsolhat.

A mester, ki Lapajt a tőkély fokára vitte a dudában, nem kellene messze keresnie Petrusnak, mindenütt jelenvaló az. Csak beszélni kell tudni vele és tudni hallgatni rá.

Nem mindenre a természet, az anyaföld tanít-e minket? A földnek szíve van. Aki ráborul s fülét odaszorítja közös tápláló anyánk barna testéhez, rejtélyes dobogást hall alatt, mintha egy óriási kalapács tompa ütései volnának, száz mérföldnyire mélyen belsejében; a szíve dobogása az.

A föld gondolkozik is. Gondolatai a virágok. Avagy honnan van az, hogy ez elhagyott rengetegben, hová emberi kéz nem ültette, hová madár sem viszi a magvát, egy nap ezer meg ezer soha nem látott színű és alakú virág támad magától? A föld költészete ez! Az ő új gondolatai!

És ha gondolkozik, ha szíve van, érezni is kell tudnia, bánatának, örömeinek lennie. Nagy szárazság idején keble fölrepedezik s mint a szenvedő anya emlőin a gyermek, növényzete elsínylik, elsatnyul, míg ellenben harmatos hajnalon egész valója vidám mosoly.

És növényzete: a virágok, fák, fűvek is mind éreznek, mind gondolkoznak, s mindnyáját összekapcsolva tartja

2024. május 4-én avatták fel Balassagyarmaton a Pál István (1919–2015) palóc dudást ábrázoló bronz szobrot, Raffay Dávid alkotását. (Fotó: Olexa Miklós – forrás: sokszinuvidek.24.hu)

a szeretet nagy eszméje. A földet szereti növényzete, ő pedig a felhőt és napsugárt. A magyar ember, ha ültetménye kiszárad, nem fogamzik meg, jól mondja: »nem szerette a földet«. A földet, melynek jószívúséget, érző szívet tulajdonít, midőn azon kérelemmel adja át kedves halottját: »Legyen neki könnyű a föld.«... És az bizonyosan könnyű is annak.

Mindent a szeretet tart össze. Hát csak egyedül Lapaj ne érezne, ne gondolkoznék, ne szeretne? Hát lehetne az? Ki tudja megmondani? Azért, mert hó borítja a vén Fátrát s kopáran hirdeti, hogy belsejéből nem fakad éltető meleg erő, mely tápot adjon fűnek, virágnak, ki tudja, mélyen eltemetve nem forr-e gyomrában a tűz, mely bömbölve tör ki, ha nyílása támad?

A szomorú árvalányhaj, mely minden szeretet nélkül nőtt ott s mely mint egy ősz hajszál teng kopasz lapályán, csak a hideg, kietlen világról beszél, de azt ő sem tudja megmondani, mi lehet beljebb?

Komor őszi éj van. A csípős szél hideg esőcsöppeket vagdos a Lapaj arcához, de azért nem siet a kunyhója felé, hanem gondosan kémleli a tájat, melynek terményei ilyenkor forognak a legnagyobb veszedelemben, mert minden valamirevaló tolvaj az ilyen kutyaidőt választja műveleteihez köpönyegnek. Koromsötétség festi feketére az egész világot. Az embert inkognitó ütheti arcul akárki. Szemét ilyenkor a halinája zsebébe dughatná a csősz: a füle veszi át az egész hivatalt.

Hallgat, figyel. Semmi nesz. Csak egy-egy káposztafő reped meg immitt-amott a túlságos áldás alatt, mely az égből csurog, vagy átfutó nyúl zörgeti meg alig észrevehetőn a harasztot. De mégis valami olyast hall messze, ami hasonlít az emberi léptekhez, melyek besüppednek a locs-pocsban, oly hangot adva nagyban, mint a lúgzó kád potyogó csöppjei.

A léptek elé siet. Nagy gyakorlata van az iránykiismerésben: a kunyhó tájáról jó valaki a folyóvíz felé. Istók tanácsosnak látja megállni egy mogyorófa-bokor mögött, nehogy saját lépteivel futamodásra serkentse a veszedelem elé siető tolvajt, amint hogy nem is lehet más ebben a cudar időben, mikor künn lenni csak az eb nem átall, meg a csősz.

Sugár női alak suhan el a bokor mellett; szemei még az éjben is villognak, mint két szentjánosbogár, karcsú természetére ázott fehér lepedő simul, két lecsüggő vége fodrozva libeg-lobog a szélben. Hol megáll habozva, majd futva indul meg; a szél nagyot kacag a háta mögött.

A szél nagyot kacag s Lapaj a nagyujját hevenyészett sípnak a szájába dugva, olyat sivít utána, az öreg Fátra azt hiheti hirtelenében, hogy ott a gőzmozdony szaladgál.

- Hohó! Állj meg! Ki vagy? Mit viszesz?

A nő visszafordul, messziről úgy látszik, mintha roskadoznék, a fehér lepedő csücske a földig ér, de újra fölmelegszik és reszkető, lágy hang jö meg feleletnek:

- Magamat viszem csak. Magamat, magamat.

És aztán mohón hozzát teszi:

- Ha nem hiszi, nézze meg a kötényemet, lepedőmet. Nem loptam én semmit, utamat ne állja.

Lapaj közel ment hozzá s fürkészőleg néz ki kalapja széles karimája alól, de semmi gyanús jel, amiben megfogózatnék a hivatalos eljárás, mely a megmotozást rendeli.

- Ne állja utamat - ismételi a nő keserűen, lepedőjét kiterítve és megrázva -, messze út az, hosszú út az.

Hát hiszen Istók nem bánja, akármilyen hosszú is. Miatta az egész világ utazhat akár Amerikába, csak a határ maradjon a maga helyén. Szó nélkül fordul meg s visszafelé baktat.

A nő tétovázó léptekkel áll eléje s görcsösen kapaszkodik a halina lelógó ujjába.

- Álljon meg egy szóra, csak egy rövid szóra, édes Lapaj bátyó. Ismer-e kend engem? Tudja-e, ki vagyok?

A csősz fejét rázza feleletül, hogy nem ismeri. De hát minek is ismerné, ha semmit sem lopott?

- Nézzen meg hát engem - rebegi fojtott hangon, egész testében remegve, vacogó fogakkal, melyek olyan fehérek, mint az alabástrom. - Oh, nézzen meg engem, hajamat, szememet, halovány arcomat s mondja el majd neki, őneki szegénynek, hogy én milyen voltam...

Az öreg Istóknak sohasem volt ilyen esete: sötét éjszakában deli, sugár leány hozzásimul, félig vállára roskadva és azt mondja neki:

- Oh, nézzen meg engem!

Ez már olyan dolog, amire nem lehet határozatot hozni anélkül, hogy az ember rá ne gyújtson.

Lapaj hát nem szól semmit, hanem, hogy az eső ne tiszteletlenkedjék a pipájával, a fejről levett kalappal boltozatot csinálván föléje, megtömé azt s lassú tempóban kicsiholt. A kova bőven adta a szikrát, melyek a nő arcát is megvilágíták egy pillanatra, s hősünk akaratlanul is úgy rajta felejtette szemeit, hogy az égető taplót tévedésből a szíjába tuszkolta be; miből különben nem támadt semmi veszélyes dolog, mert a taplónak volt ám belátása; amint észrevette, hogy rossz helyre került, kialudt csendesen, mely nemes tapintatát éppen nem lehet csodálni, ha meggondoljuk, hogy a tiszteletes úr tudós fején ért meg - sapka minőségében.

És az sem csoda, hogy Lapaj megzavarodott kissé. Ilyen szép fehércselédet még soha nem látott. Hollófekete farkocsa fölbontva omlik le a fehér lepedőre s halvány arcára fájdalom van festve; fekete szemében a kétségbeesés, remegő ajkán egy láthatatlanul ott lebegő imádság. Ruhája, a zöld szoknya, fehér kötény veres rojtokkal, a tót nép ezredéves, soha nem változó divatja, ázottan tapadt a kecses idomokhoz. Lapaj azonban nem bírt fogékonysággal az ilyesmi iránt.

- Hát aztán? - kérde mogorván, ismét szikrafogdosásra tévén készülleteket. - Mit nézlek rajtad? Menj Isten hírével és semmihez ne nyúlj útközben! Meg ne dézsmáld a fiatal uraság barackfáját a »Tövises«-ben, mert meg van olvasva!

- A fiatal uraságét? - kacag föl a leány fájdalmasan, görcsösen. - Verje meg őt az Isten, amikor ébren van és amikor alszik!

- Ne kísérsd az Istent, leány! - mond Lapaj. - Anynyit mondhatok neked, hogy az is az urakkal tart. Az is csak olyan csősz, mint én, csak hogy nagyobb területre kell vigyáznia. Meg is teszi emberül. Hagyd békességben! Eredj utadra.

- Megyek már, megyek már. A jó Isten áldja!

Roskadozva tett néhány lépést.

- De mondja meg neki, hogy én milyen voltam.

Lapaj önkénytelen dörmögé érdes medvehangján:

- Ki az ördögnek mondjam meg?

A nő meghallotta. Megállt egy percig. Felelni akart, de hirtelen mást gondolva, sebes futásnak eredt, föl a domb-

nak, mely alatt a víz foly, s onnan kiáltott le szívszaggató, éles hangon, melyet nyögve adtak odább egymásnak a bércek:

- Bocsássa meg, amit tettem! Amit kendnek tettem...

A csósz megnyomkodta a tüzet pipájában és azt gondolá magában: »Hát mégis lopott az istentelen? Pedig milyen jó ábrázata van! És még nem áttalja rám kiáltani, hogy meglopott. No, megállj! Kerülj csak még egyszer a szemem elé!«.

A csósz-tekintély ily csúfos megcsorbítása kivételes eset lévén, Lapajból gondolatokat fejtett ki, melyek, talán először életében, az asszonyi nem hiúsága és gonoszsága körül forogtak.

Hogy megnézte magát! Oh, hiú asszonyi állatok! Még a sötétben is bámultatni szeretnék magukat. Maholnap megérjük, mécszet akasztanak éjszakának idején is nyakukba, hogy örökösen meg legyen világítva az arcuk, mint némely toronyórán a mutató.

No hiszen, kerüljön csak még egyszer a szemem elé.

Hanem hát bizony az sohasem történik meg.

Egy velőt hasító sikoltást csap füléhez a szél: a haragos folyó nagy loccsanást hallat utána, összecsapó habok tom-pán, vadul hörgik, hogy egy szomorú történet lett most eltemetve.

Lapaj lábai dermedten gyökereznek a földbe. Tudja, mi történt: a leány beugrott a vízbe.

Kiveszi szájából a pipáját, lekapja a széles kalapot a fejéről, odahelyezi azt a lucskos földre s rátérdelvén, a folyó felé fordulva, elmondja a miatyánkot csendesen, vigyázva, hogy meg ne akadjon benne.

A szél is megfordul most s panaszos nyögéssel viszi az ima szavait a hullámkoporsó felé. Egyszerű halotti szertartás, de Lapajtól elég ennyi is. Legalább ne menjen pogánymódra a másvilágra a szegény leány, kit az imént még lopással gyanúsított. Pedig hát mi szüksége lenne a halottnak földi eleségre? Annak untig elég útravaló az az imádság is, amit utána küldött.

Még némi meglepedést is érzett szívében, amiért a leány ártatlansága ily hamar kiderült. A csúfolódás is, mely annyira bántotta, most már elveszté élet, megszűnt sértő lenni, bár még egyre megmaradt rejtélyesnek.

Istók azon vette magát észre, hogy gondolkodik s hogy visszaidézi a lány szavait. Mondta, hogy hosszú útra megy (Igaz a!), megátkozta a fiatal uraságot (már hiszen ezt sem valami nehéz megfejtetni), de hogy mit kelljen megbocsátania s kinek mondani el, minő volt, melyen szeme, szája volt, azt nem bírta megmagyarázni.

Ami azt illeti, nem is sokat törte rajta fejét. Nem volt barátja a rébusz-találgatásnak. Minden úgy van jól, amint van. Az ember, a halina, a kunyhó, a pipa, sőt még a duda is ki van téve a mulandóságnak, az enyészetnek, hanem a határ – az örökkévaló. Itt volt mindig és itt lesz mindig a maga helyén. Ámbár a folyóvíz olyan nagy potentát, hogy még abból is elvisz egy darabot, ha tavaszi áradáskor nekirugaszkodik.

Nos, a szép leányt is elvitte a folyóvíz. Azon ugyan nem lehet változtatni többé: hiába kérné vissza tőle akárki...

Bőrig átázva ért kunyhójához s még egyszer végignézte tág birodalmán, a határon, miután a béke ünnepélyes némaságát látta elömlöve, tekintetbe véve az idő előhaladottságát és a szakadó záport is, igazi meglepedettséggel vonult kunyhójába »szárazt váltani«, ami nála abból

állott, hogy a nagy kalapról és a halináról lerázta a csurgó folyadékot s az utóbbi öltönyt megfordítva vette magára.

Mivel odakint is sötétség uralkodék, nagyon világos dolog, hogy a kunyhóban még sötétebb volt. A dudát tehát taláalomra egy szögletbe dobta s hozzálátott az elébb vázolt átöltözéshez, mely nemcsak tükröt nem igényelt, hanem világosságot sem.

A halináról is bővebben kell szólanunk, mert az egyszersmind családi genealógia volt. A nyakán levő repedés nagyapjára emlékezteté Lapajt, mert ő viselte azt ez előtt száz évvel a híres körmöci verekedés alkalmával, hol hat juhászt vert meg ötven közönséges paraszt; (valaki ugyancsak megmarkolhatta az akkor virágkorát élt »fiaszúrt«, mert a repedés egész a háta közepéig terjed). Az egyik lyuk, a zseb tájékán, apja idejében keletkezett: egérrágás.

A zsirpecsét a baloldalon, ki tudja honnan támadhattott, de bizonyára szintén családi esemény emléke s valószínű, hogy a néhai Lapaj oldalbordájának enyvelései közben keletkezett, mikor röpiült néha a zsíros fazék is, melyet állításához nyomatékuul hozzá vagdosott. A hóna alatti zöld folt az édesanyja ünneplő szoknyájáról való, míg a zseb fölött alig látszó dudorodás ma is egy mélységes titok; azaz, hogy egy Szent György-nap éjszakáján talált kétfarkú gyík van oda aszaltan bevarrva, mely a halina gazdáját megőrzi minden gonosztól és kísértettől ezen az árnyékvilágon.

E nevezetes öltönyt hámozta le tehát Lapaj legelőbb testéről és hatalmasan megrázta, úgy hogy a rajta levő mocsok szétfreccsent minden irányban, ami nem lett volna magában olyan nagy baj, ha senki sem veszi zokon.

Az alább előadandó körülmények következtében azonban Lapaj e művelete igen sérelmesen ütött ki s e sérelem a kunyhó hátsó részéből nyilatkozott hatalmasan felhangzó – gyermek sírásban.

Lapaj ijedten ejté ki kezéből a halinát és szájából a pipáját. Az elébbinek nem lett természetesen semmi baja, hanem az utóbbi fényesen megpecsételé fönnebbi elméletét a mulandóságról.

De mi volt ez a szerencsétlenség jelenlegi ijedelme s meglepetéséhez képest?

Eleinte el akart futni, mint az eszeveszett, de fölemelvén a halinát s megtapogatván benne az aszalt gyíkot, visszanyeré bátorságát s derékszíjából egy faggyúgyertya-darabot kotorászott elő, melyet csak nehezen sikerült meggyújtani, mert keze reszketett s abban a gyufa égő vége és a gyertya kanóca sehogysem bírt egymásnak találkozót adni.

Midőn végre mégis világosság lőn, a hórihorgas, erős Lapaj egy gyermek gyávaságával indítá el tekintetét a végzetes hely felé, honnan a sírás megszűntével lassú, szabályos szuszogás hallatszék.

Egy pólyába takart gyermek feküdt a kunyhó hátában fölhalmozott fűvön.

A piciny lény széles, duzzadt orcácskái mozogtak, párányi szája összecsucorítva csamcsogott s szabadon hagyott kezecskéi céltalanul mozogtak ide-oda a vöröscsíkos párnán, melybe erősen be volt kötözve. Nagy szeme némi kíváncsisággal tapadt Lapajra, míg könnyei vagy talán a halina ráfreccsent esőcsöppjei üdén fénylettek piros képén, mint a harmat a virágon.

Lapaj még sohasem látott ilyet.

- Hm! - dűnyögé és fejét csóválta. - Ezer mennydörgős mennykő! - mondá aztán főnhangon és még jobban csóválta a fejét. Tán még mai napig is csóválná, ha kis vendége újra sírva nem fakad.

- Nos, hadd ordítson a poronty, van elég oka rá. Anyja ott úszik a hullámok között, ő maga pedig szintén nem fekszik aranyos bölcsőben.

Ezt gondolá hősünk s visszaesve szokott egykedvűségébe, ledőlt a kunyhó elő részébe kissé pihenni; de bizony ő unta meg hamarabb hallgatni, mint a csecsemő sírni, minélfogva nem tehetett egyebet, mint hogy karjára vette, elkezdte lógázni jobbra-balra s dúdolt neki valamit, hogy elaltassa. A szél kacagva süvített be a hasadékon: Hahaha! A mogorva Lapaj gyermeket ringat.

A kis gonosz azonban oda sem hederített a ringatásnak, még jobban sírt. Lapajnak majdnem fogyófélben volt már a türelme, midőn eszébe jutott, hogy a duda hangja betömné a száját. Fújta hát neki a szebbnél-szebb nótákat, olyan kedvvel, odaadással, mintha kilenc falu hallgatná.

A parányi teremtés csakugyan elnémult rövid időre s ujjacskáival játszatva kaparászott a Lapaj arcán, miből az észrevette, hogy a csecsemő kezei jéghidegek, minélfogva nagy tenyerébe vette azokat s leheletével melengeté.

- Átkozott poronty! Nem szeretném, ha itt fagyna meg a nyakamon!

Eközben virradni kezdett s a gyermeket többé nem szórakoztatta a duda: sírása olyan volt, mint az őszi eső, nem lehetett kivárni a végét.

- Az ördög vigyen el engem, ha bírok evvel a kis lánykával. No, no, no... ne sírj, édes morzsácskám!

A mogorva Lapaj megtanult hízelegni.

- Ne, te, ne. Csom, csom! Látod-e a napocsát, amint kel? Látod, az jó, nem sír. Te se sírj hát! Csingilingi csin! Szeret téged a Lapaj bátyó, ha nem sírsz.

De a hízelgő szónak sem lett foganatja s Lapajjal az a csuda történt, hogy komolyan elkezdte törni a fejét: mi baja lehet a gyermeknek, s azt - becsületére váljék a tudományának - ki is találta. Éhes az istenadta.

Sőt annyira belejött a leleményességbe, hogy amint a távolban kecskéket hajtó fiút pillantott meg a »csapáson«, egy talpraesett gondolata támadt s letévén a gyermeket karjairól, utána futott, kevés vártatva utólérte s magával hozta kecskéivel együtt a kunyhóhoz.

- Hallod-e, Matykó - mondá a fiúnak -, itt hagyod a jószágot és sietsz a faluba vissza, s elmondod a bírónak, hogy a vén Lapaj tisztelteti és azt izeni: a határban semmi baj, nem lopott el senki semmit, de bezzeg belopott valaki egy csecsemőt a kunyhójába. Minthogy a gyerek eleven s agyonütni nem lehet, rendeljen ökelme valami vénasszonyt anyjául, aki azt tőle mai napon átvegye. Siess! Öreg özsonnág megfordulj!

A pásztorfiú készségesen iramodott útnak, megtisztelve érezvén magát, hogy a falu dolgában járhat. Istók megfejte a kecskéket s a tejet a kis lelencsel szürcsöltette föl, ami bizony sok galibával járó foglalatosság; de neki most mindez hatalmas mulatságnak tetszett, sőt midőn a jóllakott gyermeket kihozta a melegítő napfényre s az ott elkezdett mosolyogni, a vad csósz úgy érezte, hogy őt nem a nap, hanem belülről melegíti most valami.

- De furcsa, bolondos kis jószág ez!

És aztán egyszer, mikor a furcsa kis jószág úgy tett karjaival, mint a madárka a szárnyakkal: kiterjeszté, hogy ve-

lök a Lapaj nyakába repüljön, meg nem állhatta, hogy oda ne vegye s hogy (akár hiszik, akár nem hiszik) meg ne csókolja piros kis orcáját, amitől az még egyszer pirosabb lesz, mert a tövises álla megszurkálta. És lám, még csak nem is sír miatta.

Lapaj nem adja a világért, hogy nem sír.

- Így, így, kis mókuskám! Így szeret téged a Lapaj, ha nem sírsz. Hajsó! Hajsó! Ugye te is szereted a Lapajt?

A csecsemő nagy, okos szemét ráveti, mintha értené a kérdést és aztán egy édeset hunyorít velök. A tavasz első mosolyából, a nap aranyos sugaraiból, a csalogány legszebb dalából veszi a színeket és zamatot ehhez az édes hunyorításhoz.

Istók maga is valóságos gyermek lett a mai napon annak a másik gyermeknek a kedvéért; elvitte a folyóhoz, annak a zúgását hallgatni, magával hurcolta a sziklákra s odaülteté a legmagasabb csúcsra, az erdön virágot szedett neki, a mezőn madárfészkeket fosztogatott ki a mulattatására. Jól mulattak egymással mind a ketten. Az özsonna ideje úgy megjött, mintha hirtelenkedésből a déllel cserélte volna ki magát.

Özsonna táján híven megérkeztek, akiket már nem is várt: a kecskéért a fiú, a gyermekért felsőbb rendeletre egy öregasszony. Azok, kik azt hiszik, hogy ez későn történt, feledik, hogy a felföld falvainak határai többnyire mérföldekre terjednek s maga a nemes helység gyakran oly messze esik a »laz«-nak nevezett tanyától, hogy a gazda, mint aki messze útra megy, ünnepélyesen búcsúzik el családjától, ha a kukoricásföldjét megnézni kirándul.

A töpörödött anyóka, a falu bábája, már messziről elkezdett kiabálni:

- Hej, Lapaj fiam! Hahó, Lapaj fiam! Ide azzal a gyermekkel, majd megismerem én mindjárt a nemzetségét. Az már az én dolgom. Adjon isten jó napot és munkát! Hát hol van a prűcsök? Hadd vigyem el a nyakadról, édes fiam; remélem, csak megemberelsz hálából egy-két káposztafővel; hoztam nekik tarisznyát is.

- A gyermek alszik - mondá Lapaj, egy galagonyabokor felé mutatva -, nem lehet fölkelteni.

- Micsoda? Nem lehet fölkelteni? - sipított az anyóka, egyetlen kiülő agyarát Istókra vicsorítva. - Tán bizony én várjam, míg fölébred? Ejha, fiam, de nagyra vagy vele! Princ-e vagy princesz?

- Leány, Agnisa néném, leány. Félre innen! Nem engedem fölkelteni. Csak az imént aludt el, szegényke!

És a vad ember ellökte az asszonyt s gyöngéd tekintet vetvén az alvóra, mellé ült s csendes pipaszó mellett hallgatta annak szabályos szuszogását.

- Mi lelt téged, Lapaj fiam? Megbolondultál! Nini nézze meg az ember! De jó pesztonka vált volna belőled! A gyermeket nem szabad felköltetni, meg kell várni, míg az maga nyitja föl a szemét. No, no, Istók! Miféle bolond beszéd ez? A vén Agnisa nem olyan ostoba, hogy itt vesztessen az időt. Aztán a falu messze van; éjfél lesz, mire Hlinára beérek. Vagy talán be sem érek ma.

- Legalább nem ma lesz akkor a világ vége - mondá nevetve Lapaj, támaszkodva az ezredéves közmondásra, mely a világ végét arra a napra teszi, midőn az országban örökösen elszéledt hlinai tótok mind együtt lesznek a falujokban. Ez elmélet szerint csakugyan örökkévaló a világ.

- Ne tréfálj az öregekkel, Lapaj, mert megbánod. Azt mondod, hogy hatvan éves vagy! Mi az, te tacsó! Én tar-

tottalak a keresztvízre. Ne űzz hát belőlem csúfot, ne tartóztass föl, add ide a porontyot, mert ha engem dühbe hozol, kikaparom a szemedet.

S könnyen meg is tette volna, amit ígért, ha a gyermek véletlenül tárgyalanná nem teszi a vitát azzal, hogy föl-ébredt.

Lapaj fölvette a bokor árnyékából és odanyújtotta a vénasszonynak. Szinte szomorú volt az arca, mikor ezt tette, keblében sajtószerű érzelmek zajlottak, lelkére valami lehangoló, fárasztó köd nehezedék.

A kisdud nyugtalanul mozgott új helyén. Ijedten nézett föl az öt átfogó aszott karok birtokosára s annak arcától nyomban ríva fakadt. Kezét kiterjeszté Lapaj felé. Hozzá kérekedett.

Az ellent nem állhatott, hogy még egyszer karjára ne vegye. A boldogtalan kis teremtés megszűnt sírni s szorosán odasimult a vad ember kebléhez. Tán tudta, érezte, hogy onnan mélyen rejtett melegség sugárzik ki. Kezével átkarolta nyakát oly erősen, hogy az szinte érezte a szorítást. És mikor az asszony erőszakosan akarta lefejtetni, egy sikitással fonódott össze még szorosabbra.

Lapaj meg volt indulva és nem bírt szólni semmit, csak a kezével integetett Agnisának, hogy ne nyúljon a gyermekhez. Homlokán kidagadtak az erek, szíve hangosan dobogott s szemében egy könnycsepp jelent meg, – egy könnycsepp.

Mialatt átölelve tartá könnyű terhét, szeme merően szegződött a földre, a néma fekete rögre, mintha attól akarna tanácsot kérni, ki az eldobott búzaszemre ráborul, fölneveli.

És az bizonyosan meg is mondta neki, amit kérdezni látszott tőle.

Nyugodtan lépett Agnisához s kezét annak vállára helyezvén, a megindulástól lágy, de határozott hangon azt mondá:

- Mást gondoltam, anyó. Visszamehet kend.
- Hogy érted azt, Lapaj fiam?
- Úgy, hogy a gyermeket nem adom. Nekem adta az Isten; legyen az enyém!

S azzal elfordult az ámuló asszonytól és csendes, nyugodt léptekkel ballagott be kunyhójába.

Az elhatározó szó ki volt mondva. Apa lett. Apai gondok komoly felhője ült ki homlokára. Édes gondok, nehéz gondok! Édesek a gazdagoknak, nehezek a szegényeknek. Addig csak hagyján, míg az éj be nem állt, míg a gyermek éhes nem lett és nem fázott, hanem aztán?... Lapaj kétségbe volt esve. Hiába kínálta az általa használt ételneművel, hiába takargatta be a halinával; az nem kellett neki, ez nem melegítette eléggé. Egy kecskét és néhány párnát kell szereznie minden áron, ha a föld alól kaparja is ki.

Hanem könnyű azt elgondolni, amit kikaparni igen nehéz. Egy kecske és párnák! Boldog isten! Milyen vagyon volna az? A gyermeknek mindig lenne friss teje és meleg ágya.

Egész éjfélig arról ábrándozott álomkerülte fekhelyén, majd édelegve, majd kínosan, amint kis pártfogoltja nyugodt volt vagy nyöszörgött. Éjfél után majdnem folytonossá vált a nyöszörgés s Lapajból kínos elhatározást facsart ki.

Fölkapta a kis leányt a karjaiba, a dudát vállára s először életében őrizetlenül hagyván a határt, majdnem oly sebes és oly nagy léptekkel indult meg a falu felé, mint

a tót mesék siető óriásai, kik az egyik hegyről a másikra hágtak.

Hajnaltól már ott kopogott az Éliás zsidó ablakán, ki ijedten riadt föl a dörömbölésre.

– Kicsoda kend, odakünn? Minden jó lélek alszik ilyenkor. Mit akar kend?

– Nyiss ajtót, Éliás, én vagyok, a Lapaj.

– Nyitom már – hangzott belülről –, dehogynem nyitom. Ejnye no, mi járatban van kend ilyen korán reggel? Nini, hát ez a gyermek? Ilyen növény is terem már a lazokban?

– Az ám! De most ne kérdezősködjél, hanem gyűjts tüzet a kályhában és adj tejet: szaporán járjon a lábaid!

Csakhamar vidám tűz pattogott s a gyermek jóízűen szürcsölte a tejet.

– Éliás! – mondá Lapaj komoran, ujjával nagyot bököve az asztalon fekvő dudán – eladom.

– Mit ad el kend?

Lapaj a világért sem bírta volna kiejteni a száján azt a fájdalmas szót most, csak reszkető kezével mutatott ismét a dudára:

– Ezt itt! – szölt tompa, fojtott hangon.

– Micsoda? A dudát adja el kend? Most, mikor a kutyának sem kell már? Akkor kellett volna verni a vasat, mikor tüzes volt, mikor vevő volt; most már ütheti bottal a nyomát. Öt garas nem sok, de az is kidobott pénz volna a kend dudájáért.

Istók arcán iszonyú levertség tükröződött e szavakra, szomorú pillantást vetett a kicsikére, fejét lekonyítá és mélyen sóhajtott.

– Pedig – hebegé szagatottan, kalapját mélyen szemébe nyomva – azt hittem, Éliás, azt gondoltam, hogy megveszed. Nincs semmi egyebem, nagyon olcsón odaadnám.

– Nos! Ugyan mit kérne kend érte?

– Két párnát, egy derékaljat és – tette hozzá nagyfélenken, mintha már maga is sokallná – egy eleven anyakecskét.

Éliás az emberbaráti jóakarát gúnyjába (rosszul állt neki) öltöztette ravasz, rőt arcát.

– Tudja mit, kend? Mondok valamit kendnek. Mivel szeretem és tisztelem kendet, s mivel ilyen korán reggel még a zsidó esze nem tiszta s mivel tegnap nagyon összeveszttem a feleségemmel, úgyhogy most dacból erőnek erejével tönkre akarok jutni, adja ide kend a tenyerét, kész az alku.

A kívánt dolgok csakhamar elő voltak teremtve. Istók könnyezett, mikor a dudától el kellett válnia örökre. Az ajtóból még egyszer visszatért, még egyszer elfújta a legkedvesebb nótáját utoljára.

Olyan szépen hangzott, mint soha még. A Pokolka bőre igazi tündér lett, mely az öreg Éliást is kevés hűja, hogy táncra nem gyullasztotta, míg a gyermek arcára vidám, játszi mosolyt ültetett.

Oly szép, ragyogó, oly üde volt ez a mosoly, hogy Lapaj láttára egyszerre elfelejtett nótát, dudát, mindent, fölkapta a gyermeket az egyik karjára, a párnákat a hóna alá, s vidáman ügetett velök a »lazok«-ba.

Szép őszi reggel volt. A gyermek az egész úton gagyogott a karján valamit, a kecske, mely előttük ment, mintha felelgetne rá, egyet-egyet mekegett közbe, míg ő maga olyan szívesen hallgatta mind a kettőt, mintha értené. ■

„Volt egyszer egy kemence...”

Kemencék régi és új szerepben

Rovatunkban ezúttal egy vendégszerző írását olvashatják. Báti Anikó, a HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet tudományos főmunkatársa nemcsak a magyar, de a nemzetközi néprajzi táplálkozástudomány egyik kiemelkedő alakja is. Legelső nagy kutatása helyszínén, a Borsod megyei Cserépfaluban 1989-től folyamatosan kíséri figyelemmel a különböző generációk táplálkozáskultúrájának változásait. Ebből kapunk ízelítőt a kemencékről szóló írása kapcsán, mely az NKFIH K_22 142797 projekt keretében készült.

A használati tárgyak egy-egy háztartáson belül szigorú rendet alkotnak, szinte önálló életet élnek: először bekerülnek a háztartásba, használatba veszik őket vagy kiemelt helyre kerülnek, majd elkopnak, végül másodlagos szerepbe süllyednek vagy teljesen eltűnnek. A tárgyak a gyakorlati céljukon túl a közösség felé jelfüggeléssel is bírnak, megjelenítik a vagyont, az innovációk felé való nyitottságot, a valós vagy vágyott státuszt. A néprajzi kutatás során dokumentált tárgyak életének elemzéséből nyert információk a társadalmi mozgásfolyamatok megértését, megragadását segítik, olyan egyedi részletekre világítanak rá, melyek egyébként nehezen körvonalazhatóak, így például az értékorientációk, az életstratégiák, a fogyasztási szokások mögött húzódó döntések. Ebből a szempontból érdekes a kemencék szerepének változása a XX. század második felétől napjainkig. Három generáció táplálkozáskultúrájának összehasonlítása nyomán például jól dokumentálható volt, hogy miként alakult ez a folyamat a Borsod megyei Cserépfaluban. (A helyi táplálkozáskultúra teljes áttekintéséhez lásd: Báti Anikó *Ételek, ízek, emlékek. Régi és új elemek a cserépfalusi konyhán* című kötetét – <https://oszkdk.oszk.hu/DRJ/27304>)

A tüzelőberendezés változása az egész táplálkozást érinti, ezért korszakhatárokat is kijelöl. A kemencék a középkortól a népi építészet központi elemei, a konyák meghatározó elemei voltak. Anyagukat, építésmódjukat, formájukat tekintve számos táji változatuk jött létre az évszázadok során. A kemencéknek a konyhatechnikában betöltött helye, szerepe a takaréktűzhelyek XIX. század végi, XX. század eleji elterjedésével kezdett módosulni, azonban a XX. század közepéig a paraszti háztartások ikonikus elemei maradtak. Ez a központi szerep kihatással van a mai, közgondolkodásbeli megítélésükre is.

A magyar falvakban, így Cserépfaluban is a kemencét rendszeresen használták kenyérsütésre, télen fűtésre is az 1960-as évekig. A falvak lakossága közel egy időben, külső, gazdaságpolitikai döntések hatására kényszerült a kenyérsütés elhagyására, és ez kihatással volt a tüzelőberendezésre is. A mezőgazdaság átszervezése után a parasztgazdaságoknak a saját maguk által megtermelt jó minőségű búzát nélkülözniük kellett, pénzük pedig nem volt, hogy megvásárolják a lisztet. A családok fiatal nőtagjai nem segíthettek már ebben a házimunkában, mert tanultak, dolgoztak, az idősebbek számára pedig fizikailag megerőltető volt már a rendszeres sütés. Az 1960-as évektől kezdve a fiatalok nem tanultak meg dagasztani, kenyeret készíteni, a kemencét felfűteni, így ez a tudás elenyészett, és lassan az idős generáció is kiesett a gyakorlatból. A kemencét – mivel négy-öt nagy kenyérré voltak méretezve – a kevesebbet fogyasztó családoknak heti egy-két kenyérért nem érte meg felfűteni, másrészt tüzelőhöz sem tudtak könnyen hozzájutni, ezért a legtöbb háznál elbontották őket. A kenyérsütés eszközkészlete a sütés elhagyása után szinte teljes egészében elvesztette funkcióját, kikerült a használatból vagy másodlagos funkcióban használták ezeket: például disznóvágáskor a fatálatkat, teknőket.

*Kiskonyha kemencével, takaréktűzhellyel, gáztűzhellyel
(Cserépfalu, 1999)*

Csak néhány háznál maradt meg az udvaron vagy a nyári konyhában álló kemence, sütésre, főzésre, aszalásra, illetve füstölésre. „’57 után építettük ezt a kiskonyhát, ez azelőtt kocsiszín volt, akkor csináltuk ide a kemencét. De 15-16 éve nem használjuk, rengeteg fa kell bele! Most már magunk lettünk, kevesebb a család, nem érdemes fűteni! De mindig van benne egy fűtet fa. Mindig mondták, hogy a kemencének nem szabad fa nélkül állni, készen legyen, akkor csak gyújtani kelljék. Nem lehet sütéskor kapkodni, a fát be kell szépen rakni. Csak akkor használjuk, ha lagzi van valahol, bélest [túróslepényt], fasírtot, hurbkát sütnék benne.” – mesélte adatközlőm 1999-ben. Az idős és középgeneráció körében a takaréktűzhelyek szolgáltattak kettős (főző és fűtő) funkciójában, mellettük pedig az 1970-es évektől a palackgázzal, majd a 2000-es évektől a vezetékes gázzal üzemeltetett gáztűzhelyeket használták rendszeresen. 1995-ben már csak három kemence működött Cserépfaluban. Van olyan konyha, ahol a kemence, a takaréktűzhely, a gáztűzhely tölti ki a helyiség nagy részét,

de ott áll egy mikrohullámú sütő is; mind-egyiket használják, így a funkciók megoszlanak.

Az 1960-70-es években épített, a korábbi táji építészeti hagyományokkal szakító házakban a kor divatjának megfelelő, úgynevezett kockaházakban típustervek alapján már nincs kemence, még az udvaron sem, a házi kenyérsütés lehetőségéről végleg lemondtak, és ez a trend érvényesült az azóta épült újabb házakban is.

A rendszerváltás után a lokális közösségi életben jelentős értékrendbeli változások történtek, mind a falvakban, mind a városokban egyfajta identitáskeresés zajlott. Ennek egyik eszköze a korábban már elhagyott, meghaladott életmódelemek felelevenítése volt, és a paraszti táplálkozás ebből a szempontból kiemelten hangsúlyos szerepet kapott. Sok településen hoztak létre tájházakat újjáépített kemencével. Az épület és a kemence köré szerveződtek a közösség régi és új ünnepei a hagyományokhoz való érzelmi kötődésre alapozva. Mára a többnyire megkonstruált hagyományokra épülő, közösségi ünnepek, fesztiválok sora a lokális közösség életében nagy jelentőséggel bír, ezek az alkalmak közösségmegtartó szerepük mellett turisztikai látványosságként is szolgálnak. Az ünnep jelképéül gyakran egy-egy helyi, kemencében készült fogást választanak. Az új építésű vagy mobil kemencék a fesztiválok során állandó szereplővé váltak, a kisebb és nagyobb települések egymás példáját követve hamar átvették az ötletet. A kemencében legtöbbször rétest, kenyérszabóval készült kenyérlángost, illetve liba-, kacsacombot, vagy egyéb húsos ételt sütnék, ezeket árusítják. A köréjük szerveződött közösségi ünnepek mellett, a fesztiválok, rendezvények közötti időszakokban egyes településeken magánszemélyek is kibérelhetik a közös kemencét családi ünnepeikhez.

A közösség által épített kemencék mellett jelentősen megnőtt az igény a saját kemencékre, és hozzájuk kapcsolódva a látványos vendéglátásra, az étkezés köré szerveződő közös szórakozásra is. Az ezereszer lakosú Cserépfaluban a jelenlegi közép- és fiatal generáció tulajdonában tizenegy kemence működik, ebből hatot 2009–2012 között, erdélyi kályhás-mesterrel készítették vagy maguk építették.

Új építésű kemence, mellette takaréktűzhely is (Cserépfalu, 2008)

Ezeknek az építkezéseknek a legautentikusabb forrásai az idős tulajdonosok által mind a mai napig alkalmilag használt nyári konyhák és a bennük lévő kemencék. Van, aki gyermekkorában még látta a nagyanyját kenyeret sütni, neki ez az emlék volt a motiváció, hogy ha egyszer módja lesz rá, akkor saját kemencéje is legyen. Ötletadóként a nemzetközi konyha, például a népszerű pizzériák fatüzelésű kemencéi is jelen vannak az ország minden részén. Számos magyar étterem kínálatában is hangsúlyozottan szerepelnek a kemencében sült húсок, rétesek. Televíziós főzőműsorok és a kenyérsütőgépek elterjedése szintén hozzájárult a kemencében való főzés, sütés hagyományainak felelevenítéséhez, a kapcsolódó nosztalgikus érzések felébresztéséhez.

Új cserépedények a kemencében való főzéshez • Régi kenyérsütő tepsik újra használatban (Cserépfalu, 2008)

A szabadidő eltöltésének egyik legkedveltebb formája a szabadban való főzés, amely a férfiak főzési alkalmainak egyike is. A '90-es évekig bográcsban főtt pörkölt, gulyás, a 2000-es évektől grillezett húsok voltak a menü fogásai a baráti, családi összejöveteleken. A falu társadalmában a lokális elit jólétét, társadalmi pozícióját ma már a gondozott kertben, kerti bútorokkal körbevett, új építésű, fatüzeléses kemence és a benne készült ételek mutatják a vendégek és az utca felé is. A kemencét a házigazda építteti, a fűtését is maga végzi többnyire, felügyel a sütés-főzés folyamatára, a felesége a főzés előkészítésében vesz részt. Mindez a múltban teljes egészében női munka volt.

Az ötven éve meghaladott tüzelőberendezés felújítva, új élethelyzetben, a mindennapokból kiragadva, az építtetésére ráfordított jelentős összeg (kb. kéthavi átlagkeresetbe kerül), és a hétköznapi kihasználatlanság miatt presztízstárggyá vált. A kemencében való főzés, sütés ma attól különleges, hogy a hétköznapi étkezési szokások teljes ellentétét jelenti, az eszközök pedig jelentős anyagi ráfordítást jelentenek. A tészták, húsok előkészítéséhez, sütéséhez is sok tudás és idő szükséges. Mindezt csak szabadidejükben tudják megvalósítani, a vendéglátás előkészületeit jelentik ezek a lépések, mert csak nagyobb társaság kedvéért érdemes egyáltalán begyújtani a kemencét.

A tüzelőberendezés reneszánszának ez volt majdnem az utolsó pillanata. Már két generáció nőtt fel azóta, hogy nagy részüket elbontották a falvakban. A használatukhoz szükséges tudás, a receptek, a gyakorlati fogások szinte teljesen elenyésztek. A kemence felfűtéséhez, az első kenyerek dagasztásához a ma még élő legidősebb asszonyok segítségét kérték, így támaszkodtak a helyi tudásra. A legtöbb kudarc, amelyről az adatközlőim beszámoltak a kemencében való főzés kapcsán, éppen ennek a tudásnak és a gyakorlatnak az elégtelen voltából fakadt. Nem tudták, mert nem volt elég tapasztalatuk, hogy a kemence mikor van jól felfűtve: mi a teendő, ha túl meleg vagy esetleg kihűlt a tűztér; mikor jó a tészta, a hús, hogyan előzhető meg, hogy pernyés, kormos legyen az étel.

Az új kemencékről a vélemények nagyon különbözőek. Akinek van, az a különleges ízeket, a főzés egyedi módját, hangulatát hangsúlyozza. Aki nem teheti meg, hogy ilyet építtessen, az inkább csak a pazarlást látja az év nagy részében kihasználatlanul álló építményben. Az az idős asszony, aki átadhatta a tudását, az a hagyományörzést és a múlt ártértekelését látja, büszke a gyermekei anyagi jólétére. Mások értetlenül nézik, hogy előzetes tudás, tapasztalat nélkül miért fognak bele egyáltalán a kemenceépítésbe.

A hagyományos kemence alapanyaga az ország nagy részén a fávára épített sár (vályog) volt, de kőből, a XX. századtól téglából is készülhetett a test. Mindezek az anyagok használatosak ma is. Az általam vizsgált kemencék építőanyaga természetes kő, téglák és padkák, a kemence aljának tűzállóságához régi építkezésekről származó téglát raktak le. A hagyományoknak leginkább megfelelő használatához az eszközkészlet is nagyban hozzájárul. A kemencék építésének országszerte megfigyelhető divatja a kapcsolódó kézművesipart, a fazekasságot is új irányba terelte: a tűzálló agyagból készült edényeknek új piaca nyílt. A fából faragott lapát, szénvonó, kenyérsütő tepsik van, ahol még a régi, megőrzött készletekből került ki.

Az új kemencék építése egy sajátos hagyományörzést, a korábbi generációk mindennapi tudásának ártértekelését, átmentését hozta magával. A látványos közös szórakozás, vendéglátás keretében, a

Bélessütés a kemencében (Cserépfalu, 1999)

korábról teljesen eltérő élethelyzetben élnek tovább a gyakorlati fogások, receptek. A tárgyejegyettesek köréből ez a kiemelt egyetlen példa is érzékelteti azt a gyors változást, amely a mindennapok része a mai konyhatechnológiának. A néprajzkutatás számára fontos forrás a tárgyi világ elemzése, mert általuk jól dokumentálható a közösségen belül a fogyasztási kultúra, és az azt formáló normák, arányok módosulása, generációs eltérései; a társadalmi pozícióváltásokkal egybevető életviteli szokások változásai.

*

Mákos kalács

Hozzávalók: A tésztához 60 dkg liszt, 15 dkg vaj, 2,5 dl tej, 5 dkg cukor, vaníliás cukor, 2 db tojássárgája, só, 2,5 dkg élesztő. A töltelékhez: 30 dkg darált mák, 1 db citrom reszelt héja, 10 dkg cukor, vaníliás cukor.

Tejben egy kevés cukorral felfuttatjuk az élesztőt. A lisztet átszitáljuk, és a vajjal elmorzsoljuk, hozzáadjuk a felfuttatott élesztőt, a maradék cukrot, a vaníliás cukrot, tojássárgáját, sót. Jól kidolgozzuk, letakarva kelesztjük egy órát, amíg a kétszeresére kel. Ez idő alatt a tepsiket kikenjük és belisztezzük. Elkészítjük a töltelék: a mákot cukorral, citromhéjjal, vaníliával ízesítjük, és anynyi tejet adunk hozzá, hogy a mák ne legyen se túl nedves, sem túl száraz. A megkelt tésztát két részre osztjuk, kinyújtjuk téglalap alakúra, és megtöltjük a mákkal. Feltekerjük, a tetejét megkenjük a felvert tojással. A tészta tetejét villával megszurkáljuk, hogy a gőz távozni tudjon. Hagyjuk még kicsit kelni a tepsiben. 180 fokban 20 perc alatt sült meg a kalács.

*

Béles (Túróslépeny)

Hozzávalók a tésztához: 40 dkg liszt, 2,5 dkg élesztő, 6 dkg cukor, 2 dl langyos tej, 2 db tojássárgája, 1 csipet só, 8 dkg olvasztott vaj. A töltelékhez: 50 dkg túró, 15 dkg cukor, 3+1 db tojás, 1 dl búzadara, 1 csipet só, 2 dl tejföl, vaníliás cukor.

Az élesztőt felfuttatjuk a cukros tejben. Összegyúrjuk a lisztet, tojássárgáját, sót, olvasztott vajat és az élesztőt, letakarva, egyórát kelni hagyjuk. A töltelékhez összekeverjük a túrot, három tojássárgáját, a búzadarát, a sót, a tejfölt, a cukrot és a vaníliás cukrot. Három tojásfehérjéből kemény habot verünk, majd óvatos mozdulatokkal a túrókrémbe forgatjuk. A megkelt tésztát egy cm vastagra nyújtjuk, és sütőpapírral bélelt tepsibe teszszük, majd egyenletesen rákenjük a túros töltelék. A tetejét felvert tojással megkenjük, 180 fokra előmelegített sütőben 40 perc alatt megsütjük.

Kép és szöveg: Bati Anikó

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Székely Traditions – Part 2. The inspiration for this college diploma project towards a degree in the department of education, sociology, and Rom language at the Apor Catholic College in Hungary – has been this student's desire to explore her own Székely heritage. This section of the paper continues a kind of survey of Székely folk traditions. We read about customs of the late fall and winter seasons: the "fonó" – parties where the village youth once gathered to do their spinning or other handwork, November 25th Katalin name day, November 30th András name day, December 6th Miklós name day, December 13th Luca name day, December 21st Tamás name day, the Advent period, and pig slaughtering (traditionally done between András day and end of carnival). Includes bibliography, list of sources. By Simó Ilona 2024.

Page 6 Interview with Sikentáncz Szilveszter – President of the Heritage Association of Hungarian Children's and Youth Folk Dance Groups. This association organizes a wide variety of programs, conferences, courses, festivals and talent competitions that successfully support the work, quality and community of Hungarian folk dance groups for children and young people all over Hungary. Recently Sikentáncz has also been communicating with the Ministry of Education in an effort to reverse a ruling that says folk dance classes in Hungarian elementary schools no longer satisfy physical education requirements. On another matter, he voices his opinion that presently Hungary's adult folk dance movement seems to be floundering without appropriate leadership to pull it together. He urges more cooperation and communication between organizing associations. He celebrates the generation of Hungarian children and young people now coming up, who in 20–25 years will be the next folk dance movement leaders, choreographers, folk dancers, researchers. Interview by Darabos Eszter.

Page 15 Kiss Ferenc (June 27, 1954 – October 15, 2024). Kiss Feri has passed away. Prolific composer, record label founder, publisher, folk music collector, festival organizer, writer, thinker. Father, grandfather, friend; "one of the last Mohicans". Frequent contributor to *folkMAGazin*. He was born in Debrecen, finished secondary school in Budapest, then studied Hungarian and ethnography at ELTE University in Budapest. From 1973 on, he worked mainly as a musician, composer, folk music collector; after the political changes of 1990 he founded a record label and publishing company while continued composing and producing

his many musical projects. Printed here are ethnomusicologist/bagpipe player Szabó Zoltán's memories of travelling with Feri to Transcarpathia to do collection work (Feri's father was from there; he had relatives there) and working and playing music on numerous projects with Kiss Feri. October 16th, 2024.

Page 16 Online folk dance instruction at www.tanctar.hu. This article describes and encourages use of this online Hungarian folk dance learning tool [other dance forms are also addressed on the website. S.F.] The developers of this website say, "Naturally we don't argue the importance of in-person dance instruction... but would like to extend a helping hand to those folk dance teachers who are open and ready for something new, and would like to teach and learn comfortably." Developed by two numerous award-winning dancers and experienced Hungarian folk dance teachers, choreographers based in Northeastern Hungary: Antal Dóra and Antal Roland. *The website is in Hungarian.*

Page 20 Celebrating traditional dancer of Hungary's Kalocsa-Sárlköz region: Cselik Mária on her 80th birthday. Mária received the title 'Master of Folk Arts' in 1995. Her beautiful dancing and life story have been well documented and can be found in the national folk dance archives, a book by Tamás László, a documentary film by Sztanó Hédi and numerous interviews and papers. Born into a farming family in Felsőerek, Hungary in 1944, she inherited her love of dance and dance experience from her mother's family and dancing in the Drágszél Folk Dance Group. Before retirement she was a mathematics and physics teacher in an elementary school in Kalocsa. For decades her dancing partner was well-known local traditional dancer Vén Ferenc. Printed here is dance ethnographer Felföldi László's greeting at her birthday celebration on September 1, 2024 in the town of Kalocsa – further information from: www.nepmuveszetmereserei.hu.

Page 21 Photography exhibit at Budapest's Hungarian Heritage House: "Pixel and Folklore – Hungarian folk art and photography in the 21st century". The exhibition will be up until **December 18th, 2024**. Curated by photo historian Szarka Klára it displays photographs of Hungarian tradition as portrayed by 24 Hungarian photographers – ranging from esteemed masters of Hungarian ethnographic-style photography to a younger generation. Printed here the speech by writer, poet and literary translator Szabó T. Anna, who was born in Transylvania, that officially opened the exhibition and exhibiting

photographer Korniss Péter's speech from the opening ceremonies. **Quotes from Korniss Péter's speech:** "... I read recently that artificial intelligence generates 43 million pictures every day... a frightening number... so, let's stick with this exhibition where we see pictures by living-breathing photographers – the kind that are looking for the truth – reality – because they believe in it... photography doesn't just record (immortalize), it also confronts and helps us to see our own time more clearly..."

Page 37 Reports with photos on two September concerts in Vienna: Söndörgő: September 7, 2024 at Theater am Spittelberg – Upon recent release and success of their new album "GYEZZ" (with American saxophonist Chris Potter) the band played material from the new recording as well as their well-loved Southern Slav repertoire. **Ferenczi György and the 1st Pest Rackas:** September 13, 2024 at AchtUngarn Festival – Collegium Hungaricum – this band plays their own very popular mix of Hungarian traditional music and rock. "...Both Söndörgő and the Rackas... bravely treading the risky turf between genres... are capable of moving toward a completely borderless musical approach, and thus may be able to reach different kinds of audiences, while placing the universality of our own musical culture in that same context..." – by Henics Tamás.

Sue Foy

folkMAGazin

2024/5, XXXI. évfolyam, 5. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János
Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István
Munkatársak:
Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János
Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1253 Budapest, Pf. 71
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu
Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632
ISSN - 1218 - 912X
Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,
Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány
IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB
11701004 20171625 00000000
Támogatóink:
NKA Népművészet Kollégiuma
Magyar Kultúráért Alapítvány
Petőfi Kulturális Ügynökség

Hátsó belső borító: Székely legény és leány (Homoródalmás, Székelyföld, 1900) – fotó: Szinte Gábor (Néprajzi Múzeum, 3738)

Hátsó borító: Fiala házaspár (Székelyvarság, Székelyföld, 1941) – fotó: Tagán Galimdsán (Néprajzi Múzeum, 88915)

857

20245

MAGYAR
KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG

FOLKMAĞAZIN

Nemzeti
Kulturális
Alap